

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

BARNSTUGOR
BARNAVÅRDSMANNASKAP
BARNOLYCKSFALL

FAMILJEBEREDNINGEN

Stockholm 1967

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Kronologisk förteckning

1. Kommunal bostadsförmedling. Hæggström. I.
2. Allmänna arvsfonden. Esselte. Ju.
3. Utsökningsrätt VI. Esselte. Ju.
4. Ny domkretsindelning för underrätterna.
Esselte Ju.
5. Statlig publicering. Norstedt & söner. Fl.
Utkommer näre.
6. Finansiella långtidsperspektiv.
Esselte. Fl.
7. Den framtida jordbrukspolitiken.
Svenske Reproduktions AB. Jo.
8. Barnstugor. Barnavårdsmanuskap.
Barnolycksfall. Kihlström. S.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967:8

Socialdepartementet

BARNSTUGOR
BARNAVÅRDSMANNASKAP
BARNOLYCKSFALL

FAMILJEBEREDNINGEN

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1967

STATENS OFFENTLIGA FÖRENINGEN 1907

Socialdepartementet

BARNSTJÖRN
BARNVÅRDSMÄNNASKAP
BARNOYCKESÄLL.

FAMILJBEREDNINGEN

EMIL KIBLSTOMS TRYCKERI AB TEBELAC
STOCKHOLM 1907

Till Konungen

Familjeberedningen, som tillsattes av Kungl. Maj:t den 6 juni 1962, har haft till uppgift att kartlägga och analysera olika problem rörande samhällets service för barnfamiljerna.

Resultatet av beredningens arbete har redovisats successivt. Den första utredningen lades fram år 1963 i en promemoria om barnstugor och föranledde en avsevärd höjning av det statliga stödet till barnstugeverksamheten. Samma år behandlade beredningen i en promemoria frågan om den sociala hemhjälpen till barnfamiljerna (Stencil S 1963:8).

Beredningens nästa uppgift var att studera barnfamiljernas attityder till familjestorleken, motiven för barnbegränsning och önskemålen om ekonomiskt bistånd och arbetslättnader genom olika slag av service från samhällets sida. Undersökningar i dessa frågor redovisades år 1964 i betänkandet Ökat stöd till barnfamiljer (SOU 1964:36). I betänkandet framförde beredningen principiella synpunkter på samhällets ekonomiska stödåtgärder för barnfamiljerna och uttalade sig för en närmare utredning av hörande frågor. Sedan betänkandet remissbehandlats tillsattes år 1965 en särskild utredning — familjepolitiska kommittén — med uppgift att behandla frågan om samhällets framtida ekonomiska stöd åt barnfamiljerna.

Under år 1965 redovisade beredningen två kartläggande undersökningar i betänkandet Hemarbete och servicekontakter (SOU 1965:65).

Genom särskilda direktiv den 22 januari 1965 fick beredningen i uppdrag att verkställa en huvudsakligen praktisk-ekonomisk undersökning av barnstugeverksamhetens utbyggnadsmöjligheter. I den mån även pedagogiska eller andra sidor av barnstugeverksamheten behövde beröras, borde även sådana problem kunna tas upp av beredningen. För att utföra undersökningar i dessa frågor tillsattes inom beredningen en särskild delegation. På grundval av delegationens undersökningar lade beredningen i slutet av år 1965 fram en promemoria om utbyggnad av samhällets barntillsyn (Stencil S 1965:3). I promemorian framhölls att det behövdes en kraftig utbyggnad av samhällets barntillsyn och en fördomsfri prövning av alla kombinationer av barntillsyn. De framlagda förslagen tog bl. a. sikte på att barntillsyn under en mindre del av dagen — lekskoleformen — och barntillsyn under längre tid — daghemsformen — i viss omfattning borde föras samman i en gemensam barnstuga. I anslutning till beredningens

promemoria genomfördes den 1 juli 1966 en reform beträffande barnstugeverksamheten, som innebar en betydande ökning av det statliga stödet till daghem, gemensamma barnstugor och fritidshem.

Det nya statliga stödet till daghem, gemensamma barnstugor och fritidshem utgår i form av dels anordningsbidrag och lån, dels driftbidrag. Genom utformningen av bidragsreglerna blir även korttidstillsynen (lekskoleformen) inom den gemensamma barnstugan delaktig i det statliga stödet. För denna typ av barnstugor utgår anordningsbidrag och lån till samtliga platser under förutsättning att barnstugan är anordnad på sådant sätt att platserna kan användas för barntillsyn under minst fem timmar per barn och dag och minst två tredjedelar av platserna i första hand står till förfogande för tillsyn i nämnda utsträckning. I de fall en barnstuga förutom lokaler för daghem även omfattar lokaler som är inredda med tanke på enbart korttidsverksamhet (lekskola) kan anordningsbidrag och lån under angivna förutsättningar utgå till den del av barnstugan som anordnas för att kunna användas till daghemsändamål.

Driftbidrag utgår för samtliga platser i en avdelning om minst två tredjedelar av platserna utnyttjas för tillsyn under minst fem timmar per barn och dag. Om denna andel av platserna i en gemensam barnstugeavdelning står till förfogande för nämnda tillsynstider men på grund av mindre efterfrågan på sådan tillsyn delvis disponeras för lekskoleverksamhet, utgår driftbidrag för de platser som utnyttjas för daghemsändamål. Bidragsreglerna medger ett flexibelt utnyttjande av barnstugorna, vilket är av betydelse särskilt för mindre orter med ett barnantal som inte ger underlag för separat daghemsverksamhet.

I sin promemoria om utbyggnad av samhällets barntillsyn anmälde beredningen sin avsikt att återkomma med en redovisning av de återstående frågor som inryms i beredningens utredningsdirektiv rörande barnstugeverksamheten. Detta sker nu i form av två promemorior. I den ena av dessa promemorior lägger beredningen fram synpunkter på barnstugornas inre arbete. I den andra behandlas frågan om föräldraavgifter i barnstugor. Beredningen har därmed slutfört det utredningsarbete beträffande barnstugeverksamheten som har ålagts beredningen genom de i januari 1965 utfärdade direktiven. Beredningen har varit enhällig beträffande de framlagda förslagen om barnstugeverksamheten. Fru Barbro Bornedal har dock anmält, att hon inte anser att frågan om lekskoleverksamheten är tillräckligt utredd och att förutsättningarna för införandet av en allmän förskoleundervisning måste utredas närmare.

I detta betänkande, varmed familjeberedningen avslutar sitt arbete, redovisas även resultatet av två undersökningar, den ena beträffande barnavårdsmannaskap och den andra rörande barnolycksfall. Promemorian om barnavårdsmannaskap är avsedd att utgöra underlag för en lagteknisk översyn av bestämmelserna om barnavårdsman.

Ledamöter av familjeberedningen är, förutom undertecknad ordförande, landstingsdirektören Gillis Albinsson, professorn Ragnar Bentzel, fru Barbro Bornedal, barnvårdsdirektören Karl-Erik Granath, professorn Georg Karlsson, ledamoten av riksdagens första kammare Maj-Lis Landberg, bitr. skyddskonsulenten Linnéa Nyman, avdelningschefen Bertil Rehnberg, docenten Bertil Söderling samt fru Katarina Wilandh. Ledamoten Granath har inte deltagit vid behandlingen av den i detta betänkande redovisade promemorian angående föräldraavgifter i barnstugor.

Stockholm i december 1966.

För Familjeberedningen

Ulla Lindström

/Billy Thorstenson

Innehåll

BARNSTUGANS INRE ARBETE

Barnstugeverksamheten — nuvarande verksamhetsformer	11
Barns behov i olika åldrar	14
Gemensamma barnstugor	19
Fritidshem	21
Pedagogisk konsultverksamhet	24
Central pedagogisk tillsyn	24
Den kommunala konsulentorganisationen	25
Den centrala samarbetsgruppen	26
Anordningar för barn med beteenderubbningar och andra avvikelser	27
Föräldrasamarbetet	29
Samarbetet barnstuga—grundskola	32
Synpunkter och förslag	34
Bilaga: Barntillsyn — några barnpsykologiska synpunkter. Av överläkaren docent Bertil Söderling	39

FÖRÄLDRAAVGIFTER

Nuvarande förhållanden	51
Familjeberedningens undersökning	52
Avgiftstaxornas användning inom vissa andra områden	53
Familjeberedningens synpunkter	54
Avgifternas storlek	56
Avgiftstaxornas utformning	57
Övriga synpunkter	58
Tabeller I—IV	62
Bilaga: Exempel på enhetliga avgiftssystem i barnstugor	66

BARNAVÅRDSMANNASKAP

Historik	69
Familjeberedningens kommunenkät	73
Uppgifter om barnavårdsmanaförordnanden m. m.	75
Det obligatoriska förordnandet	77

Det personliga barnavårdsmannaförordnandet	80
Granskning och kontroll	82
Speciella önskemål	84
Familjeberedningens förslag	84
Obligatoriskt förordnande av barnavårdsman för u. ä.-barn	86
Överflyttning av ansvaret på barnavårdsnämnderna	87
När ett förordnande bör upphöra	89
Flera hembesök	90
Granskning av barnavårdsmannens arbete	90
Sammanfattning	91

BARNOLYCKSFALL

Barnens miljö — en farlig miljö	95
Undersökningar om barnolycksfall	96
Stockholmsundersökningen 1955	96
Ögonolycksfall bland barn i Stockholm under en femårsperiod	103
Förgiftningar och förgiftningstillbud hos barn	103
Barnolycksfall inlagda på Linköpings lasarett under tiden 1951—1960	104
Barnolycksfallen i Uppsala-regionen och Malmö stad under 1964	105
Giftförvaring hos småbarnsfamiljer	109
Åtgärder hittills i syfte att minska antalet barnolycksfall	110
Familjeberedningens synpunkter och förslag	121
Barnolycksfallens omfattning	121
De vanligaste olycksfallen	122
Åtgärder	123
Bilaga I Barnsäker lägenhet. Av arkitekt Sven Wallander	128
Bilaga II Några synpunkter på anordningen av lekplatser med hänsyn till olycksfallsriskerna. Av Stina Wretling-Larsson	130
Bilaga III Några synpunkter på fastighetstomter med hänsyn till barn- säkerheten. Av Millan Wigander	134

BARNSTUGANS INRE ARBETE

BARNSTUGANS INRE ARBETE

998111025

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

Barnstugeverksamheten — nuvarande verksamhetsformer

Enligt barnavårdslagen är barnstugorna traditionellt uppdelade på daghem, lekskolor och fritidshem. På förslag av familjeberedningen och efter beslut vid riksdagen 1966 har också sanktionerats en blandform av daghem och lekskola, den s. k. gemensamma barnstugan. Härutöver finns ett mindre antal s. k. jordbruksdaghem, som drivs säsongsmässigt på landsbygden.

Socialstyrelsen är central tillsynsmyndighet, medan barnavårdsnämnderna i regel utövar den lokala tillsynen över verksamheten. Närmare anvisningar härför lämnas i socialstyrelsens publikation »Råd och anvisningar».

I daghem mottages barn i åldern 6 mån.—6 år, och öppethållningstiderna är i regel kl. 6.30—18.00 eller 19.00. I lekskola mottas barn i åldrarna 3—6 år under ca 3 timmar i en förmiddags- och en eftermiddagsgrupp. Den gemensamma eller integrerade barnstugan fungerar i stort sett som daghem, men i den äldsta åldersgruppen är $\frac{1}{3}$ av platserna beräknade för korttidstillsyn under 3—5 timmar. Fritidshemmen fungerar som daghem för skolbarn, huvudsakligen i åldern 7—14 år, och öppethållningstiderna överensstämmer i stort sett med daghemmens.

Målet för all barnstugeverksamhet är, att i samverkan med hemmen och för 6-åringarna också med skolan främja barnens allsidiga och harmoniska utveckling intellektuellt, emotionellt och socialt och medverka till en positiv anpassning av barnen till skolan och samhället.

Målsättningen är sålunda densamma för de olika verksamhetsformerna och skillnaderna dem emellan ligger huvudsakligen i vistelsetidens längd, som för heldagsbarnens del medför att måltider och vila skall inläggas i dagsprogrammet. Den pedagogiska verksamheten syftar till, att barnen får såväl vård som fostran till en harmonisk utveckling av kvalificerad personal. Alla sysselsättningar skall samverka härtill — såväl måltider och personlig hygien som den mera intellektuella träningen under utvecklingsfrämjande lekar. Barnstugans inre arbete med barnen uppläggs så att den vård och fostran barnen där får skall bli ett komplement till den som hemmen ger.

Hur denna målsättning kan förverkligas påverkas av en rad faktorer såsom personalens utbildning och antal, barngruppernas storlek och sammansättning, lokalernas och lekplatsernas planering, utrustningens och lekmaterialens kvalitet och kvantitet, samarbetet med hem och skola m. m.

Då förskoleåldern är en viktig utvecklingsperiod i människans liv, en period då mycket av individens personlighet grundläggs, har man i utbildningen av den *personal*, som tjänstgör vid barnstugorna, också tagit hänsyn till detta. Förskollärare har således en 2-årig pedagogisk utbildning med speciell inriktning på barn före skolpliktsåldern och för tjänstgöring vid barnstugor. I daghemmen — framför allt i avdelningarna för yngre barn — återfinns också barnsköterskor. De har en 34 veckor lång utbildning, som syftar till vård av barn i åldrarna 0—12 år i hem och på institutioner av olika slag. För fritidshemmens del finns sedan 1964 en 2-årig utbildning av fritidspedagoger, som företrädesvis är inriktad på skolbarnens behov.

När det gäller *barngruppernas storlek och sammansättning* är förhållandena ganska enhetliga i landet. Enligt barnavårdslagen äger socialstyrelsen att fastställa barnantalet vid barnavårdsinstitutionerna. Styrelsen rekommenderar högsta antal platser vid daghem till 10 för barn i åldern 6 mån.—1 år, 8 för 2-åringar, 12 för 3—4-åringar och 15 för 5—6-åringar. I lekstuga är platsantalet 15 för barn i åldern 3—4 år och 20 för åldrarna 5—6 år. I fritidshem är antalet platser 15 per avdelning. För daghem och fritidshem, där antalet platser aldrig överstiger 15, får viss överinskrivning upp till 20 % på platsantalet förekomma, men bör förbehållas katastroffall.

Lokalernas planering och inredning utgör ramen för verksamheten. Som allmänna krav på lokaler för barnstugor gäller, att permanenta sådana inte får vara belägna under marknivå, att spädbarnsavdelningar fordrar lokal avskildhet från övriga barnstugeavdelningar, främst på grund av risk för infektioner hos barnen, samt att sambruk av lokaler för förskolbarn och skolbarn inte får förekomma, dels av medicinska dels av pedagogiska skäl. Dessutom måste varje barnstuga äga tillgång till en egen inhägnad lekplats. För övrigt gäller att lekytan inomhus per plats bör vara minst 5 m² i spädbarnsavdelningar och minst 4 m² i övriga avdelningar.

Nya barnstugor är i allmänhet planerade och disponerade så att de kan användas för olika slag av verksamhet, allteftersom behovet växlar. Serie-tillverkade trähus har alltmer kommit till användning. De har dels den fördelen att huskropparna lätt kan kombineras på olika sätt så att det lokala behovet av skilda verksamhetsformer tillgodoses, dels är de i allmänhet ekonomiskt fördelaktiga att anordna. Socialstyrelsen har upprättat principritningar för olika slag av barnstugeavdelningar som vägledning för dem som planerar och ritat barnstugor (Råd och anvisningar nr 184/1965). Styrelsen bistår vidare kommunerna med råd och synpunkter vid planering av nya lokaler eller ombyggnad av gamla. Utbetalning av anordningsbidrag till barnstugor förutsätter att ritningarna är granskade av tillsynsmyndigheten.

Lokalerna skall planeras så, att de utnyttjas maximalt. Inget rum bör stå oanvänt under större del av dagen, t. ex. emedan personalen inte kan

ha överblick över barnen, när de vistas där, eller den kanske är för fåtalig för att en uppdelning av verksamheten på flera rum skall vara möjlig. Vidare bör lokalerna ha sådan inredning, att lekytan utnyttjas rationellt och så att en spontan gruppbildning underlättas med möjligheter till viss avskärmning för de större barnens lekar.

Utelekplats i anslutning till barnstugan förekommer i de flesta fall. Undantag utgör ett fåtal barnstugor i centrala stadsdelar.

Barnstugornas möbler och övrig inredning är utformad med tanke på hållbarhet, användbarhet och numera även med avseende på lämplig höjd.

Tillgången till *lek- och sysselsättningsmaterial*, som är väl avpassat efter barnens mognadsnivå, är av stor betydelse för barnens utveckling. Socialstyrelsen lämnar förslag till utrustning för barnstugor och beräknar f. n., att anskaffandet av lämpligt lek- och sysselsättningsmaterial för inom- och utomhuslek kan ske till en kostnad av ca 215 kr. per plats i daghem och 325 kr. per plats (=2 barn) i lekskola. Ett av socialstyrelsen utarbetat förslag till driftskostnad för lekmaterial upptar ca 60 kr. per plats och år i daghem och fritidshem och 80 kr. per plats och år i lekskola. De kommunala anslagen för anskaffande och underhåll av lekmaterial varierar emellertid, varför standarden på lekmaterial är ganska ojämn.

Ansvaret för inköp av lek- och sysselsättningsmaterial faller i allmänhet på föreståndaren, som inom ramen för barnstugans anslag har att tillse att varje avdelning har tillgång till ett rikligt och för åldrarna väl avpassat material för såväl inom- som utomhuslek. Där kommunala konsulenter finns förekommer ibland centrala inköp av utrustning och material.

Tillverkare av för barnstugor lämpliga barnmöbler och lekmaterial, vilket innebär krav på slitstyrka, god kvalitet och väl genomtänkt utformning, finns i alltför liten utsträckning.

Samarbete med föräldrarna bedrivs i större eller mindre omfattning vid olika barnstugor och i olika kommuner. Skillnaderna beror givetvis på det personliga intresset å ömse håll personal—föräldrar, men även på att personalen i allmänhet inte har någon schemabunden tid för föräldrasamarbete utan får ta sin fritid i anspråk för detta. Den dagliga kontakten vid barnens avlämning och hämtning, som är den grundläggande faktorn för allt föräldrasamarbete, förekommer vid alla barnstugor, där barnen är i den åldern att de måste lämnas och hämtas. Föräldramöten förekommer vid de flesta barnstugor, ibland någon gång per termin, stundom regelbundna diskussionskvällar var eller varannan vecka. Vid föräldramöten diskuteras t. ex. barnens utveckling, problem i samband med barnens olika utvecklingsfaser och vid övergången till skola, barnens kost, leksaker m. m. Vid en del barnstugor förekommer studiecirkelar kring speciella ämnen, samarbete vid utflykter, besök och fester för barnen m. m.

Samarbete med grundskolan ingår också i barnstugornas verksamhet dels vad det gäller de äldre förskolbarnen, som snart skall börja skolan,

dels vad det gäller fritidshemmen. På vissa orter låter man 6-åringarna göra ett eller flera besök i grundskolans första klass under våren, lämnar utlåtanden om 6-åringarnas allmänna utveckling till skolan och har återkommande diskussioner och konferenser med lågstadielärare och skolpsykologer. Som exempel på praktiskt samarbete har man i Solna utfört skolmognadsprov i barnstugorna för de 6-åringar, som vistades där, för att barnen skulle få vara i en van miljö under provet. I Västerås ämnar man slopa skolmognadsprovet för de barn, som vistas i barnstugor, och helt lita till personalens utlåtanden om barnen.

Inom barnstugorna finns en del barn med beteenderubbningar, lättare fysiska handikapp, nedsatt hörsel eller syn, tal- och röstrubbningar m. m. För dessa barn finns på några få orter speciella, mindre grupper med specialutbildad personal och tillgång till experter såsom barnpsykiatrer, barnpsykologer, läkare med speciell inriktning, talpedagoger m. m. Då underlag för inrättande av sådana specialgrupper inte finns på mindre orter och det dessutom ofta kan vara bättre för ett barn med lättare beteenderubbing eller handikapp att vistas i normalgrupp, förekommer sådan placering i ganska stor utsträckning. För att personalen skall kunna ta hand om dessa barn behöver den emellertid stöd och hjälp av expertis.

Det har alltid varit ett stort problem för förvärvsarbetande föräldrar, när barnen blivit sjuka. Inrättandet av sjukavdelningar vid barnstugor har diskuterats men ansetts olämpligt ur barnens synpunkt och dessutom ekonomiskt. I stället har ett antal kommuner anställt *barnvårdarinnor* som tar hand om sjuka barn i deras hem. I allmänhet får då föräldrarna betala den vanliga barnstugeavgiften. I Stockholm får barnvårdarinnorna genomgå en kortare kurs, innan de används för sitt uppdrag, och någon form av utbildning förekommer även på andra orter.

Barns behov i olika åldrar

Den vård och sysselsättning, som man f. n. söker ge barn som vistas i barnstugor, baseras huvudsakligen på praktiska erfarenheter inom verksamheten. Visserligen har man i olika länder bedrivit forskning om barns utveckling och behov under förskoleåldern, men forskningsresultaten kan inte alltid tillämpas på svenska förhållanden. Dessutom har denna forskning knappast alls berört miljöns inverkan och psykologiska problem vid barns vistelse i barnstugor, speciellt inte vid heltidstillsyn.

En svensk pionjärforskning, som direkt berör barnstugornas inre arbete, har påbörjats, men har inte hunnit få någon stor omfattning. Den beteendevetenskapliga forskningen — dvs. den pedagogiska, psykologiska och sociologiska forskningen — vid universitet och lärarhögskolor är så gott som alltid inriktad på åldrarna över 7 år. Barn- och utvecklingspsykologi utgör

inget självständigt ämne utan ingår som delämne i psykologi och pedagogik. 1958 tillkom dock Barnpsykologiska forskningsinstitutet, som då hörde till pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet men 1964 överflyttades till Stockholms lärarhögskola. Vid forskningsinstitutet finns f. n. en laboratorstjänst i ämnet »utvecklingspsykologi, särskilt förskolålderns psykologi och pedagogik», med 3 000 assistenttimmar till sitt förfogande. Den forskning, som bedrivs vid institutet, gäller dels barns utveckling under förskolåldern, dels den pedagogiska verksamheten i barnstugorna och därmed sammanhängande faktorer, dels mera allmänt barns anpassning i det moderna samhället under förskolåldern och de första skolåren. Till de undersökningar, som gjorts vid forskningsinstitutet och som rör barns anpassning i det moderna samhället, hör ett antal studier rörande *barns trafikmognad*. Dessa har utmynnat i försök med trafikundervisningen för förskolebarn, och resulterat i praktiska råd och och anvisningar för hur man inpräntar trafikkunskap i hem och barnstugor.

Bland undersökningar som mera direkt berör barnstugornas verksamhet kan nämnas en undersökning om *lekbeteendet i fria situationer hos barn i 4—7-årsåldern inomhus i lekskola*. Undersökningen är inte publicerad i sin helhet men vissa resultat föreligger. Så t. ex. visade de intellektuellt högst begåvade och en del andra 6-åringar en tendens att tröttna på lekskolan. Nytt material och/eller ny metodik måste därför till för att barn i denna ålder skall bli bättre tillgodosedda. Barnens stora behov av rörelseväxling var ett annat väsentligt resultat av undersökningen. Såväl lokaler som lekmaterial och hela förskolepedagogiken måste vara så utformade, att detta behov tillgodoses.

Som en följd av ovan nämnda undersökning gjordes en annan om *förskolbarnens kroppsmått och nuvarande barnstugemöblers anpassning till dessa*. Resultaten, som redovisats i Sociala Meddelanden 1963:6—7, visar att möblerna ofta var dåligt anpassade efter barnens kroppsmått. Bord och stolar var ofta för höga varför barnens sittställning blev obekvämlig och trött-sam. Riktiga mått för möblerna utarbetades och tillämpas alltmer inom barnstugorna.

Gertrud Schyl-Sekund har framlagt en *Undersökning angående prognosvärdet av beteendeobservationer på 4- och 6-åringar i lekskolor för skol-anpassning och personlighetsutveckling på skolans lågstadium*. Undersökningen ger belägg för att prognoser som görs på förskolestadiet kan ge väsentlig upplysning om förutsättningarna för skolanpassning och personlighetsutveckling på skolans lågstadium.

Med hänsyn till förskolmetodiken har undersökningar och praktisk försöksverksamhet pågått rörande musik, målning m. m. Bertil Sundin har gjort en undersökning, avsedd att belysa de funktioner musiken har i förskolbarnens liv och att ge hållpunkter för en musikpedagogik i förskolåldern. Undersökningen är redovisad i tryck: *Barns musikaliska skapande*

(Pedagogiska skriftserien nr 1, Pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet). I samarbete med förskolläraren Kaj Lundblad som undersökt *målningsmetodiken och övriga med färg- och formskapandet förbundna problem i barnstugorna* gjordes år 1964 en film benämnd *Barn och färg*, i syfte att användas bl. a. vid undervisning i pedagogik och psykologi vid förskoleseminarier, lärarhögskolor och universitet. Inom kort färdigställs en andra film, *Barn och form*.

Inger William-Olsson har utfört en undersökning kallad *Vävnadskonduktans som indikation på emotionell störning hos förskolbarn*. Redan helt små barn kan ha känslomässiga störningar. Det är viktigt, att dessa spåras och diagnostiseras så tidigt som möjligt, så att barnen får hjälp därmed före inträdet i skolan. I. William-Olsson har experimenterat fram en metod, som är praktiskt användbar för att diagnostisera sådana känslomässiga störningar som yttrar sig biologiskt i vävnaderna.

För att ge kunskap om i vad mån heldagsvistelse i barnstugor är trötande för barnen och vilka faktorer som i så fall inverkar pågår en undersökning om *trötthetssymtom hos barn på daghem*. En förberedande undersökning i ämnet av M. Bendz-Sandell har redovisats i Sociala Meddelanden 1964:1—2. Nu pågående undersökning utförs huvudsakligen av Bendz-Sandell och Y. Krook. Den redovisas i två etapper, av vilka den första är avslutad: den ger en beskrivande analys av miljön i 40 slumpvis utvalda daghem i storstockholm. Den andra etappen, en statistisk bearbetning av materialet, beräknas avslutad kring nyårsskiftet 1966—1967.

Av forskning, som bedrivits utanför Barnpsykologiska forskningsinstitutet och som direkt eller indirekt berör barnstugornas verksamhet, kan nämnas Carin Ulins pedagogiska riktlinjer för barn upp till 7 år samt hennes experiment med och utarbetande av olika slag av lekmaterial för dessa åldrar.

Karl-Gustav Stuka't har gjort en undersökning om *Effekter av lekskolevistelse på barns utveckling*. Barn i lekskola har i olika avseenden jämförts med en kontrollgrupp barn, som stått i samma lekskolekö, men inte erhållit plats. Lekscolebarnen visade större förmåga att klara sig på egen hand; i en del andra hänseenden framkom inga nämnvärda skillnader mellan grupperna. Undersökningen kompletterades bl. a. med intervjuer med mödrarna samt en lärarenkät.

Språkutvecklingen under förskolåldern har varit föremål för en undersökning av Thord Erasmie. Syftet med undersökningen var att klarlägga grundläggande faktorer inom förskolålderns språkutveckling.

En arbetsanalys av förskolläraryrket utförs f. n. vid pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet av Berit Askling. Analysen gäller förskollärarens arbete i daghems- och lekskolegrupper. Undersökningen beräknas bli färdig under våren 1967.

Vid pedagogiska institutionen vid Uppsala universitet undersöker Karl-

Erik Brolin *barns könsrollsutveckling* i förhållande till den övriga sociala utvecklingen. Tidpunkt för undersökningens färdigställande kan ännu inte anges.

På basis av olika sådana forskningsrön och främst naturligtvis efter de allmänna erfarenheterna inom småbarnsvården har barnen i barnstugorna uppdelats i grupper efter ålder.

Spädbarnens speciella behov av individuell omvårdnad söker man tillgodose genom att ha relativt små grupper för denna ålder (10 platser). Dessutom låter man varje enskilt barn så långt det är möjligt få en och samma vårdare och strävar efter att personalens attityder mot barnen och deras skötsel blir likvärdig. Då spädbarnen är speciellt infektionskänsliga, läggs spädbarnsavdelningarna avskilda från övriga avdelningar. Barnstugans läkare besöker spädbarnsavdelningarna varannan vecka mot övriga daghemsavdelningar en gång i månaden.

I *2-årsgrupperna* är antalet platser begränsat till 8. Barnen, som ännu inte är mogna för att leka med varandra utan mest leker bredvid varandra, misslyckas ofta i sina kontaktförsök med kamraterna och behöver hela tiden ha den vuxne inom synhåll för att känna trygghet. Lokalerna för denna avdelning är därför i regel så planerade att barnen har möjlighet till ständig ögonkontakt med personalen.

När barnen är i *3—4-årsåldern* (12 per grupp) och börjar få intresse för rollekar och andra sociala lekar söker man med lämpligt material för sådana lekar främja deras sociala mognad, deras förmåga att umgås och samarbeta med kamrater. Dessutom tillkommer mera avancerat material för motoriska och intellektuella aktiviteter.

Den äldsta gruppen av förskolbarn, *5—6-åringarna*, har nått sådan grupp-mognad, att man beräknar att de skall kunna vistas i ganska stora grupper (15 platser i daghemsavdelning och 20 i lekskoleavdelning). Barnen får ett mera avancerat lek- och sysselsättningsmaterial som stimulerar intellektet och ställer större krav på samarbete och grupp-mognad. Med mera krävande lekmaterial och mera intellektuella uppgifter söker man tillgodose dessa åldrars intressen och främja deras utveckling. Genom mycken utevistelse och olika slags redskap för motoriska aktiviteter försöker man tillgodose deras stora rörelsebehov. Beträffande 6-åringarna ifrågasätts ibland, om de i barnstugorna får den stimulans de behöver. Detta gäller i synnerhet de intellektuella övningarna men också de motoriska eftersom barnen ju är i en period av stark tillväxt och förändring av kroppsproportionerna.

För deras orientering och anpassning i samhället ordnas utflykter i omgivningarna, besök i »riktig» skola och även i fritidshem, om en placering där kan bli aktuell senare, trafikundervisning m. m. Barnen får också i den mån det kan ske utan trafikrisker o. dyl. uträtta små ärenden på egen hand för att uppnå en viss säkerhet när de rör sig utanför barnstugan.

Barnen i fritidshemmen har något annorlunda behov av aktivitet och

vila än förskolbarnen, i och med att de vistas i skolan viss del av dagen. I skolan ställs krav på viss koncentration och uppmärksamhet och samvaron där sker i stor grupp såväl i klassrum som på skolgård. I fritidshemmen söker man fördenskull ge barnen möjligheter till trivsam avkoppling med aktiviteter, som de själva väljer, uppmuntrar dem till skapande verksamhet och till olika aktiviteter utomhus. Dessutom försöker man skapa arbetsro för hemuppgifter. Barnen får — med föräldrarnas medgivande och efter överenskommelse med personalen — röra sig ganska fritt i fritidshemmets omgivning.

För samtliga barn, antingen det gäller förskolbarn eller skolbarn, strävar man att göra miljön så trivsam och ombonad som möjligt, undviker sträng inrutning av dagen och lägger i stället an på att ta hand om varje barn så individuellt som möjligt med hänsyn till barnets individualitet och dess behov.

Trots att den pedagogiska standarden vid barnstugorna förbättrats under årens lopp är den fortfarande ojämn. Bidragande orsaker härtill är knappheten på såväl central som lokal pedagogisk tillsyn och bristen på barnstugepersonal med pedagogisk utbildning.

Betydelsen av att barn i de yngre skolåldrarna får en god tillsyn under den skolfria delen av dagen har dokumenterats av ett flertal forskare. Gerd *Blume-Westerberg*¹ fann vid en undersökning av skolbarn med förvärvsarbetande mödrar i Stockholm, Göteborg och Malmö att de barn som hade en ordnad tillsyn visade färre tecken på beteenderubbningar än övriga barn. Gustav *Jonsson* och Anna-Lisa *Kälvesten*² fann dels att var fjärde skolpojke i Stockholm har nervösa symtom eller anpassningssvårigheter i den utsträckning, att barnpsykologisk rådgivning är behövlig, dels att barn till yrkesarbetande mödrar inom socialgrupp 3 var mera missanpassade än barn med hemmamammor (ingen skillnad inom övriga socialgrupper). Det finns skäl att antaga att detta kan bero på större svårigheter för de mindre bemedlade att ordna en kontinuerlig och fullgod tillsyn av barnen. I USA har bl. a. *Nye* och *Macoby*³ studerat asocialitet hos barn till förvärvsarbetande mödrar. Båda fann att den avgörande faktorn är kvaliteten på barnens tillsyn. *Macoby* skriver: »Om en moder, som arbetar, ordnar med omsorgsfull vård för sitt barn under sin bortovaro är det inte troligare att det blir asocialt (i själva verket mindre troligt) än det är för det omsorgsfullt eftersedda barn, vars moder inte arbetar.»

¹ Blume-Westerberg, G.: Förvärvsarbetande mödrars barn i skolan, Stockholm 1962.

² Jonsson, G. & Kälvesten, A.-L.: 222 Stockholmspojkar (1964), Almqvist och Wiksell.

³ Yudkin & Home: Working Mothers and their Children, London 1963.

Gemensamma barnstugor

Den av familjeberedningen tidigare föreslagna gemensamma barnstugan tillkom som ett alternativ till övriga barnstugeformer och i syfte att skapa förutsättningar för en mera flexibel verksamhet. Detta möjliggörs genom att i avdelningar för 5- och 6-åringar ett visst antal heltidsplatser kombineras med ett antal korttidsplatser. Därigenom kan barn, som normalt bara behöver 3—4 timmars tillsyn, vid behov få stanna på barnstugan under längre del av dagen.

Den gemensamma barnstugan innebär emellertid inte enbart ökad smidighet när det gäller familjernas varierande behov av korttids- eller heltidstillsyn, utan ger också kommunerna möjlighet att inrätta barnstugor inom bostadsområden, där efterfrågan på de olika tillsynsformerna varierar med befolkningsunderlaget. Från statsmakternas sida har man, med hänsyn till det alltmer accentuerade behovet av heltidstillsyn, begränsat statsbidraget till att gälla sådana barnstugor, där minst $\frac{2}{3}$ av platserna reserveras för heltidstillsyn.

Följande alternativ till organisation av gemensam avdelning gavs i familjeberedningens förslag.

1. 10 barn under hela dagen samt 5 barn under 3 timmar på förmiddagen och 5 barn under 3 timmar på eftermiddagen;
2. 10 barn under hela dagen samt 5 barn under 5 timmar på förmiddagen och 5 barn under 3 timmar på eftermiddagen;
3. 10 barn under hela dagen samt 5 barn under 5 timmar på förmiddagen och 5 barn under 5 timmar på eftermiddagen;
4. 10 barn under hela dagen samt 5 barn under 3 timmar på förmiddagen;
5. 10 barn under hela dagen samt 5 barn under 5 timmar på förmiddagen;
6. 10 barn under hela dagen samt 10 barn under 3—5 timmar på förmiddagen.

Korttidstillsynen under 3—5 timmar är avsedd för tillsyn av huvudsakligen pedagogiska skäl, dvs. den motsvarar vistelse i lekskola. Vissa av de föräldrar som nu har sina barn i lekskola utnyttjar emellertid dessa timmar till något deltidsarbete. Då sådant deltidsarbete självfallet kan vara förlagt till såväl förmiddagar som eftermiddagar, har beredningen i vissa alternativ till gemensam avdelning medtagit en eftermiddagsgrupp. Därigenom ville man möjliggöra för dessa föräldrar att utnyttja barnstugorna, men också ge flera barn tillgång till pedagogiskt ledd gruppverksamhet.

Den gemensamma barnstugan kan ge ett barn, vars båda föräldrar tillfälligt eller för en längre tid övergår till förvärvsarbete, möjlighet att stanna kvar i en miljö, som det redan tidigare känner och vuxit in i. Till detta kommer att barnen, beroende på om de vistas längre eller kortare tid i barngruppen, får tillfälle till olika upplevelser, betingade av miljön, och att detta kan berika den gemensamma leken och samvaron i gruppen. Så-

lunda har de barn, som endast vistas några få timmar i barnstugan, möjlighet till upplevelser av olika slag utanför institutionen. De har flera tillfällen att delta i olika arbetsmoment i hemmet, att följa med modern när hon uträttar ärenden och därvid träffa människor av olika slag och med olika funktioner. Under lekarna kan dessa upplevelser vidarebefordras till övriga barn, ge aktiviteterna nytt stoff, nya roller, nya uppslag. Heldagsbarnen å andra sidan har ofta tillbringat flera år i barnstugan och därigenom nått en större grupp-mognad och kännedom om barnstugearbetets rutin, vilket bör ha en gynnsam inverkan på grupsamvaron med barn som kommer till barnstugan kortare tid eller tillfälligt längre.

I en heldagsgrupp för 5—6-åringar inom daghem av traditionell typ är de flesta planerade aktiviteterna, såsom gruppsysselsättningar och samlingsstund, förlagda till förmiddagarna. Man har nämligen funnit att större aktivitet och koncentration under förmiddagarna och friare, mer individuell och självvald aktivitet under eftermiddagarna passar heldagsbarnen bäst. Verksamheten under förmiddagarna i en daghemsavdelning liknar därför mycket den verksamhet som bedrivs i lekskolorna, dvs. barnen ges under ca tre timmar en ganska intensiv stimulans till aktiviteter i utvecklingsfrämjande och fostrande syfte.

En gemensam barnstugeavdelning för en heldagsgrupp och en korttidsgrupp 3—5 timmar under förmiddagen innebär således inte några problem vad det gäller uppläggningsen av verksamheten för barnen. Samtliga barn bör kunna tillgodoses genom att man tillämpar samma riktlinjer för det pedagogiska arbetet, som nu praktiseras vid såväl daghem som lekskolor.

Om två korttidsgrupper mottas tillsammans med heldagsbarn i en gemensam avdelning, får man ta hänsyn till att heldagsbarnen behöver en vilostund — ca 1 timme — efter huvudmålet mitt på dagen. Först därefter är det lämpligt att eftermiddagsbarnen anländer. För att heldagsbarnen efter sovstunden skall kunna återta sin aktivitetsnivå, var och en i sin takt, bör någon av personalen särskilt ta hand om dem, medan en annan ägnar sig åt de nyanlända korttidsbarnen i ett annat rum.

Korttidsbarnen bör få tillfälle till någon gruppsysselsättning och/eller samlingsstund under eftermiddagen. Heldagsbarnen, som oftast deltagit i sådana aktiviteter under förmiddagen, bör inte beräknas delta i dylika planerade gruppaktiviteter utan i stället få ägna sig åt fri lek och självvalda sysselsättningar inomhus eller utomhus med besök i omgivningarna o. dyl. Mycken utevistelse bör förekomma då väder och årstid så tillåter. Det synes därför önskvärt att man på eftermiddagen skiljer de båda grupperna åt under ca 1 timme.

Av personalen krävs stor lyhördhet för barnens olika behov och hur dessa bäst skall kunna tillgodoses, antingen det gäller att ge barnen stimulans till att ta egna initiativ, hjälp till koncentration och uppmärksamhet, till kamratkontakt och grupp-känsla eller kanske att ge dem möjlighet till lugn avskildhet.

I socialstyrelsens publikation »Råd och anvisningar» finns — som tidigare nämnts — typritningar till flexibla barnstugor. Lokalerna, som består av två större lekrum, 20 respektive 35 m², samt lekkök, verkstad, isoleringsrum, tvättrum och kapprum, är beräknade att kunna användas till daghemsavdelningar för barn i olika åldrar, lekskola eller fritidshem allteftersom det lokala behovet växlar. Lekytan är beräknad för en grupp på 20 barn. Lokaler enligt dessa ritningar bör vara lämpade även för gemensam barnstugeavdelning med en korttidsgrupp under förmiddagen.

Om en korttidsgrupp mottas även under eftermiddagen, behövs tre ordinära lekrum, så att korttidsbarnen till en början kan få disponera ett rum för sig, medan de barn som sovit finns i ett rum och de som vilat med bilderbok eller ägnat sig åt annan lugn sysselsättning, har ett rum för sig. Även under den övriga delen av eftermiddagen behövs tre rum för att heldagsbarnens behov av fri lek i smågrupper skall kunna tillgodoses, medan korttidsbarnen under någon timme sysselsätts på annat sätt. Lekkök, verkstad och isoleringsrum är för små rum (7—8 m² vardera) för att fungera som egentliga lekrum. Genom att avdela det större lekrummet med en vikvägg e. dyl. erhålls vid behov tre lekrum. Socialstyrelsens principritningar bör därför kunna användas även för lokaler som är avsedda att inrymma avdelningar med två korttidsgrupper.

Samtliga lekrum bör vara försedda med tillräckligt lekmaterial, så att de tider då barngrupperna är åtskilda inte präglas av restriktioner och svårigheter för barnen att välja den sysselsättning de önskar. Lekmaterialet behöver därför vara något rikligare på de avdelningar, som mottar två korttidsgrupper, än på daghemsavdelning av ordinär typ eller på gemensam avdelning med en korttidsgrupp under förmiddagen.

Utelekplats bör finnas i omedelbar anslutning till barnstugan. Det ökar i hög grad barnens möjlighet till nyttig utevistelse och minskar tröttande väntetider genom att barnen kan gå direkt ut allteftersom de blir färdigklädda. Utelekplatsen bör vara utrustad för olika slags lekar och gärna ha någon regnskyddad del. Grönområde i närheten är en fördel.

Fritidshem

Fritidshemmen fungerar för skolbarnen på ungefär samma sätt som daghemmen för förskolebarnen. Tidigare var fritidshemmen öppna endast under eftermiddagarna, men då växelläsning och delade klasser började tillämpas i skolorna, blev i synnerhet de yngre barnens tider så oregelbundna att verksamheten måste vara öppen hela dagen för att tillgodose behovet av tillsyn. Detsamma gäller under lov dagar och ferier.

Fritidshemmen är i allmänhet också öppna under samma tider som daghemmen, dvs. från kl. 6.30 eller 7.00 till kl. 18.00 eller 19.00. Därigenom

kan de barn, vilkas föräldrar börjar sitt arbete tidigt, få ett morgonmål i fritidshemmet och kanske också tillfälle till någon stunds lek eller sysselsättning innan skolan börjar. Har barnet någon ledig timme under dagen kan det också då komma till fritidshemmet — om det ligger nära skolan — för att tillbringa fritiden med någon avkopplande sysselsättning eller för att umgås med kamrater och personal.

Efter skoldagens slut kan barnen återvända och i fritidshemmet få ett stadigt mellanmål eller en lagad måltid. De får också tillfälle till arbetsro för läxläsning eller för någon annan sysselsättning. Man söker också, som en motvikt till skoldagens mera styrda och dirigerade verksamhet, tillvarata barnens egna intressen och initiativ genom att ställa material till förfogande för utvecklande aktiviteter av olika slag såsom målning, modellering, träslöjd, musikutövning, dramatisk framställning m. m. Läxläsningen sköter barnen i allmänhet på fritidshemmet, även om personalen inte kan påta sig hela ansvaret härför. Ofta måste dess insats begränsas till att skapa arbetsro för barnen och stimulera till självständigt arbete med uppgifterna. Ibland kan dock barnen behöva mera hjälp av den vuxne, som noga får avväga sin hjälpsats från fall till fall.

Antalet platser per avdelning i fritidshemmen är 15 och barnen är övervägande i åldern 7—14 år. Personalen består till stor del av förskollärare. Sedan hösten 1964 finns en speciell 2-årig utbildning av fritidspedagoger, vilken kvalificerar för tjänstgöring vid fritidshem samt inom parkleks- och annan fritidsverksamhet för barn och ungdom. För närvarande finns 7 yrkesskolor med sådan utbildning. Under år 1966 har 104 elever intagits i årskurs 1. Då manlig personal i hög grad är önskvärd vid fritidshemmen, är det beklagligt att utbildningen attraherar så få manliga sökande. Våren 1966 utexaminerades 3 manliga fritidspedagoger och för närvarande finns inga under utbildning.

Ungefär hälften av fritidshemmen är sammanbyggda med barnstugeverksamhet för barn före skolåldern. Av de 168 fritidshem som fanns 1965 var 36 kombinerade med daghem, 21 med daghem och lekskola och 23 med lekskola, medan 88 var fristående. Tendensen har alltmera gått mot fristående fritidshemslokaler. Av de 38 nya fritidshem som tillkommit sedan 1964 är 35 fristående.

Vad som talar för en kombination med daghem är att barnen är väl förtrogna med fritidshemmets miljö och personal redan innan de flyttar över dit. Detta är speciellt värdefullt eftersom barnen därigenom slipper konfronteras med två nya miljöer samtidigt, skolans och fritidshemmets. Kombinationen med lekskola är mindre en fråga om kontinuitet i barnens uppväxtmiljö än den är praktisk ur byggnadssynpunkt. När fritidshemmet fungerat som eftermiddagshem har det gått lätt och bra att låta en grupp lekskolebarn under förmiddagen avlösas av en grupp skolbarn på eftermiddagstid. Sådana kombinationer är svårare att åstadkomma, när skol-

barnen genom skoltidernas oregelbundenhet behöver vara i fritidshemmet även under morgon- och förmiddagstimmar.

För de äldsta barnen ordnas lämpligen fritidsklubbar med daglig verksamhet som en övergångsform till mera självständiga fritidssysselsättningar.

Förlägger man fritidshemmen till skolans närhet, men inte inom skolans område för att barnen lättare skall koppla av från skolmiljön, har barnen större möjligheter att besöka fritidshemmet på håltimmar och under morgontimmar innan skolan börjar. De får därmed möjlighet att vistas på fritidshemmet längre tid under dagen. Eventuellt kan också vissa resurser i skolan utnyttjas för fritidshemsbarnen, såsom gymnastiksal, ev. simbassäng o. dyl.

Fritidshem i anslutning till ungdomsgård bör också kunna vara en lösning, i synnerhet för de äldre barnen, dock under förutsättning att fritidshemmet har egna lokaler med hemkaraktär. Ungdomsgårdens resurser vad det gäller hobbyutrymmen av olika slag såsom verkstäder, ping-pong-rum, scen m. m. bör då kunna utnyttjas.

I familjeberedningens PM angående utbyggnad av samhällets barntillsyn (Stencil, Socialdepartementet 1966:3) redovisades hur yrkesintensiteten bland gifta kvinnor med barn under 7 år ökat kraftigt under perioden 1960—1965 (med drygt 8 procentenheter för de yngre åldersgrupperna). 1960 fanns ca 147 000 barn i åldern 7—12 år med förvärvsarbetande mödrar, samtidigt som 2 450 platser stod till deras förfogande i fritidshem. Några motsvarande beräkningar finns inte för de senaste åren. Förvärvsintensiteten bland de gifta kvinnorna i åldern 35—44 år, dvs. den grupp där huvuddelen av barnen i åldern 7—12 år kan återfinnas, har dock ökat kraftigt mellan åren 1960—1965 eller med drygt 10 procentenheter. Antalet platser i fritidshem har under samma tid ökat till ca 3 000, dvs. med ca 22 %, men det torde ändå inte innebära att mer än 1 à 2 % av dessa barn kan beredas plats i fritidshem. Förvärvsintensiteten för mödrar med ett barn stiger med 9 procentenheter från det barnet är 1 till det är 5 år. Sedan sjunker den något när barnet är i 6—7-årsåldern för att sedan åter stiga. En orsak till denna sänkning i förvärvsintensiteten kan vara att det är svårare att ordna barnets tillsyn under de första skolåren än under förskoleåldern.

Det behov av platser i fritidshem, som denna mödrarnas förvärvsfrekvens utgör en indikation på, ger sig dock inte alltid tillkänna. Detta torde bl. a. bero på att föräldrarna inte alltid är medvetna om sina skolbarns behov av ordnad tillsyn och i varje fall ofta underlåter att uttrycka sina önskemål om hjälp från kommunens sida med sådan tillsyn. Detta gäller i synnerhet när inga anordningar — och därmed anmälningsmöjligheter — finns för detta.

För att sprida kännedom om de tillsynsmöjligheter för skolbarn som redan finns på många håll i kommunerna bör skolan kunna förmedla kon-

takt med alla föräldrar till yngre skolbarn. Man kan t. ex. med en broschyr eller upplysningar på annat sätt om vikten av att skolbarn får tillsyn under den skolfria delen av dagen och lämpligt ordnad fritidstillvaro samt med redovisning av kommunens fritidshemsverksamhet för skolungdom intressera föräldrarna för detta i samband med att barnen inskrivs i skolan och dessutom se till att sådana informationer genom lärarnas försorg delas ut till barn på låg- och mellanstadiet. Allmän information genom radio, TV och press om tillsynsformer för skolbarn och vikten av att de utnyttjas är också önskvärd. Tillfällen till en uppsökande verksamhet ges i samarbetet med daghemsföreståndarinnor, lärare på låg- och mellanstadiet, skolpsykologer och skolkuratorer, skolsköterskor, sköterskor vid barnavårdscentraler, distriktssköterskor, anställda vid PBU, barnavårdsnämndens tjänstemän etc. etc.

Pedagogisk konsultverksamhet m. m.

Central pedagogisk tillsyn

Det väsentligt ökade stödet till barnstugorna som beslutades vid 1966 års riksdag kan väntas medföra en snabb utbyggnad av verksamheten under de närmaste åren. Samhället påtar sig därigenom ett ökat ansvar för institutionsvården, i synnerhet för de barn som vistas i barnstuga under en följd av år. Det är därför av vikt att den pedagogiska standarden vid institutionerna hålls på en hög och enhetlig nivå.

En viktig förutsättning för detta är ju att det vid barnstugorna finns personal, som fyller anspråken på insikter om förskolebarns utveckling och behov av aktiviteter, anpassade efter olika åldersstadier. En annan viktig förutsättning för att barnens utveckling skall stimuleras på rätt sätt är att barnstugorna är försedda med utrustning — främst lekmaterial — som är väl avpassad efter barnens olika mognadsnivåer.

Den förskolläroartutbildning som bedrivs i Sverige är av hög klass. Emellertid behöver även goda kunskaper förnyas — forskning och samhällsutveckling bidrar här till. För att personalen på barnstugeinstitutionerna skall fungera bra i sitt arbete bland barnen, är det därför önskvärt, att nya rön och uppslag för arbetet görs lättillgängliga. En ofta upprepad stimulans utifrån kan innebära att idéer och uppslag sprids som kan berika barnens vardag och befrämja deras utveckling.

När det gäller den andra förutsättningen, är det viktigt att barnen redan från tidigaste ålder får tillgång till lekmaterial som stimulerar deras begreppsbildning och utvecklar deras känsla för färg, form, rörelse och riktning. Senare behövs leksaker för motorikens uppövande, som näring åt fantasin, som material för skapande verksamhet, för övning i samarbete och för intellektuell övning.

Tillgången till sådant material är emellertid begränsad och kvaliteten är — från pedagogisk synvinkel — inte alltid fullgod. I Sverige är det huvudsakligen en enda firma som svarar för barnstugornas utrustning. Firmans information sker genom en varukatalog som skickas till samtliga barnstugor och barnvårdsnämnder i landet och fyra försäljare som reser runt och besöker institutionerna. Lekmaterialet är inte vetenskapligt utprovat, men i vissa fall har det experimenterats med i barnstugor och förskollärare har lämnat synpunkter på dess lämplighet. Ofta måste dock kompletteringar göras hos andra firmor. Socialstyrelsen lämnar vidare förslag till utrustning av nya barnstugor.

Det kan övervägas om inte dessa åtgärder borde kompletteras genom att det uppdras åt tillsynsmyndigheten att lämna en *fortlöpande information* om nytt lämpligt lekmaterial som kommer ut på marknaden. I detta syfte kan man tänka sig att en *utställning* av lämpligt lekmaterial, annan utrustning och möbler skulle kunna vara av värde. För att barnstugepersonal och barnstugeanordnare ute i landet skulle få tillfälle att ta del av dess nyheter kunde utställningen ambulera eller ha en ambuleraende filial. Även dagbarnvårdare och föräldrar i allmänhet kan ha god nytta av en sådan konfrontation med moderna och »riktiga» leksaker. Ytterligare ett värde vore det, om en utställning av detta slag dessutom skulle kunna bredda produktionen genom att intressera flera företag för tillverkning av goda barnstugeutensilier.

Tillsynsmyndigheten bör undersöka möjligheterna att förlägga en sådan ambulerande utställning till de regionala hjälpmedelscentraler, som är under uppbyggnad för skolväsendets räkning.

Den kommunala konsulentorganisationen

1964 fanns det barnstugor i 220 kommuner (110 städer, 42 köpingar och 68 landskommuner). I 25 av dessa — främst de större kommunerna med en redan utbyggd barnstugeorganisation — finns det sammanlagt ca 50 tjänstemän avdelade för barnstugeverksamheten och med utbildning härför. Dessa konsulenter eller inspektriser har till huvudsaklig uppgift att svara för och samordna barnstuge- och eventuell familjedaghemverksamhet, att stimulera personalen i deras arbete samt att i övrigt bistå med råd och upplysningar. I vissa kommuner har de också till uppgift att hjälpa till vid behovsundersökningar och vid planering av institutioner.

De kommunala konsulenterna fyller en stor uppgift, främst genom sin samordnande funktion, men också genom att de tack vare sin erfarenhet av barnstugearbete kan vara personalen på institutionerna eller dagbarnvårdare till hjälp när problem uppstår som berör barnen eller samarbetet med föräldrarna. I snabbt expanderande kommuner, där barnstugeverksamheten är under uppbyggnad, kan vidare en konsulent, om hon anställs på

ett tidigt stadium, medverka till att den nya verksamheten organiseras framsynt.

Familjeberedningen ser det därför som mycket önskvärt, att kommunerna i större utsträckning än f. n., anställer konsulenter eller inspektriser för att samordna och organisera kommunens barnstuge- och familjedag-hemsverksamhet och för att uppmuntra personal och dagbarnvårdare i det pedagogiska arbetet. I glesbygdskommuner, där befolkningsunderlaget inom vissa områden ofta inte räcker för uppförandet av en institution, är det enligt beredningens mening särskilt behövt med en rådgivning om de speciella problem som de ofta mycket isolerade glesbygdsbarnen representerar och hur deras kontaktbehov skall kunna tillgodoses. Kanske kan ett kommunblock med glesbygdsinslag bära upp en anställning av konsulent på detta område.

Den centrala samarbetsgruppen

Sveriges förskollärares riksförbund har framfört förslag om inrättandet av en särskild pedagogisk samarbetsnämnd, som skulle fungera som ett komplement till den nu verkamma Centrala samarbetsgruppen för utbyggnad av dag- och fritidshem, när det gäller frågor inom de pedagogiska och barnpsykologiska ämnesområdena. I denna samarbetsnämnd, vari representanter för den barnpsykologiska forskningen, barnläkarkåren, psykiska barna- och ungdomsvården, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och förskollärarkåren skulle ingå, kunde forskningsresultat och ämnen för ny forskning diskuteras, pedagogiska erfarenheter och problem bli belysta och spridningen av nya forskningsrön inom barnstugeverksamheten koordineras med själva agitationen för nya barnstugor.

Den tänkta samarbetsnämndens arbetsuppgifter har emellertid till vissa delar redan avdelats för tillsynsmyndigheten med de nya åligganden som familjeberedningen förordat att den skall få, nämligen när det gäller informationsverksamheten. Även nämndens föreslagna funktion som pedagogiskt komplement till den centrala samarbetsgruppen torde redan nu vara tillgodosedd genom den pedagogiska expertis, som faktiskt ingår i samarbetsgruppen: representanter för skolöverstyrelsen och för socialstyrelsens barnvårdsbyrå, dvs. personer med pedagogisk utbildning. Att en ny nämnd skulle behöva inrättas för att inspirera den barnpsykologiska forskningen och experimentverksamheten har beredningen inte funnit övertygande skäl för. Tillsynsmyndigheten, den centrala samarbetsgruppen och barnpsykologiska forskningslaboratoriet är tre vitala intressenter för vidgad praktisk forskning kring barnstugornas olika pedagogiska och psykologiska problem. När ett sådant problem anmäler sig och lösningen inte kan hämtas ur de erfarenheter man redan samlat bör det falla sig naturligt för tillsynsmyndigheten liksom för samarbetsgruppen och dess lokalavdelningar att

tillkalla fackmän och fackkvinnor för särskilda utredningar i anslutning till problemet ifråga. Kommittémedel brukar kunna användas i dylika fall. Familjeberedningen är betänksam mot överorganisation och vill i stället förorda att redan verksamma organ vidgar sina aspekter.

Anordningar för barn med beteenderubbningar och andra avvikelser

Barnstugepersonalen har utbildning för att ta hand om friska, normala barn. I barnstugorna finns emellertid en del barn med beteenderubbningar och fysiska eller psykiska handikapp av olika slag. En intensifierad utbyggnad av barnstugorna måste innebära, att antalet barn med störningar och handikapp ökar numerärt, och resurser att på bästa sätt ta hand om dessa måste därför finnas. Barnstugepersonalen måste i speciella frågor av medicinsk och psykologisk karaktär kunna påräkna medverkan av särskilda experter.

Enligt stadgan för barnavårdsanstalter § 17 (SFS 595/1960) skall barnens kontinuerliga hälsokontroll handhas av en till barnstugan knuten *läkare*, helst barnläkare. Denne skall dessutom enligt socialstyrelsens »Råd och anvisningar» övervaka barnstugans hygien och se till att barnen där får en lämplig kost samt tillräckligt med vila och utevistelse. I vissa kommuner finns även en *hälsovårdssköterska* för barnstugeverksamheten. Hon förbereder och är läkaren behjälplig vid undersökningar av barnen och ger personalen råd i enklare medicinska frågor.

För barnens psykiska hälsa är det i allmänhet sämre sörjt. Visserligen skall barnstugans läkare »kontrollera barnens hälsotillstånd och utveckling i såväl fysiskt som psykiskt hänseende», men dels har läkarna i allmänhet inte tid att ägna intresse åt eventuella rubbningar i barnens beteenden, dels har de ofta inte den utbildning och erfarenhet, som dessa frågor kräver. Vid PBU i Stockholm finns ett särskilt barnstugeteam bestående av två småbarnspsykologer och en kurator, som arbetar med att uppsåra barn med störningar och avvikelser och ordna med lämplig behandling, ibland omplacering av dem. Beredningen skulle gärna se flera motsvarigheter på andra håll.

I de fall då barnstugorna har möjlighet att adjungera småbarnspsykologer — gärna knutna till den psykiska barna- och ungdomsvården — som hjälp i arbetet är det troligen bäst för barn med lättare psykiska störningar att få kvarstanna i en normalgrupp. Där kan de utvecklas bättre än tillsammans med barn som har samma eller liknande avvikelser. Ett sådant arrangemang kan även vara utvecklande för övriga barn i gruppen, som under förutsättning att det annorlunda barnet inte stör gruppen för mycket, kan lära sig att ha förståelse och visa tolerans mot sina annorlunda kam-

rater. En förutsättning är dock att antalet barn i barnstugegruppen i sådana situationer minskas något så att personalen får möjlighet att både ägna det störda barnet speciellt intresse och utan inskränkning ge övriga barn den individuella omvårdnad de har anspråk på.

När det gäller de psykiskt utvecklingshämjade förskolbarnen, som är i behov av så speciell vård och tillsyn att de inte bör placeras inom barnstugeverksamheten, har det föreslagits att de skall bli inordnade i särskolans förskolverksamhet. Övriga gravt psykiskt störda barn hänvisas i allmänhet till PBU:s terapi.

Det finns emellertid alltid en kategori barn, för vilka en placering i särskolans förskolor eller en behandling vid PBU inte är nödvändig, men som samtidigt är alltför påfrestande för att kunna vistas i normalgrupp. De är så störande att det väcker animositet hos de vanliga barnen i gruppen och negativistiska reaktioner förstör gruppandan. Kraven på personalen kan också bli för stora. För deras räkning kan det bli nödvändigt med små specialgrupper där barnantalet avgörs från fall till fall och inte överstiger 10 barn. Sådana finns på några orter i landet. Personalen består av specialutbildade¹ förskollärare och har ett nära samarbete med såväl föräldrar som barnstugans läkare och den psykiska barna- och ungdomsvården. Placering i sådana grupper — som i mycket utgör en motsvarighet till skolans observationsklasser — kan vara en fördel då föräldrarna ibland föredrar en sådan placering framför behandling vid PBU. På detta sätt kan man också jämna vägen för en senare behandling vid PBU. I Stockholm där man startade den första speciallekskolan för psykiskt störda barn för femton år sedan, finns f. n. sju speciallekskolor i anslutning till PBU:s rådgivningsbyråer (fem tar emot psykiskt störda barn, en tar emot barn där man ifrågasätter hjärnskador eller utvecklingshämningar och en är avsedd för förskolbarn på hjälpklassnivå). Dessutom finns två specialdaghem för psykiskt störda barn, ett för förskolbarn och ett för skolbarn. Slutligen finns för fysiskt handikappade ett cp-externat och en lekskola för hörselskadade. Sammanlagt finns alltså elva specialgrupper i Stockholm, som drivs i barnavårdsnämndens regi. På samtliga institutioner tjänstgör förskollärare, i regel med någon extra utbildning eller praktik som t. ex. ettårig utbildning vid Ericastiftelsens läkepedagogiska institut, kortare kurser eller enbart praktik från liknande arbete. Vid hörsellekskolorna fordras i regel 1-årig kurs vid Manilla. Vid cp-externatet förekommer dessutom medicinsk personal och vid specialdaghemmet för skolbarn, där undervisning meddelas, lärare på låg- och högstadium. Lekskolorna och daghemmen tar emot högst 10 barn i grupperna, hörsellekskolan ett 40-tal barn, vilka behandlas i smågrupper.

¹ Vid lärarhögskolan i Stockholm finns sedan hösten 1965 en ettårig kurs för förskollärare som ämnar tjänstgöra bland barn med beteenderubbningar och vissa handikapp (ej hörsel- och synskador). Vid Manilla och Tomtebodas utbildas förskollärare för tjänstgöring bland hörsel- och synskadade barn.

Det är en framtidsförhoppning att sådana specialdagem skall bli tillräckligt många för att kunna betjäna handikappade svenska barn, oberoende av bostadsort. Då detta är en fråga om tillgången på resurser, ekonomiska resurser och specialutbildade människor, kan inget förslag forcera fram en utbyggnad av förskolemöjligheterna för avvikande barn. Men en mera allmän förståelse för dessa barns och deras föräldrars svårigheter kan kanske bidra till att resurser lossnar fortare än beräknat och att allt flera förskollärare intresserar sig för en påbyggnad på utbildningen som gör dem i stånd att ta hand om sådana annorlundabarn.

För de psykiskt störda barnens räkning är det ibland nödvändigt med mera flexibla vårdtider än för barn som är väl anpassade till tillvaron. Den gemensamma barnstugans idé om flexibiliteten bör kunna omsättas även i specialgrupper. Inte minst föräldrarna till nervpåfrestande barn kan behöva bistånd med tillsyn av sina barn några fler timmar än vad den traditionella lekskoleavdelningen bjuder. I speciella fall finns behov av veckohem. Det är där hemförhållandena är särskilt ogynnsamma. I dylika fall bör veckohemmet anordnas för ca fyra barn och gärna inrymmas i en bostadslägenhet nära rådgivningsbyrån, där de får behandling. Föräldrarna kan lättare acceptera en sådan placering än en förflyttning till fosterhem.

Huruvida barn med fysiska handikapp bör vistas bland icke handikappade barn under grupsamvaro är mycket litet utforskat. En viss försöksverksamhet har dock bedrivits under fyra år vid cp-internatet Bräcke-Östergård i Göteborg. 1—3 cp-barn vistades där i en lekskolegrupp tillsammans med 12—14 icke handikappade barn. De väsentliga erfarenheterna från undersökningen, som redovisats av psykolog Sigurd Dvoretzky i tidskriften Barnträdgården nr 9/1965, är att cp-barnens begåvning inte är avgörande för anpassningen såvida den inte ligger på särskolenivå, att barnen inte bör vara svårare handikappade än att de kan sysselsätta sig med materialet, göra sig förstådda och åtminstone delvis förflytta sig själva och att de öppna, positiva barnen anpassade sig bäst. De icke handikappade barnen var i regel positiva och behandlade cp-barnen som andra kamrater.

Även om premisserna för denna undersökning inte tillåter några säkra slutsatser, anser beredningen, att barn med lättare fysiska handikapp bör kunna placeras i normalgrupper. Barn med svårare fysiska handikapp som kräver speciella anordningar som barnstugeverksamheten inte förfogar över bör omhändertas inom handikappvården.

Föräldrasamarbetet

Ett gott samarbete mellan föräldrar och barnstugepersonal är en förutsättning för att barnens vård och fostran i hem och barnstuga skall bli harmonisk och konsekvent så att normskillnader utjämnas och de båda mil-

jöerna kompletterar varandra när det gäller att främja barnens fysiska och psykiska utveckling. Såväl personal som föräldrar bör ha bättre möjligheter att vara barnen till stöd och hjälp, om de delger varandra sina erfarenheter av barnens utveckling, reaktioner och beteenden i respektive miljöer.

Att föräldrarnas intresse för uppfostringsfrågor och andra frågor, som rör barnen i allmänhet, är mycket stort omvittnas samstämmigt av barnstugepersonalen. Men initiativet till kontakt och samarbete bör komma från barnstugepersonalens sida. Ju yngre barnen är, desto lättare är det att etablera ett gott samarbete med föräldrarna. Känner dessa att personalen är positivt intresserad av barnen, kommer ofta samarbetet i gång spontant.

Att intresset för uppfostringsfrågor är stort även bland föräldrar med skolbarn fann Gustav Jonsson och Anna-Lisa Kälvesten i sin tidigare nämnda undersökning »222 Stockholmspojkar». Intresset för dessa frågor var betydligt större än man väntat sig. Undersökningen visade emellertid att 65 % av föräldrarna var anhängare av aga som uppfostringsmedel. Det visar att mera kännedom om barns utveckling och beteenden och om bra fostringsmetoder vore önskvärd. Diskussionsämnen för föräldrakontakter finns i mångfald.

Föräldrasamarbete bedrivs i olika omfattning och med varierande intensitet. En del barnstugor försöker gärna nå så många som möjligt av »sina» föräldrar och populariserar därför programmet med samkväm o. dyl. Samtidigt har alltfler föräldrar blivit engagerade i intressen och förvärvsarbete utanför hemmet och det kan vara svårt att hitta lämpliga tidpunkter och former för föräldrasamarbetet. Ofta är det särskilt svårt att nå de föräldrar som har barn med speciella problem — problembarn har inte sällan problemföräldrar — men härvidlag blir ju samarbetet speciellt angeläget.

Den individuella kontakten mellan personal och föräldrar bildar grundstommen för annat föräldrasamarbete och anses av många föräldrar vara den värdefullaste delen därav. Kontakten etableras vid de besök, som görs i barnstugan före barnets egentliga placering. För att såväl barn som föräldrar skall känna sig trygga inför den nya situationen är det fördelaktigt om någon av föräldrarna kan stanna hos barnet i barnstugan några timmar då och då under den första tiden i den nya omgivningen. På några orter praktiseras redan detta tillvägagångssätt för att från början grundlägga ett gott samarbete. Ströbesök av föräldrar förekommer oftare och brukar välkomnas.

Den individuella kontakten fortgår sedan dagligen i de fall då barnen följs till barnstugan av föräldrarna. Det är emellertid svårt för personalen att få tid och ro till samtal med föräldrarna, om endast en är i tjänstgöring, vilket ofta är fallet vid lämnings- och hämtningstider. Ännu svårare ställer det sig om barngruppen på grund av personalbrist sammanförs morgnar och kvällar. Då det är viktigt att föräldrarna får möjlighet att tala med personalen just när ett samtal är aktuellt och att den personal, som tjänst-

gör i gruppen och känner barnen får hålla denna kontakt med föräldrarna, är det önskvärt att försöka ordna det så att det finns en speciell samtalstid ett par gånger i veckan då man ger sig tid att lyssna till varandra.

Föräldramöten och i viss mån även samtalsgrupper och studiecirklar ingår i föräldrasamarbetet. Därvid behandlas och diskuteras barnens allmänna utveckling, vanligare avvikelser därifrån, kost, leksaker, övergång till skolan, hur man bäst skall tillvarata den tid föräldrarna har tillsammans med barnen m. m. Litteratur i uppfostringsfrågor finns ibland i barnstugorna för utlåning till föräldrar.

Föräldraföreningar för föräldrar till förskolbarn, lika dem som grundskolan har, förekommer i en del andra länder, bl. a. i Norge och i Schweiz, men är ovanliga i Sverige. Tidigare fanns en aktiv föräldraförening vid Värtagården i Stockholm, men den har upphört. Vid Hässelby familjehotells daghem finns en relativt nybildad förening. Bildandet av föräldraföreningar bör emellertid uppmuntras, då det kan möjliggöra en aktivisering av föräldrarna kring barnstugans verksamhet och bidra till ett gott samarbete med personalen. Syftet skall naturligtvis inte vara att som gamla tiders föräldraföreningar anskaffa pengar till verksamheten. Uppgifter för nutida föräldraföreningar är att välja diskussionsämnen för föräldrasammankomster, granska och komma med förslag som rör barnstugornas arbetsfomer, organisera föräldramöten, utflykter och fester för barnen etc.

Svårigheten att samla i synnerhet de heltidsarbetande föräldrarna till sammankomster av olika slag blir dock alltmera markant. Lediga lördagar innebär tills vidare mycket långa arbetsdagar under övriga vardagar. Somliga barnstugor har förlagt föräldramötena till eftermiddagar efter föräldrarnas arbetstid och i samband därmed bjudit på kaffe eller middag för att på så sätt kunna träffa föräldrarna, medan barnen är kvar på avdelningarna. Sammankomster på lördagar har också prövats på vissa håll.

Att föräldrasamarbetet vid en del barnstugor inte beaktas i den utsträckning, som skulle vara önskvärd, kan ha flera orsaker. Personalen hinner inte att i lugn och ro samtala med föräldrarna, när dessa lämnar och hämtar sina barn, därför att då i regel endast en anställd tjänstgör i barngruppen. Vidare går föräldrasamarbete i allmänhet utanför personalens arbetschema; ingen speciell tid är anslagen för detta. Det är inte heller lätt att veta, om man saknar övning eller vägledning, hur initiativen till ett gott föräldrasamarbete skall tas. I princip bör tid för föräldrasamarbete ingå i personalens arbetschema, även om det på grund av omständigheterna måste till en del förläggas utanför ordinarie arbetstid, dvs. ofta till kvällar. I de fall där det rör sig om sådan övertid bör personalen erhålla någon form av kompensation, t. ex. i form av motsvarande ledighet under ordinarie arbetstid.

Då det är svårt att få kontakt och samarbete med föräldrar, i synnerhet dem som det är viktigast att nå — föräldrar till barn med problem och

avvikelser av olika slag — skulle naturligtvis barnstugorna liksom skolan uppskatta om det mera allmänt förekom en föräldraorientering i barnuppfostrans problem och metodik. Vid barnvårdscentralerna, som kommer i beröring med mer än 90 % av de barn som föds här i landet, skulle en sådan orientering kunna byggas upp på den rådgivning, som normalt sker om barnets fysiska och psykiska utveckling. Även fler program i radio och TV om barns utveckling, vård och fostran, om olika tillsynsmöjligheter och värdet i pedagogisk gruppverksamhet samt större intresse för dessa frågor från pressens sida skulle vara värdefulla bidrag till en vidgad föräldraupplysning.

Sammanfattningsvis vill beredningen rekommendera

att viss del av personalens tjänstgöringstid anslås till föräldrasamarbete;

att personalen i barngrupperna får möjlighet till individuella samtal med föräldrarna när så är aktuellt, antingen genom att någon annan övertar deras arbete eller genom att särskild tid för samtal finns inräknad i arbets-schemat;

att eventuell övertid på grund av föräldrasamarbete kompenseras, t. ex. genom ledighet, och att huvudmännen anslår erforderliga medel för kostnader i samband med föräldrasamarbete;

att föräldrasamarbetet förbättras genom mera allmän föräldraorientering i barnuppfostringsproblem samt

att bildandet av föräldraföreningar uppmuntras.

Samarbetet barnstuga - grundskola

Arbetsformerna och innehållet i verksamheten vid de olika åldersavdelningarna inom barnstugan skall naturligtvis vara avpassade efter barnens respektive utvecklingsnivåer. Karakteristiskt för barnstugan bör vara att barnen där själva väljer sina lekar och experimenterar sig fram till kunskaper om den omgivande miljön. De yngsta får bekanta sig med de material och färger, som vardagens ting är gjorda av: de måste få sand och vatten, trä och lera och alla slags färger att knåda, slabba, arbeta med. De något äldre bör ha lek- och sysselsättningsföremål, som går att bygga med, att planera och kombinera inbördes. Varje sak i lekmiljön skall kunna öppna en ny erfarenhet för den lilla människan eller locka fram dess aktivitet. Den pedagogiska ledningen bör bestå i att länka in barnets intresse på uppgifter som förutom att de är roliga innebär en liten ansträngning som barnet rör med, en svårighet som det kan bemästra och därmed en erfarenhet som det vinner. Det »utvecklingsfrämjande» lek- och arbetsmaterial skall vara hämtat från förtroliga miljöer i barnets värld men inte uppspaltat efter kön, och de naturliga rollekarna, sagorna och bilderna bör ha till mål att utveckla känsla, fantasi och sociala beteenden utan av-

seende på om det är pojke eller flicka. Under korta samlingsstunder i större eller mindre grupper ges tillfälle till samtal, sång och musik. Dans och rytmik tillgodoser en del av rörelsebehovet; utevistelse med mycken kroppsrörelse kompletterar. Uppgifter, som barnet själv väljer, växlar med dem lekledaren förestår, samarbete med kamrater och vuxna växlar med aktivitet på egen hand.

Denna summariska bild av den fria, brokiga men ändå konsekvent länkade verksamheten i en god barnstuga gäller hela förskolestadiet. Men för åldersgruppen näst intill den riktiga skolan, för 6-åringarna alltså, tillkommer behovet av en förberedelse för denna skola, mot vilken det normalt utvecklade barnet riktar sin nyfikenhet.

Redan under promenader i barnstugans närmaste omgivningar har barnen lagt erfarenhet till erfarenhet av hur samhället fungerar: hur trafiken beter sig och hur man själv måste bete sig för att klara sig undan dess farligheter; hur yrkesmän av olika kategorier arbetar — poliser, konduktörer, affärsfolk etc. Och med förskolläraren resonerar barnet om sina iakttagelser och funderingar. I barnstugorna ägnas i allmänhet den språkliga utvecklingen stor uppmärksamhet. Personalen följer och stödjer denna utveckling alltifrån de minstas ofta starkt emotionella språk genom 3—4-årsålderns intensiva språkskede fram till de äldsta förskolebarnens försök att resonera och söka orsakssammanhang. Samtal med barnen, en i taget, småningom med flera på en gång, är av stor betydelse både för den formella språkträningen och den sociala mognaden hos förskolebarnet. Olika undersökningar har också givit vid handen att barn i småskola, som tidigare vistats i lekskola eller daghem, har en språkutrustning som i allmänhet är överlägsen den, varmed barn utan sådan bakgrund börjar den egentliga skoltiden.

Barnstugan är således en mycket god förberedelse för skolan och det finns naturliga förutsättningar för en innehållsmässig kontinuitet mellan verksamheten i barnstugans förskoleavdelningar för 5—6-åringar och grundskolans lågstadium. Den direkta övergången från en skyddad hemmiljö med inga eller få syskon till en skolklass med tjugo—tjugofem jämnåriga innebär ofta en häftig omställningsprocess, särskilt för blyga och modersbundna barn. Leksolan — om fristående eller kombinerad med daghem är ur denna synpunkt likgiltigt — kan underlätta övergången och bidra till en mera successiv skolmognad. Barn mognar olika snabbt till samarbetsförmåga i grupp och till förmåga av koncentration på en arbetsuppgift — »att sitta still i bänken» — och man skulle kunna ta större hänsyn till den individuella utvecklingstakten om övergången mellan förskola och småskola sker mjukt och aktiviteterna under de båda stadierna får gripa in i varandra.

Förskolans institutioner bör dock inte utnyttjas för en systematisk förträning för skolan. I sin barnpsykologiska uppsats, bilaga till denna pro-

memoria, visar docenten Söderling hur meningslös den träning är, som barn kan utsättas för innan de blivit »inlärningsmogna». Den i Sverige tillämpade skolpliktsåldern bygger på lång erfarenhet av när skolmognaden i allmänhet uppträder hos svenska barn. Någon allmän tidigare-läggning av skolstarten tror familjeberedningen inte vore lycklig. Däremot är det sannolikt, såsom docenten Sandels framhållit att »åtskilligt som traditionellt anses hemmahörande på förskolestadiet med fördel kan fortsättas även inom skolans lågstadium, liksom åtskilligt av vad som traditionellt betraktas som skolstoff mycket väl kan tillföras en del barn redan i förskolorna». Vilka läromoment detta gäller bör lämpligen bli föremål för närmare utforskning.

Förutsättningar för det samarbete mellan barnstuga och grundskolans lågstadium, som här skisserats, kan skapas dels i utbildningen av respektive lärarkategorier, som bör göras förtrogna även med det närmast över- (under-)liggande barnstadiets karakteristiska egenskaper och behov, dels genom ömsesidiga auskultationer under såväl seminarietiden som senare, då småskollärare och förskollärare sköter varsina åldersstadier. Många barnpsykologiska och pedagogiska kurser skulle med fördel kunna göras gemensamma. Särskilt värdefulla är givetvis kontakter som etableras i syfte att värna om kontinuiteten i barnens fostran. Sådana kontakter har hittills skett sporadiskt, men tänkbart är att de kan oftare kombineras med t. ex. småskollärarnas s. k. planeringsdagar.

Den nya familjen och det tekniska samhället har i mångt och mycket ändrat barnens situation och beteenden. Kraven på pedagogernas insatser ökas. Förskollärarna och lågstadielärarna behöver samverka i ansvaret för en fostran som i vissa avseenden måste bli av en ny typ.

De hittills prövade formerna för samverkan bör kunna utökas. Man borde t. ex. låta barnstugans 6-åringar i förskollärarens sällskap göra besök i lågstadiets första klass och där få uppleva en avspänd situation med selsättningar som upplevs som lockande. Att sitta i en skolbänk och se och höra litet äldre kamrater arbeta liksom att under en trevlig skolmåltid uppleva gemenskap med lågstadiets barn, kan för barn som närmar sig skolbörjan medföra en glad och positiv förväntan. Om dessutom föräldrasamarbetet i barnstugan utmynnar i att föräldrar och förskollärare tillsammans med lågstadiets lärare diskuterar frågor, som rör barnens miljöbyte, och den diskussionen inte fixeras till skolmognadsprov och »inskolningsproblem» kan en för alla parter värdefull utgångspunkt skapas för fortsatt samverkan mellan föräldrarna och lärarna genom grundskolans lågstadium.

Synpunkter och förslag

De olika formerna av barntillsyn är alternativ, som alla skall tillgodose behovet av tillsyn av och utvecklingsfrämjande aktiviteter för barn i det

nutida och framtida samhället. Lekskolor, daghem, gemensamma barnstugor och fritidshem är efter olika lokala omständigheter och åldersbehov likvärdiga alternativ och bör också i ett modernt samhälle existera sida vid sida. I hela samhällsutvecklingen ligger en tendens till större rörlighet och flexibilitet, till större differentiering efter människors varierande behov och samhällets krav. Inom skolans områden har, som en följd härav, en rik förgrening genomförts på olika kurser för elever med olika anlag och intressen. De svenska barnstugorna är — internationellt sett — av hög kvalitet. Men såväl gamla som nya institutioner måste anpassas till det moderna samhället genom att vara smidigare och mera anpassbara i sitt omhändertagande av barnen under kortare och längre tider och med olika innehåll i verksamheten för olika barnkategorier.

Ramen för en sådan verksamhet finns redan genom förekomsten av de olika barninstitutioner som här nämnts. Men barnstugornas inre arbete måste alltefterhand påverkas av den nya tidens prägel på barnen och det ökar behovet av kunskaper om barnet, dess reaktioner gentemot omvärlden och dess intressen i en tillvaro, där bl. a. bilar och television kan förflytta den unga människan till nya miljöer och har medverkat till en ökad nutids- och samhällsorientering.

Detta motiverar enligt familjeberedningens mening en *utbyggnad av den beteendevetenskapliga forskningen* om barn i förskoleåldern. Som nämnts finns redan en barnforskningsinstitution vid lärarhögskolan i Stockholm. Beredningen vill betona nödvändigheten av att denna institution ges resurser att intensifiera sin forskning rörande utvecklings- och mognadsförlopp under de tidiga barnåren och den pedagogiska tillämpningen av de rön som görs. Direkt eller indirekt bör denna forskning kunna ge värdefull vägledning vid uppläggnen av arbetet inom barnstugorna. Därvid bör särskilt den forskning uppmärksammas som rör den gemensamma barnstugans organisatoriska problem med hänsyn till barnens dagsrytm, aktivitetsbehov, trötthetsrisker etc.

Familjeberedningen föreslår vidare att det i anslutning till barnpsykologiska forskningsinstitutet inrättas en *försöks- och demonstrationsbarnstuga* för att underlätta den forskning och experimentverksamhet, som förordas ovan. En sådan barnstuga bör helst omfatta samtliga avdelningar för barn i åldrarna 6 månader—7 år, även integrerade avdelningar, med lekrum, observationsboxar, flyttbara väggar m. m. för att underlätta observationer och olika experiment. Dessutom behöver det finnas en utomhuslekplats och utrymme för forsknings-, utbildnings- och konsultverksamhet. I en försöksbarnstuga av detta slag skulle samma barns utveckling kunna följas under hela förskoletiden och metoder för nya undersökningar utarbetas för att sedan användas vid tvärsnittsundersökningar utanför institutionen. En försöksbarnstuga kunde bli till nytta även vid handledning av blivande psykologer under barnstugepraktik.

En god service till allmänheten i form av barn tillsyn och hur denna service skall organiseras för att bäst tillgodose familjernas behov motiverar emellertid, att såväl medicinska som sociologiska synpunkter får påverka barn tillsynens utbyggnad. Också andra forskningsinstitutioner än barnpsykologiska forskningsinstitutet bör därför intresseras för forskningsobjekt med sådan anknytning till barnstugeverksamheten och göras delaktiga i forskningsresurser för ändamålet.

De rön, som framkommer genom en sålunda intensifierad forskning, bör snarast nyttiggöras i praktisk verksamhet bland barnen. Det naturliga är att tillsynsmyndigheten sköter denna förmedling. Resultaten av en utbyggd svensk småbarnsforskning ävensom av utländska erfarenheter bör sålunda kunna förmedlas av en *pedagogisk konsult* hos tillsynsmyndigheten med uppgift att centralt organisera informationen till barnstugepersonalen: genom studiedagar, kortare kurser, litteraturhänvisningar, råd och anvisningar. Utställningar av lekmaterial för inom- och utomhussysselsättningar, av möbler och annan utrustning för barnstugor m. m. kan åskådliggöra en del forskningsrön av mera praktiskt slag.

Önskvärt är även att kommunerna i större utsträckning än vad som nu förekommer anställer lokala tjänstemän med uppgift att organisera och samordna barnstuge- och familjedaghemverksamheten och stimulera barnstugepersonal och dagbarnvårdare i deras arbete. Utanför kommunernas centralorter finns en hel del barn, som kanske saknar både syskon och lekamrater i sin egen ålder. Ofta har de inte möjlighet att få vara med i en organiserad barnstugeverksamhet. De kommunala konsulenterna bör därför också genom rådgivning och upplysning till föräldrarna påvisa de möjligheter som finns att i hemmen ordna olika utvecklingsfrämjande sysselsättningar för barn under skolåldern. I kanske mer eller mindre improviserade former och lokaler kan de ibland hjälpa till att arrangera mera tillfällig lekskoleverksamhet.

Under behandlingen av barnstugornas inre verksamhet har beredningen mött flera marginalproblem. Till dem hör de *avvikande barnens* behov av lekskolor, vilket familjeberedningen starkt vill understryka. Vidare har behovet av ökat och fördjupat *samarbete med föräldrar och med grundskolans lågstadium* gjort sig gällande. Beredningen förordar som stimulans till ett ökat föräldrasamarbete, att någon del av personalens arbetstid anslås till detta. Personalen i barngrupperna bör ges möjlighet till samtal med föräldrarna i ro och avskildhet, när problem eller bekymmer för barnen aktualiseras. Kvällsarbete på grund av föräldrasamarbete torde kunna kompenseras med motsvarande avkortning av arbetstiden under annan tid. Nödiga medel för kostnader, som uppstår i samband med föräldrasamarbete, bör huvudmannen anslå. Personalens förutsättningar för sådant samarbete bör beaktas mera i utbildning och fortbildning. Bildandet av föräldraföreningar bör på allt sätt uppmuntras.

Kontinuiteten i barnens fostran medför behov av ett närmare samarbete mellan barnstuga och grundskolans lågstadium. Förutsättningarna för detta samarbete bör beaktas i utbildningen såväl av förskollärare som småskollärare. I anvisningar och i fortbildning bör respektive yrkeskårer uppmuntras till olika former av samverkan. Barnens miljöombyte i samband med skolstarten bör uppmärksammas även i samarbetet med föräldrarna.

För att bistå kommunerna och barnstugepersonalen med råd och hjälp i arbetet bland barnen är småbarnspsykologer ett önskemål som beredningen vill hoppas på att framtiden skall öka tillgången på. Barn med beteenderubbningar och andra avvikelser behöver diagnostiseras och få lämplig vård och behandling i så tidigt skede som möjligt.

Då utbyggnaden av *fritidshem* gått mycket långsamt rekommenderar familjebereidningen att behovet av fritidshemsplatser kartläggs i kommunerna och en utbyggnad kommer till stånd. Beredningen vill därvid erinra om de nya förmånliga anordningsbidragen. Information om den lokala fritidshemsverksamheten och annan tillsyn för skolbarn bör lämnas till nybörjarnas föräldrar i samband med barnens inskrivning i småskolan och till övriga föräldrar genom respektive lärares försorg. Uppsökande verksamhet bör förekomma genom samarbete med daghemspersonal, lärare på låg- och mellanstadiet, skolpsykolog och skolkurator, barnavårdsnämndens tjänstemän m. fl., så att skolbarn som är i behov av tillsyn och fritidssysselsättning erhåller sådan.

Att förlägga fritidshem så nära skolorna som möjligt bör prövas i större utsträckning än vad nu är fallet för att barnen skall få möjlighet att besöka fritidshemmet under skoldagens håltimmar. Fritidshem i anslutning till ungdomsgårdar men med egna utrymmen, bör kunna prövas för de äldre skolbarnen, som därigenom får tillgång till ungdomsgårdens hobbylokaler och utrustning. För att fritidshemmet skall vara ett lämpligt komplement till skolan och en bra ersättning för hemmet under den skolfria delen av dagen bör det dock eljest ha en mera utpräglad hemkaraktär än ungdomsgårdarna.

I motsats till fritidshemmen uppvisar *lekskolorna* en kraftig expansion. Under 1950-talet ökade antalet lekskoleplatser med 140 %, och takten torde inte ha avsaknats därefter. Lekskolan eller korttidsvistelsen med rent pedagogiska motiv åtnjuter en mycket stor och berättigad popularitet bland småbarnsföräldrar, och efterfrågan på lekskoleplatser ökar oavslutligt. En hög utbyggnadstakt är därför i och för sig en naturlig strävan, när man vill utöka samhällets service för barnfamiljerna. Möjligheterna begränsas dock av konkurrensen om samhällets resurser — främst av knappheten på utbildad och kvalificerad personal. Då denna personal — förskollärare och barnsköterskor — är gemensam för barnstugor av alla sorter, uppstår även en inbördes konkurrens mellan daghem och lekskolor om samma personal-kategorier. Det blir därigenom nödvändigt, att kommunerna gör en ange-

lägenhetsgradering vid utbyggnaden av de olika institutionsformerna, i första hand med hänsyn till det lokala behovet av hel-, respektive korttidstillsyn, men även med tanke på att utbyggnaden bör balanseras och tillväxten främjas något så när proportionellt. Sålunda har exempelvis Stockholms stad den målsättningen för nuvarande utbyggnadsetapp, att antalet daghemsplatser skall motsvara halva antalet barn i åldern 0—7 år med förvärvsarbetande moder och antalet lekskoleplatser halva antalet barn i åldrarna 4—7 år. När det gäller lekskoleplatser anser familjeberedningen det rimligt att man i första hand eftersträvar en behovstäckning för de båda åldersgrupperna närmast under skolåldern — 5—6-åringarna — och där- efter försöker tillgodose en allt större procentandel av 4—3-åringarnas behov av pedagogisk gruppverksamhet.

BILAGA

Barntillsyn — några barnpsykologiska synpunkter

Av överläkaren docent Bertil Söderling

Inläring och mognad

I olikhet med andra däggdjur har människan en lång barndom med en förhållandevis mycket lång tid av hjälplöshet. Människobarnet måste under den tiden skyddas mot faror, som det inte kan värja sig mot genom vare sig instinkt eller insikt. Det måste vidare utvecklas till en varelse som finner sig tillrätta i det sociala mönstret och i gruppgemenskapen. Medlen för detta är tillsyn och uppfostran av barnet.

Begreppet »tillsyn» har ett mångsidigt innehåll. Under tillsynen skall barnets materiella behov tillgodoses. Men dessutom skall det känslomässiga grundbehovet tillfredsställas: kontakt med en så småningom välkänd vuxen omvärld som kan och vill ge barnet skydd, stöd, hjälp, tröst, uppmuntran och säkerhet. Tillsynen skall därtill bjuda både arbetsro och aktivitet med rätt utvalt sysselsättningsmateriel för barnets utveckling. Av detta följer att innehållet i barntillsynen till stor del måste bestämmas av det mognadsförlopp som utmärker barndomen. Barnet måste mogna till läroberedskap innan det kan tillgodogöra sig önskade färdigheter. I barnstugan får man alltså inte för tidigt ställa krav på olika inläringar, ty då uppstår psykiska störningar och motsvarande försening av den effekt man velat uppnå.

Läroberedskap inom ett område uppnås först sedan vederbörande hjärncentrum nått sin strukturella mognad och utvecklat behövliga bakgrundsresurser för inprägling, förståelse, återgivande och associationer. Under hela vår uppfostrande samvaro med barnen är mognadsfrågorna ständigt aktuella, olikartade för olika nivåer. För dem som inom och utom hemmet omhändertar barn och har ansvaret för deras vård är det därför nödvändigt att ha vissa kunskaper i barnpsykologi, att vara hemmastadda med barns ordinära behov och beteenden på olika utvecklingsstadier och veta vilka krav som rimligen kan ställas på dem. Ty det gäller dagligen och stundligen att kunna avgöra vad som är krav, respektive överkrav, normalt—onormalt, ordinärt beteende—beteenderubbning.

Överkrav utsätts barnet för, om miljön icke inser eller accepterar barnets mognadsgrad utan överskattar denna. Barnet svarar då med psykiska reaktioner som finns som anlag i dess psykiska konstitution från födelsen, t. ex. ångest med dess många utspel i kroppen. Nervös sjukdom kan uppstå mycket tidigt och inbanas genom överkrav, när miljön icke förstått eller icke godtagit att barnet inte uppnått tillräcklig läroberedskap.

Växandet och mognandet innebär en samordningsprocess inom den egna personligheten och mellan denna personlighet och omvärlden. Med hjälp av sinnesorgan, motorik och intellektuella funktioner undersöker det lilla barnet sig självt men också det okända rummet omkring. Det bekantar sig härmed genom att analysera en sak i sänder, smälta ett stycke i taget till dess det blivit förtroligt

med alla detaljer i helheten, som alltså blir en samordning av detaljkunskaper. Det lilla barnet »forskar» och det okända erövrar bitvis.

Vetenskapen har under senare år kunnat visa att även de celler och ledningsbanor som svarar för våra intellektuella funktioner behöver stimulans för sin utmognad. Reciprociteten, ömsesidigheten mellan stimulans och svar, är tydlig. Retningar innebär förändring och förändring betingar utveckling. Barntillsynen måste alltså kunna ge de rätta »retningarna». Barnets »forskning» fordrar vidare en »modersfigur» i rummet och med denna söks då och då fysisk kontakt. Modersfiguren (mamma, pappa, barnsköterska, äldre syskon etc.) utgör en nödvändig operationsbas för barnets undersökningar av det okända och nya, dess lekar. Ettåringen söker sig oftast till detta närvaro-skydd.

Samspelet mellan mognad och möjlighet till inläring illustreras bl. a. av *Arnold Gesells* enäggstvillingundersökningar. Den ena tvillingen övades tidigt i motsats till den andra som fick vara i fred. Så t. ex. tränades den ena att klättra i en trappa vid 46 veckors ålder. Den andra började träningen vid 53 veckor och det visade sig att båda tvillingarna var lika skickliga efter ytterligare två veckor. Samma resultat blev det i leken, t. ex. när tvillingarna skulle lära sig bygga med klossar. Övningen visade sig meningslös, innan läroberedskap inträtt.

När det gäller renlighetsfostran uppställer vår kultur stundom överkrav på ett barn som ännu inte är moget för uttömningskontroll. *Myrtle Mc Gray* gjorde försök med enäggstvillingpar där den ena tvillingen från 1 månads ålder ställdes under regelbunden träning för att reglera urinblåsans verksamhet. Den andra tvillingen tränades först vid uppnådda två års ålder. Den sistnämnda tvillingen kunde reglera—kontrollera urineringsen lika bra som den förstnämnda tvillingen vid denna tidpunkt. Med ett annat tvillingpar utfördes försöket så, att den senare fick börja träningen vid 14½ månaders ålder. Härvid konstaterades snart att båda tvillingarna klarade sig ungefär lika bra. Båda två hade lika många framgångar och misslyckanden i protokollet. I en 1965 redovisad undersökning av en grupp svenska stadsbarn, följda från födelsen tills vidare tre år, kunde *Gunnar Klacken-berg* visa liknande resultat. En alltför tidigt insatt renlighetsfostran tenderade rent av i hans material att medföra en försenad kontrollfunktion.

Även skolomognaden avspeglas i inläringssvårigheter — i barnets oförmåga att inom rimlig tid lära sig kombinera bokstäver, kunna läsa och skriva. *Th. Simon* visade att det tog dubbelt så lång tid för normalbegåvade 4—5-åringar att lära sig läsa än för barn som uppnått 6-årsåldern. Även skolinläringen måste i hög grad rätta sig efter utvecklingsåldern.

Intellekt och känsla samverkar

Att intellektuellt lösa ett problem ger känslomässig tillfredsställelse: stigande självförtroende, glädje, tillfredsställelse, makt. Kunskap (intellektuellt begrepp) är makt (emotionellt begrepp). Vice versa gäller att för att lösa ett problem behöver vi känslor av diverse slag: lust att övervinna en svårighet, en viss tillförsikt inför uppgiften, känslor av nyfikenhet, forskningslust. Barnet behöver i särskild grad en sådan positiv känsla, en stimulans i sitt utvecklingsarbete. Ty en utvecklade personlighet, som i högre grad känner sig fram, behöver hjälp och stöd på ett mer känslomässigt sätt än den färdiga personligheten som kan planera vad som kommer bortom stundens olustsituation och övervinna den med tanke på framtida nytta eller kommande känslotillfredsställelser. Ambition är alltså liksom

lydnad till strukturen olika hos barn (även skolbarn) än hos vuxna, som mognat till ett vidare perspektiv och vet att ett tråkigt jobb kan man stå ut med för att nå ett framtidsmål — kanske ett bättre betalt, mer intresseväckande eller socialt högre ansett arbete.

Den s. k. mänskliga faktorn innebär just att vår prestationsförmåga är höggradigt beroende av ett känslöengagemang. Sinnesstämningar, psykiska faktorer, i dagligt tal kallat »våra nerver» inverkar mycket starkt på arbetsresultat och intellektuell kapacitet. Man kan bli sporrad till stordåd liksom man kan råka ut för att kroppen gör sabotage. Man kan göra sig själv rättvisa, »överträffa sig själv». En annan gång kan olust, rädsla, hämningar, brist på koncentration, diverse spänningstillstånd åstadkomma för samma människa betydande och kännbara misslyckanden.

Ju mer en individ lever efter lustprincipen och styrs av ett sökande efter kortfristiga lustutlevelser, desto starkare blir självfallet beroendet av personlighetens emotionella del. När vi uppnått samordning mellan förstånd och känsla har vi blivit en mogen personlighet. Men barnet har en svårare situation och behöver hjälp till denna anpassning av intellekt och känsla. Detta måste vara en riktpunkt för barntillsynen. Sättet som används vid förbud, restriktioner och korrigeringar är av största betydelse. Barnet lämnar först långsamt sitt egocentriska »jag-själv-liv», där det förutsätter att allt omkring utgör dess egendom, att alla människor och föremål känner och tänker som barnet självt och där det strävar efter att bara göra vad som är för stunden lustbetonat. Det är denna impulsartade korttidstillfredsställelse som så småningom måste kompletteras och till stor del ersättas av förmåga till abstrakt planering på längre sikt.

De vuxnas goda exempel under en daglig gemenskap med barnet ger barnet dess bästa möjligheter att växa in i den tillvaro som kräver sociala beteenden av alla. Barnet »blir stort» s. a. s. portionsvis och anpassar sig stycke för stycke till de vuxna verkligheterna. Men om kraven ställs för tidigt och för obegripligt av otåliga fostrare, som inte ger sig tid att sätta sig in i barnets utgångsläge och inte visar vare sig vänlig fasthet eller belönande uppmuntran, så uppstår trots och aggressivitet hos barnet och det förmår inte självt ta sig ur det stadium då det bara lever för stundens »roliga».

Kollisionen mellan barnets strävan efter lustliv och omvärldens realistiska annorlunda krav följs nästan alltid av protest och motvillighet, men detta blir mindre uttalat om barnet får uppleva ett konsekvent och korrekt motstånd från vuxna personer som samtidigt omger det med trygghet och tillgivenhet. Där så inte är fallet i hemmet, men barnstugan, möter barnet med vissa nödvändiga regler och krav, kan vi bli vittne till besvärliga småbarnsnegativismer, som det gäller att komma till rätta med för att inte skapa ett underlag för missanpassning i framtiden. Det är sannolikt mer asocialitet i ungdom och vuxenålder än man föreställer sig som är fjärrstyrd av undanträngda småbarnskonflikter, som undan för undan har pålagrats med prestiger och orealistiska försvarsattityder. I barnets utvecklingsarbete bygger det ena stadiets inlärning upp underlaget för det efterföljande. Liksom i skolarbetet kommer »luckor» att göra sig gällande på ett besvärande sätt.

Lagen om mognad och inlärning äger alltså tillämpning icke blott på mer konkreta färdigheter — att lära gå i trappa, att träna pottsittning, att öva handens skicklighet eller bygga upp ett sammanhang i språket. Den gäller också för rent känslomässiga inlärningar.

Här kommer då tidigt in i bilden barnets reaktioner inför de vuxnas attityder,

uttrycksätt och handlingar. Erfarenheter av detta ingår i ett känslominne, där upplevelserna banas in genom en ordinär inlärningsprocess och fixeras. Dessa inläringar läggs sedan till grund för samlevnaden. Upplever barnet gemenskap och samhörighet på ett positivt sätt, föds förtroende och samarbetsvilja. Ömsesidigheten i kontakten innebär att ta emot och få stimulans samt att ge ut, ge svar. Det sker via ett antal imitationer och identifikationer. Barnet identifierar sig med den vuxne som gett kontakt och imiterar kontakthandlingen. Gemenskapens första medvetna ömsesidighet torde vara barnets första leende vid ca 4 veckors ålder. Sedan vidtar en mer konkret ge- och ta-lek som varar livet igenom. Därvid behövs ett förråd att ta ur. Här pekar resultaten från efterkrigsforskningen på hur tidigt karaktär och personlighet kan skadas och ofta på ett definitivt sätt. Det känslomässigt dåligt försörjda, utfrusna småbarnet upplever ingen erfarenhet av ömsesidighet och kommer i många fall därför att sakna normal mänsklig inlevelse i andras känslor. Förmågan att etablera djupare positiva relationer till medmänniskor uteblir och därmed också de känslor av lojalitet, ansvar och samarbetsvilja som mänsklig gemenskap och socialt liv fordrar. Upplevelsen av att vara älskad, trygg, säkert välkomnad, förefaller att behöva grundläggas tidigt för att barnet sedan självt skall kunna ge kärlek, kontakt, tillgivenhet.

Det förefaller som om de tidiga upplevelserna för barnet är inotsvariga dem som utgör den s. k. präglingen hos djur. Studier av psykologiska mekanismer hos däggdjur och fåglar har sålunda visat att ungarna tidigt banar in vissa beteenden som är karakteristiska för djurslaget och t. o. m. livsviktiga. Dessa inlärningsstadier kallas av etologerna »kritiska perioder», därför att de icke får försittas utan måste utnyttjas. Om ett lamm uppföds och umgås enbart med människor, kommer det icke senare att kunna umgås med får. Hundvalpen, som skall bli trofast och tillgiven mot sin mänskliga matte och husse, måste »präglas» på människa tidigt och i rättan tid. Försummas en sådan »kritisk period» blir den vuxna hunden icke i stånd att etablera samma trofasthet och tillgivenhet.

Lek och social mognad

Barnets sociala utvecklingsarbete börjar sålunda mycket tidigt och därmed också behovet av gemenskap och gruppliv. Men det är naturligt att detta förblir underordnat under de perioder då barnet är i arbete med att lära känna sina egna grundfunktioner, lära hur man bär sig åt och utkräva svaren på många tidiga »vad är det?» och »varför?».

Först måste denna träning försiggå ostörd i en »skyddad träningsverkstad», småbarnets närrum och miniatyrvärld. Vid 2—3 års ålder börjar frigörelsen från närrummet att bli en strävan hos barnet — det vill pröva ett annat liv, öva gemenskap i växelverkan mellan försök—misstag, försök-igen—framgång. Till att börja med övas samspel med en enda person i taget och uppemot 3—4-årsåldern klaras bättre en lekkamrat i taget. Lekgruppen blir den nya utvecklingsmiljön.

För barn är leken ingen fritidssysselsättning som för oss vuxna där leken är avkoppling. Barnens lek är arbete. Genom leken övar barn det mesta av vad som sedermera fordras att de ska kunna. De börjar med att leka med sin kropp för att lära känna den. De övar sig att samordna olika muskelgrupper, att balansera, att gripa och släppa efter viljans bestämmande och i rätta ögonblicket. De repeterar med påtaglig arbetsglädje varje ny färdighet; de övar sin kropps motoriska lydnad i lekar som kräver rytm, snabbhet och precision. Likheten mellan dessa kroppslekar och arbetet, det lustbetonade arbetet, är lätt att konstatera. Detta

arbete är ofta också ganska påkostande. Ungen i ett-årsåldern, som just börjar gå, tar ivrigt några steg, dunsar ner, reser sig med möda, stänk och knog, dunsar ner på stjärten igen, blir varm, röd och svettig. Så leker de allra minsta barnen med rörelserna, med riktningarna, med vägarna och omvägarna. De kan sysselsätta sig med rörelsen, vägen och avståndet som med ett konkret iekmaterial och halvtimmesvis pröva kroppens förflyttning i rummet.

Leken är också en skapande verksamhet. Redskap och materiel undersöks och prövas. Man ritar, målar, formar och övar motorisk skicklighet, hittar på kombinationer och associationer, gör intellektuella prestationer. »Hur jag tänkt mig någonting skulle bli» och »Hur det verkligen blev» är två satser som behöver ställas mot varandra för att den lilla människan skall bli verklighetsanpassad i sin planering. Det verklighetsinriktade barnet vinner säkerhet och självförtroende genom att använda sig av fantasin som ett medel till »forskning» men inte som ett tillstånd att leva i. Att växa, mogna, »bli stor», innebär att fantasilivet med låtsaslekar och önskedrömmar makar åt sig för realiteter. Fantasin blir mer och mer ett medel att pröva sig fram med och i så måtto ett förstadium till det stadium då man uppnår realistiska resultat.

Här löper ensamma barn eller barn, som funnit verkligheten alltför motbjudande eller alltför lite stimulerande, risken att leva vidare i ett fixerat fantasiliv. Det skadar icke blott deras sociala anpassning, konsten att nyanserat umgås med människor, utan skadar också deras arbetskapacitet. Ty om sådana barn åläggs tidsbestämda arbetsuppgifter eller överhuvudtaget sådant arbete som inte är så lustbetonat, visar det sig ofta att de icke kunnat klara uppgifterna. Antingen är de i verksamhet, helt i sin egen personliga takt och rytm och kommer därvidlag att missa tidsbegränsning och samspel. Eller också slinker de förbi, vägrar eller fuskar igenom uppgifterna på vägen in mot den egna fantasivärlden. Oengagerad i och förstrött plockande bland realiteterna skapar drömmaren sitt överkliga liv, där alla obehagligheter lätt besegras eller inte existerar och där han själv innehar huvudrollen som den skickligaste, den mest suveräne, den vackraste och den bäste. Subjekt och objekt flyter samman.

Leken som leder till personlig utveckling och social anpassning fortsätter med alla de låtsaslekar, rollekar och kamplekar, som barn måste få utöva och så gärna utövar. Även här visar barnet stor arbetsglädje och repetitionslust. Det gäller inte bara den viktiga företeelse som vi kallar identifikation-imitation, dvs. att spela rollen av mamma, pappa, expedit, chaufför, doktor, barnsköterska etc. Utan man gör också en modell av den tillvaro som man så småningom skall bli delaktig av i framtiden. Utan att låta sig störas av onödiga tids- och rumsbegrepp sätter man sig allvarligast in i en roll och övar samma värderingar och attityder som de vuxna i motsvarande roll.

Barntillsynen får i denna begynnande »socialisationsålder» ett nytt innehåll. Som alltid gäller det att ge hjälp till självhjälp, här i form av hjälp till kamratkontakt och utrymme för sociala lekar. Alltjämt betyder den individuella fostran också hjälp till lämpliga beteenden. Att befinna sig i en grupplekålder betyder inte att man klarar sig på egen hand. Tvärtom behöver föräldrarna och barnstugepersonalen i sin individuella kontakt med barnen ge dem stimulans till användbara beteenden. Det måste ske även genom bestämda motstånd och restriktioner. Barn skall visserligen eggas till verksamhet men också lära sig gränser och stoppsignaler. Man bygger upp en moral av dessa lärdomar och samlivet i den eftertraktade gruppverksamheten måste grunda sig på ett material av känsloplevelser från hemmet.

Rubbingar i den sociala mognaden

Vetenskapen är numera ense om att många destruktiva beteenden i skolåldern eller vuxenålder härstammar från dålig inlevelse i och bristfälliga personliga känsloupplevelser i förhållande till personer, saker och ting i tidig barndom. *Torsten Husén* skriver om detta: »För att ungdomarna skall få en känsla av tillhörighet beträffande de olika sidorna av samhällets verksamhet krävs förstahands-erfarenhet. Ungdomar som aldrig varit med om att arbeta i en trädgård, att ansvara för att verktygen sköts på rätt sätt och att gräsmattor och rabatter kontinuerligt får behövlig ans har svårt att känna det rätta ansvaret inför offentliga parker och trädgårdsanläggningar. Kort sagt: Lojalitet mot det större sammanhanget — familjen, klassen, skolan, samhället — måste inläras liksom alla andra emotionella reaktioner»... »Den som roar sig med att bryta sönder parksoffor, att rycka upp blommor ur parkrabatten, att knäcka antennerna på de parkerade bilarna, panga gatlyktorna eller att efter framstående förmåga grisa ner sommarvillan som han brutit sig in i, har säkerligen i flertalet fall, då inte 'ren abnormitet' föreligger, den brist i sin känslöfostran som består i att han inte kan leva sig in i andras förhållanden.»

Utan tvivel har vi tillräckligt klara belägg för vilken skada i personligheten, som det kamratlösa barnet kan vållas. Svårigheter i samlek och grupparbete bottnar i bristande övning i att möta kamraters olika känslor och viljor, att möta och besvara kontaktsökanden och självständighetsyttringar. En allmän oskicklighet i umgängesteknik ställer detta barn utanför kamratkretsens oskrivna lagar. Att vara »annorlunda» utgör en ytterligare stressfaktor och påbyggs ofta av nervösa och osäkra attityder, av kvarvarande, ännu icke borttränade småbarnsbeteenden. Barnet fortsätter att leva i ett tillhörighetstänkande där det äger allt omkring sig och bestämmer efter eget önsketänkande. Det kan inte handskas med realiteter. Glädjen över att ha funnit en jämnårig och jämbördig visas ofta med väldiga överspel och med negativa kontaktsätt. Man bullrar, hävdar sig, knuffas och bråkar. Denna kontaktglädje över att ha funnit en lekkamrat förbyts ofta i aggressiv besvikelse, då denna lekkamrat försvarar sin integritet på ett ofta överrumplat och förskräckt sätt i försvar mot att bli »uppslukad».

En annan typ av socialt otränade barn blir inför en kontakt helt hämmade och uppträder avvisande. Blyga, tillbakadragna och tafatta. Mellan dessa bägge poler finns det många variationer av beteenden.

Vetenskapliga forskningsresultat, som statistiskt eller deskriptivt visar skillnaden i personlighetsbilden hos barn med och utan kamratkontakt, finns knappast. Men här som i många andra fall kan den experimentella djurpsykologin, speciellt inom däggdjursforskningen, vara av nytta, i synnerhet då fynden så väl överensstämmer med intrycken från vår mänskliga utvecklingspsykologi. Makarna *Harlows* senaste experiment med apor t. ex.

Apungen och människobarnet har stora likheter beträffande modersberoende, lång barndom och vidsträckt behov av tillsyn. Apsamhället har också ett socialmönster av ganska differentierad typ med klara rollfördelningar medlemmar emellan. Apungen är känslig för ett modersberövande och en tidig störning av moderskontakten orsakar känsluskador, som yttar sig i en oförmåga att etablera djupare känslokontakter. Apungens utvecklingsarbete sker från moderspersonen som operationsbas. Ensam i ett okänt rum med okända saker drabbas ungen av en förlamande och utvecklingshämmande skräck.

Personlighetsskador, härrörande från ett tidigt berövande av modern (mater-

nell deprivation) motsvaras i viss mån också av de skador som en uppväxt i isolerad ensamhet (social deprivation) kan orsaka. Här har Harlows manipulerat med 56 djur under en tidrymd av 5—8 år. De visar att en uppväxt i isolering utan kamratkontakt förorsakar allvarliga personlighetsskador som omöjliggör en normal känslögemenskap. Isoleringstiden får inte överskrida 5—6 månader för att skadorna och personlighetsstörningen skall vara möjliga att reparera. Dessa skador består i svårigheter att ta och ge kontakt, att glida in i apsamhällets vardagsfunktion, visa vanliga omvårdande och omhändertagande beteenden. Icke minst uppvisar djuren sexuella rubbningar och visar sig sakna förmåga till rätta hållningar och lägen för samlag. Långvarigt isolerade apor torde helt kunna avskrivsas som fortplantande stam. Å andra sidan har grupper med och utan moderssubstitut uppfötts så tidigt som möjligt med kamratmöjligheter och Harlows uttalar sig mycket optimistiskt om denna kamratgemenskap som förebyggande och återställande faktor.

Synbarligen utvecklar apungarna under lek av stigande komplexitet en övning i gemenskap som också innebär en sexuell förberedelse (sexuella lekar ingår i lekbetaendet). Det anses troligt, att det känslomässiga band som råder mellan ungen och dess moder kan ersättas och bli umbärligt medan däremot de goda relationerna unge till unge är ett oavvisligt villkor för social mognad och senare anpassning under alla tidsskeden i apans liv. Den gynnsamma effekten rör allmän social anpassning och sexuell kapacitet men Harlows reserverar sig för möjligheten att en modersdeprivation kan inverka på egen moderlighet hos honorna, då dessa får egna ungar. Hos fyra modersberövade honliga apungar, vilka trots allt råkade komma i grossess, kunde Harlows visa att deras egna modersbeteenden var synnerligen defekta. Ungarna behandlades likgiltigt, aggressivt avvisande och deras ivriga kontaktsökanden besvarades inte. Här ställs man alltså — liksom möjligen också hos människan — inför en sorts miljöärflighet, där ett negativt och olyckligt beteende har tendens att upprepas i nästa generation. Harlows understryker att vi här möjligen har ledtrådar som kan hjälpa oss att undvika svåra personlighetsskador för psyko-sociala traumata. Ett litet experiment med en apflicka och en apojke, som isolerats tillsammans med sina respektive mödrar under lång tid, visade att de senare i livet saknade kontaktverktyg och att särskilt pojken genom överbeskydd från modern blivit skadad. Initiativlös och undergiven, uppvisade han en brist också på sexuell intresse.

För att sålunda bli en psykologiskt normalt utrustad medlem i apsamhället pekar Harlows forskningsresultat först och främst på nödvändigheten av att moderstryggheten tidigt tillfredsställs och i all synnerhet nödvändigheten av tidig kontakt med lekkamrater.

Denna kontakt måste byggas ut till en gruppkontakt med alla de lojaliteter och samhörigheter som därvid kan uppstå och som ger den enskilde en motsvarande träning. Skolåldern utgör ju inget undantag. Att barnet vuxit upp till skolelev betyder inte att barntillsynen blivit överflödigt. Tvärtom bereder lågstadiets relativt korta arbetstid med morgon- respektive eftermiddagsgrupper ett stort problem för barntillsynen, där hemmet inte kan åta sig denna.

Barnets första anpassning till skollivet med de många stressymptom, som uppträder vid skolstarten, tyder på ett stort behov av bakgrundstrygghet för nybörjaren. Rädsla för skolvägen och en känsla av ensamhet och övergivenhet kan så psykiskt störa ett friskt barn att skolprestationerna och anpassningen »på arbetsplatsen» äventyras. De flesta hem kan nog omvittna hur betydelsefullt det förefaller vara att mor, far eller någon annan finns hemma just då barnet återvänder

från sin skoldag som antingen varit lyckad och framgångsrik eller fylld av kamp och besvikelser. I båda fallen behövs någon att dela upplevelserna med, en icke betydelselös ingrediens i socialisationens ömsesidighet. En ersättning för föräldrarna och en trygg tillflyktsort efter arbetets slut kan fritidshemmet ge.

Sammanfattning

Barntillsyn innebär olika ting under barnets olika åldersstadier. Fostrarnas roller ändras ständigt allt efter barnets mognadsprocess och anspråksnivåer. I begreppet »barntillsyn» ligger dels skyddet och den materiella försörjningen, dels en psykologisk förståelse och hjälp för det nödvändiga utvecklingsarbetet. Frihet för utvecklingen behöver kombineras med hjälp till anpassning inför samhällsmönstrets krav. Denna socialisation bygger på trygghet och arbetsro inom de minsta barnens närrum samt fortsätter uppåt åldrarna med en stimulans till kamratliv.

Barninstitutionerna har inte blott en omhändertagande betydelse utan också i hög grad en pedagogisk uppgift. Ett tidigt övande av samliv från den tidpunkt då barnet uppnått en viss gruppognadsnivå är av största betydelse för den blivande vuxne samhällsmedborgaren. Psykologin och barnpsykiatrin har lärt oss hur tidiga störningar kan fortsätta genom många år med ändrade symptom. Skador av grövre typ under de första levnadsåren kan fortsätta som förskolebarnets kontaktsvårigheter och aggressivitet, skolbarnets disciplinsvårigheter och inlärningshinder, ungdomsasocialitet och äldre-barns-kriminalitet samt också leda till sjukdom av psykofysisk typ hos den vuxne. Vi har här att göra med våra allra väldigaste och mest märkbara kedjereaktioner. Beteendeforskningen har visat att många personlighetsrubbnings, karaktärsstörningar och sjukdomar betingas av otillfredsställande emotionella förhållanden under människans hjälplösa, långa barndom med dess grundanläggning av personligheten och karaktären.

Resultatet av gynnsamma upplevelser leder till barnets positiva engagemang och till nästa högre anspråksnivå i utvecklingsarbetet, befordrar tillika tryggheten och samarbetsviljan och arbetsglädjen. I det ogynnsamma upplevelseförloppet mobiliserar däremot konstitutionella resurser till mer eller mindre negativa, personligen socialt påfrestande personlighetsbilder, där kamp, samlevnadssvårigheter, ohälsa, asocialitet och arbetsolust utgör viktiga symptom.

För ett kommande arbetsliv och social tillvaro som vuxen samhällsmedlem betyder självfallet kvaliteten hos individen oerhört mycket. Om man får en större mängd yrkesutövare, som på grund av psykiska insufficienser eller karaktärsstörningar uppvisar svag uthållighet, arbetsovilja, hoppjerkerier, dålig motståndskraft mot svårigheter med tät bortovaro från arbetsplatsen, sjuklighet, alkohol och/eller narkotikamissbruk eller över huvud taget ett allmänt svagt engagemang i tillvaron under opålitliga insatser, kommer självfallet ett ganska defekt människomaterial att strömma in genom de arbetsgrindar som till följd av landets relativa folkbrist ställs på vid gavel.

För en kvalificerad barntillsyn av antingen de vuxna i hemmet eller av personer utanför hemmet behövs en förbättrad utbildning såväl av föräldrar som andra fostrare i ämnet »barnkunskap». Barnets utveckling måste komma in som ett väl tillgodosett skolämne på grundskolans schema. Någonstans måste för alla finnas en grundutbildning och grundläggande läroböcker att falla tillbaka på för vidare studier.

Mycket av tyngden och olusten i hennens barntillsyn och barnavård bottnar i okunnighet och bristande utbildning för arbetet. Föräldrar behöver ett bättre

utgångsläge och förbättrade möjligheter till egen utbildning såsom fostrare och »lärare». Då hemmen ersätts av barntillsyn i allmän regi måste självfallet vården ta hänsyn till barns olika behov på olika utvecklingsnivåer. Ju yngre ett barn är desto mindre borde institutionsgruppen vara och desto fler moderspersoner behövs för de små barnens vård. För grupp mogna barn bör lekskolan inte blott fungera som en lättnad för hemmets barntillsyn utan också betraktas som en pedagogisk-social övningsinstitution. Allt talar för att barns kamratkontakt och gruppliv under god ledning hör till det väsentligaste i uppfostran.

FÖRÄLDRAAVGIFTER

FÖRÄLDRABÄCKER

30 KILGREN

Nuvarande förhållanden

Avgiften för barntillsyn i barnstugor är i de flesta kommuner differentierad i förhållande till föräldrarnas inkomster. I några få kommuner betalar emellertid föräldrarna samma avgifter, oavsett inkomsten.

Framförallt de differentierade avgiftstaxorna varierar starkt mellan kommunerna. Som exempel på detta kan nämnas, att den högsta avgift, som föräldrarna betalar för heltidsvistelse i barnstugor, är i Stockholm 11 kr., i Göteborg 9 kr., och i Malmö 8 kr. per barn och dag. I vissa fall är differenserna mycket stora. I Solna, Sundbyberg, Sollentuna och Österåker är således den högsta avgiften 20 kr., i Gustavsberg och Kristianstad 6 kr. per dag. Också när det gäller de lägsta avgifterna finns stora variationer. Även om flertalet kommuner som lägsta avgift har 1 kr. per barn och dag för såväl gifta som ensamstående föräldrar, finns flera exempel på helt avgiftsfri heltidsvistelse i barnstugor liksom på lägsta avgifter överstigande 1 kr. per dag.

Den differentierade taxan innebär, att det från en lägsta avgift sker en successiv upptrappning av avgiften i förhållande till föräldrarnas inkomst. Formerna för denna upptrappning som kan omfatta 20—25 olika steg, skiftar mellan kommunerna. Som exempel kan nämnas, att upptrappningen i Stockholm från den lägsta avgiften 1 kr. börjar — för ensamstående — vid inkomster överstigande 700 kr. per månad, medan den i Norrköping — från den lägsta avgiften 2:50 kr. — börjar vid inkomster överstigande 500 kr. per månad. I Stockholm ökar avgiften i början med 0:50 kr. för varje bruttoinkomstökning av 50 eller 100 kr. per månad. I Norrköping krävs i de lägre inkomstskikten en bruttoinkomstökning av 200 eller 300 kr. per månad för att en motsvarande avgiftsökning skall ske. Detta medför att man i Stockholm betalar en avgift av 9 kr. per dag vid en bruttoinkomst av 2 000 kr. per månad, medan man i Norrköping i samma inkomstläge betalar 8 kr. per dag trots att utgångspunkten — den lägsta avgiften — var lägre i Stockholm.

Att avgifterna så påfallande skiftar mellan kommuner med en i övrigt likartad struktur och ekonomi kan ha flera förklaringar, varav den sociala sidan är en. Alltsedan institutioner för tillsyn av barn till förvärvsarbetande föräldrar började inrättas i vårt land, har de sociala motiven för sådan verksamhet varit framträdande. Först på senare år har de ut-

vecklingspsykologiska och arbetsmarknadsmässiga aspekterna på barnstugevistelsen kommit att färga uppfattningarna om hur mycket vården skall få kosta den enskilde. De sociala motiven för barntillsyn genom samhällets försorg slår dock alltså jämt igenom i prioriteringen av barn till ensamstående föräldrar och lågavlönade familjer och i en praxis att låta avgifterna i barnstugorna generellt ligga på en förhållandevis låg nivå.

Att dessa sociala motiv för barnstugeverksamheten dröjt sig kvar och satt sin prägel på avgifterna i vissa kommuner mer än i andra, torde också bero på vilken utbyggnad av barnstugeservicen som skett. I kommuner med en väl utbyggd barnstugeverksamhet har ett större antal platser kunnat ställas till förfogande för gifta kvinnor, verksamma inom relativt välbetalda yrkesområden. Utrymme för avgiftshöjningar har därmed förelagat, dock i regel utan försämringar för ensamstående och lågavlönade. I hög grad har också olika kommuners skiftande resurser och vilja att använda skattemedel till samhällsservice av detta slag haft sin betydelse.

Familjeberedningens undersökning

Inkomster hos föräldrar med barn i daghem

I syfte att kartlägga föräldrarnas inkomster och betalningsförmåga för barntillsynen genomfördes under juni 1966 en enkät bland 40 representativt utvalda daghem i hela landet. Upplysningar införskaffades därvid om aktuella inkomstförhållanden hos 1 282 gifta och ensamstående föräldrar med barn i daghem. Då den övervägande andelen daghem f. n. finns i de stora städerna och deras omgivningar, har inkomstförhållandena i landsbygdskommuner och mindre städer inte blivit så väldokumenterade. Men detta gör mindre, eftersom undersökningens syfte var att få en bild av de aktuella inkomstförhållandena bland föräldrar, som i dag har sina barn i daghem, och detta alltså i hög grad är ett problem för de större tätorterna.

Av de 1 282 uppgifterna om föräldrainkomster, som införskaffats genom denna enkätundersökning, hänför sig ungefär hälften eller 658 till kategorin »gifta och övriga samboende». Av dessa bor 382 i Stockholm eller dess förorter, medan 276 är bosatta i övriga landet. Genomsnittsinkomsten i Stockholm med förorter har inte oväntat visat sig vara något högre — 34 392 kr. i sammanlagd familjeinkomst — än i det övriga landet: 31 291 kr. Det vanligaste inkomstläget är 30—40 000 kr., vilket 44 % av föräldrarna i Stockholm och 41 % i det övriga landet har uppgivit. Som framgår av tabell I och II (se sid. 62) har 10 % av familjerna uppgivit inkomster, som understiger 20 000 kr. per år. För att få en bild av vilka omständigheter, som påverkar familjeinkomsten, har speciellt granskats de fullständiga familjer boende i Stockholm, vilkas sammanlagda inkomster understiger

25 000 kr. Av tekniska skäl har motsvarande granskning inte kunnat ske beträffande familjer i landet i övrigt. Det har därvid visat sig, att i ett helt övervägande antal fall denna låga inkomst beror på att den ena eller båda makarna studerar, gör sin värnplikt eller är egna företagare. Den senare kategorin är då oftast personer med nystartade företag, som ännu inte med mera noggrannhet kunnat specificera sina inkomster. I några få fall återfinns konstnärer som uppgivit mycket begränsade inkomster samt slutligen finns ett litet antal, där någon av makarna eller båda är sjuka e. dyl.

Det kan vidare nämnas, att i Stockholm 7 % och i landsorten 2 % har uppgivit familjeinkomster, som överstiger 50 000 kr. per år.

Slutintycket är att de fullständiga familjer som erhållit plats för sina barn i en barnstuga ofta uppnår en familjeinkomst, som tillåter en högre levnadsstandard än vad de flesta barnfamiljer kan tillåta sig. Detta torde gälla, även om hänsyn tages till de extra omkostnader som det dubbla förvärvsarbetet medför.

För enförälderfamiljerna är en barnstugeplats ofta en oundgänglig förutsättning för att genom eget arbete klara försörjningen. Därvidlag är självfallet de sociala motiven mycket framträdande fastän den ekonomiska situationen inte alltid utvisar detta så länge en barnstugeplats står till förfogande.

Enligt familjeberedningens enkät är inkomsterna för de 624 ensamstående som har barn i daghem ungefär hälften av de fullständiga familjernas. För 317 ensamstående i Stockholm med förorter uppgick således den genomsnittliga inkomsten till 16 538 kr. och för 308 ensamstående i övriga landet till 13 876 kr. 10 % i Stockholm och 11 % i övriga landet har uppgivit inkomster, som understeg 10 000 kr. per år, medan 17 % i Stockholm och 5 % i övriga landet redovisat inkomster överstigande 25 000 kr. Det vanligast återkommande inkomstläget är i Stockholm med förorter 15 000—17 499 och i övriga landet 12 500—14 999. Se i övrigt tabellerna III och IV (se sid. 64).

Avgiftstaxornas användning inom vissa andra områden

Flertalet av de kommuner som bedriver en organiserad barntillsynsverksamhet gör detta dels i institutionsform, dels i form av familjedaghem¹. I de flesta kommuner är denna senare verksamhet ett komplement till institutionsformen. Beträffande familjedaghemmen inskränker sig kommunens engagemang ofta till att kommunen utgör en förmedlande länk mellan å ena sidan barnets föräldrar och å andra sidan familjedaghemmet. I andra kommuner vidtages mera noggranna kontrollåtgärder, som

¹ Familjedaghemmens närmare anknytning till barnstugeverksamheten är f. n. föremål för utredning av särskilt tillkallad sakkunnig.

innefattar också regelbundet återkommande inspektionsverksamhet och hälsokontroll såväl av dagbarn som dagbarnsvårdare med familj.

Ofta utbetalas dagbarnsvårdarens ersättning genom kommunens försorg. Föräldrarna får sedan betala en avgift till kommunen som motsvarar den avgift som gäller för föräldrar med barn i daghem.

Kommunernas sociala hemhjälpverksamhet omfattar hjälp åt barnfamiljer, där husmor på grund av akut sjukdom, barns börd, klenhet e. dyl. inte kan sköta hemmet. Detta ombesörjes av hemvårdarinnor, som också i mån av tid är beredda att rycka in och hjälpa till med barntillsyn vid föräldrarnas sjukdom och inom den öppna åldringsvården. Hemsamariter tillgodoser åldringars och handikappades behov av hjälp i hemmet med de husliga sysslorna och den personliga hygienien.

Den tilltagande yrkesverksamheten hos de gifta kvinnorna har medverkat till ett ökat behov av tillsyn av sjuka barn under föräldrarnas förvärvsarbete. I många kommuner — år 1965 i 31 st. — har därför inom ramen för den sociala hemhjälpverksamheten organiserats en kår av hemvårdarinnor för sådan barntillsyn. Genom daghemmens begränsade möjligheter att ta emot sjuka barn är dessa barnvårdarinnor en viktig länk i den kommunala barntillsynsverksamheten.

Familjeberedningens synpunkter

Kommunerna planerar nu en omfattande utbyggnad av barnstugorna. Det blir därigenom vanligare att barnstugeplatserna kan utnyttjas för barntillsyn i sådana fall där båda föräldrarna har förvärvsarbete. Efter hand som denna utbyggnad av barnstugeverksamheten genomförs, kommer frågan om föräldraavgifterna vid barnstugor att få ökad betydelse.

Kommunerna tillämpar f. n. mycket varierande taxestystem för föräldraavgifterna. Det har lett till att familjer som bor i olika kommuner men som har samma inkomster och som får samma barnstugeservice betalar väsentligt olika avgifter för barntillsyn.

Det är önskvärt att en likartad vård och tillsyn av barn ersätts efter lika regler oavsett bostadsorten. Familjeberedningen har därför ansett sig böra aktualisera frågan om och i vad mån det är möjligt att åstadkomma ett mera enhetligt avgiftssystem vid barnstugorna. Beredningen har i denna fråga tagit kontakt med stads- och kommunförbundens gemensamma socialdelegation och till denna överlämnat ett utkast till avgiftstaxa, som upprättats inom beredningens barnstugedelegation. Över denna har socialdelegationen inhämtat synpunkter från ett tjugofemtal av sina medlemmar, varvid ett stort intresse för en samordning av avgiftstaxorna visat sig föreligga från kommunernas sida. Svaren avslöjade emellertid många sinsemellan avvikande bedömningar av den praxis man har eller skulle

vilja eftersträva. Socialdelegationen har därför förklarat sig ha för avsikt att — efter gemensamma överläggningar med kommunerna — framlägga förslag till en normaltaxa som skulle kunna rekommenderas för en allmän tillämpning.

Avgiftssättningen i barnstugor är givetvis i första hand en kommunal angelägenhet med hänsyn till att det är kommunerna som har att svara för den av samhället organiserade barntillsynen. I samband med slutredovisningen av sitt arbete beträffande barnstugornas organisation m. m. vill familjeberedningen för sin del redovisa vissa synpunkter på avgiftsfrågan och belysa detta med ett exempel på hur en enhetlig avgiftstaxa kan utformas (se bilaga I, sid. 66).

Det framgår av den tidigare redovisningen, att en avgiftstaxa för barnstugor kan byggas upp efter en rad olika principer. En avgörande fråga är därvid huruvida *alla* föräldrar med barn i barnstugor skall erlägga samma avgift eller om denna skall differentieras med hänsyn till föräldrarnas betalningsförmåga.

Skäl kan anföras för en enhetlig avgift, lika för alla. Barnstugorna är således i likhet med en rad andra institutioner en service som samhället ställer till medborgarnas förfogande, och service överhuvudtaget ersätts ofta lika utan hänsyn till inkomst och förmögenhet. Med en enhetsavgift kan den administration som inkomstprövningen medför minskas eller elimineras. En enhetsavgift — under förutsättning att den är låg — kan vidare medverka till att hemmakvinnor med god yrkesutbildning i högre grad söker sig ut på arbetsmarknaden men å ena sidan kan en enhetsavgift inte sättas så lågt, att den gör det möjligt för alla lågavlönade arbetstagare att försörja sina barn utan samhällssubventioner i andra hjälpformer. Å andra sidan skulle enhetsavgiften om den sätts för högt, kunna få till följd, att ett stort antal föräldrar, vilkas barn vistas i barnstuga, måste begära nedsättning eller befrielse från avgiften och därmed skulle vinsten med en enhetstaxa gå förlorad.

Man måste vidare vara medveten om, att denna service är något speciellt genom att den ger vissa utvalda familjer möjlighet att öka sina inkomster. Det kan då anses skäligt, att något av denna merinkomst används för att bekosta barntillsynen. För ensamstående föräldrar är som nämnt en barnstugeplats ofta en förutsättning för förvärvsarbete. Om platser står till deras förfogande finns normalt den möjligheten. Men platsantalet förslår långt ifrån alltid. Kommunerna redovisar nu planer på en snabbare utbyggnad av barnstugorna. För att befrämja att så sker har statsbidragen höjts. Även föräldrarna bör medverka att täcka in driftskostnaderna i större utsträckning än för närvarande. En ökning av kommunens inkomster torde dock inte kunna ske genom införandet av en enhetsavgift.

En avgift, som är differentierad efter föräldrarnas inkomster, kan där-

emot tillgodose både kravet på överkomliga avgifter för lågavlönade och kommunernas behov av ökade inkomster. Det finns i detta sammanhang anledning att erinra sig att inkomsten ju inte alltid utgör ett mått på en familjs betalningsförmåga. Härvidlag liksom vid flertalet andra inkomstprövade förmåner måste man tills vidare bortse från familjens reella konsumtionskraft för att inte göra behovsprövningen alltför administrativt betungande. Beredningen förordar därför att bruttoinkomsten får bli det mått på betalningsförmåga, som läggs till grund för en differentiering av barnstugeavgifterna.

Avgifternas storlek

Här har redan påpekats de sociala motiv, som ägt betydelse för barnstugeverksamhetens uppbyggnad. Ännu ett sådant motiv kan nämnas. Om avgifterna är olämpligt avvägda kan föräldrarna välja en annan och mindre tillfredsställande lösning av tillsynsfrågan. Det kan rent av innebära, att vissa barn blir helt i avsaknad av vård och tillsyn under föräldrarnas arbetstid, eller innebära att en del föräldrar inte anser sig ha råd att låta barnen delta i en lekskoleverksamhet enbart av det skälet, att den kompletterar föräldrarnas egen uppfostran och miljön i hemmet.

En barnstugeplats kostar f. n. genomsnittligt i landet ca 30 kr. per dag. Genom beslut vid 1966 års riksdag har ett ökat statsbidrag ställts till kommunernas förfogande. Det statliga driftbidraget har således höjts från 1 200 kr. per plats och år till 1 600 kr. per plats och år och uppgår nu till drygt 25 % av driftskostnaderna. Beredningens enkät om föräldrainsomsterna visar att utrymme finns även för en höjning av föräldrarnas avgifter.

Beredningen finner det lämpligt att man söker anknyta föräldraavgifterna till den reella kostnaden för barntillsynen, dvs. för närvarande ca 30 kr. per dag i genomsnitt. Kommunens nettokostnad efter avdrag av statsbidraget utgör således ca 22 kr. per dag. Enligt beredningens mening är det dock knappast möjligt utom för föräldrar med inkomster, som överstiger 60 000 kr. per år, att betala en kostnad av storleksordningen 20 kr. per dag. Alla föräldrar, vilkas barn vistas i barnstuga, kan däremot tillgodoräkna sig en kostnadsminskning i det egna hushållet. Den största posten är därvid matkostnaden. Ett minskat slitage på bostaden och dess inredning liksom på leksaker blir också följderna. Exakta beräkningar av vad dessa inbesparingar innebär är svåra att göra. Erland von Hofsten utförde 1961 på grundval av 1958 års levnadskostnadsundersökning en beräkning av kostnaderna för barnens konsumtion av livsmedel. Dessa uppgick enligt denna undersökning till 1 110 kr. per år och barn, dvs. i dagens penningvärde 1 634 kr./år. Kostnaden per dag skulle därigenom kunna beräknas till ca kr. 4:50. Med hänsyn till att barnstuge-

barnen åter vissa mål i hemmet, torde dock föräldrarnas egentliga kostnadsminskning kunna beräknas till ca 3 kr. per dag.

Förutsättningar borde därför finnas för alla föräldrar att betala en minimiavgift av 3 kr. per dag för heltidstillsyn i barnstuga. Upptrappningen från denna lägsta avgift till en högsta avgift på 20 kr. kunde ske i t. ex. 5 000-kronors intervaller. En bruttointkomstökning av 5 000 kr. per år medför en nettointkomstökning av i runt tal 200 kr. per månad. I inkomstlägena 15 000—30 000 kr. kunde exempelvis 10 % av denna ökade nettointkomsten och i inkomstlägena över 30 000 kr. 20 % av den ökade nettointkomsten avsättas för barntillsynen utöver minimiavgiften. Det skulle innebära att vid årsinkomster på 15 000—20 000 kr. föräldrarnas avgift skulle uppgå till 4 kr. per dag, 20 000—25 000 till 5 kr., 25 000—30 000 till 6 kr., 30 000—35 000 till 8 kr., 35 000—40 000 till 10 kr., 40 000—45 000 till 12 kr., 45 000—50 000 till 14 kr., 50 000—55 000 till 16 kr., 55 000—60 000 till 18 kr., och vid inkomster över 60 000 kr. per år till 20 kr. per dag.

En avgiftstaxa uppbyggd enligt detta exempel skulle innebära höjning av de nu vanligast förekommande såväl lägsta som högsta avgifterna. Självfallet kan en avgift av 3 kr. per dag innebära problem för många föräldrar, som av någon anledning inte kan arbeta på heltid eller vilkas inkomster t. ex. på grund av sjukdom måste användas för andra ändamål. Det bör därför under alla förhållanden ges möjligheter till avgiftsbefrielse eller avgiftsnedsättning i de fall, där speciella skäl föreligger. Maximavgiften 20 kr. per dag eller 400 kr. per månad torde däremot inte behöva medföra några problem i de inkomstlägen för vilka den skulle utgå. Det är knappast någon oskälig kostnad för den kvalificerade vård och tillsyn som under 10—12 timmar per dag ges i barnstugorna.

Avgiftstaxornas utformning

Flertalet kommuner använder sig av dagtaxa vid bestämmandet av daghemsavgiften. Detta gäller för såväl daghem som fritidshem. Fördelarna härav kommer föräldrarna tillgodo, när de bara betalar för det antal dagar, som barnet varit närvarande i daghemmet. I de fall då barnet är sjukt eller någon av föräldrarna är ledig från sitt arbete och barnet är hemma, utgår således ingen avgift. Det medverkar också till att föräldrarna — i varje fall i de högre inkomstlägena — inte lämnar sina barn till daghemmet vid de tillfällen då det finns möjlighet att låta dem vara hemma och tillsammans med den övriga familjen. Detta som kan vara värdefulla avbrott för daghemsbarnen, drabbar dock huvudmannen—kommunen som en nackdel. Vid en mindre, men statistiskt representativ undersökning om närvaron i daghem, som Stockholms stads barnstugebyrå genomförde för familjeberedningens räkning under en vecka i oktober

1965, visade det sig, att genomsnittligt endast 78 % — lördagar ej inräknade — av antalet tillgängliga platser var utnyttjade. Det innebär, att endast 12 platser i en avdelning på 15 platser var utnyttjade. Om man dessutom medräknar den av socialstyrelsen godkända överinskrivningen med 20 %, hade endast 12 av avdelningens maximum 18 platser tagits i anspråk per dag räknat. Övriga barn var av olika skäl frånvarande, antingen det nu berodde på att barnet var sjukt eller att föräldrarna var lediga från sitt arbete eller något annat.

Det är givet, att samhällets kostnader per daghemsplats ökas genom att föräldraavgiften i dessa fall bortfaller. Visserligen kan en viss kostnadsbesparing ske på maten, men detta torde inte uppväga den inkomstminskning som uppstår när föräldraavgifterna bortfaller. Vissa av dessa nackdelar skulle emellertid kunna elimineras genom införande av en fast avgift per vecka eller månad. Tänkbart är att huvudmannen på det sättet kunde garanteras en viss inkomst, som var mindre påverkad av om platserna i barnstugorna var fullt utnyttjade för sitt ändamål eller inte. Det kunde också få till följd att ett förenklat redovisningsförfarande kunde införas, vilket skulle underlätta en centralisering av avgiftsbetalningen. En annan olägenhet, som skulle bortfalla, om man införde vecko-/månadstaxa, är den att de föräldrar som nu arbetar 6-dagarsvecka får en dyrbarare barntillsyn än föräldrar med 5 dagars arbetsvecka. Servicepersonal — det rör sig huvudsakligen om denna kategori — är således ofta föremål för en dubbel pålaga genom att de har en i antal dagar räknat längre arbetsvecka och därtill får betala för 6 dagars barntillsyn mot 5 dagar för de flesta andra yrkesgrupper.

I samband med arbetskraftsundersökningen i maj 1964 insamlade Statistiska Centralbyrån uppgifter om avlöningsperioderna bland löntagare. Det visade sig då, att mer än varannan anställd hade månadslön, medan mindre än en fjärdedel hade veckolön. 14-dagarslön förekom i nästan lika stor utsträckning som veckolön. Eftersom tendensen således alltmera går mot längre avlöningsperioder, torde införande av månadsavgifter vid barnstugor knappast medföra svårigheter för föräldrarna. Däremot skulle det medföra en del andra förändringar. Föräldrarna skulle således klarare uppfatta vilka utgifter, som barntillsynen binder dem för. Det faktum att full avgift skulle komma att utgå även i de fall barnet varit borta från barnstugan flera dagar skulle inte innebära någon försämring för personer med regelbundna arbetstider och friska barn. För föräldrar däremot som har skiftarbete eller arbetar oregelbundet kan systemet innebära en fördyring i förhållande till det f. n. mest brukliga.

Övriga synpunkter

Det är önskvärt att det mera enhetliga avgiftssystem, som förordas, är tillämpligt såväl på daghem, gemensamma barnstugor med heltidsvistelse,

5-timmarsvistelse och korttidsvistelse, som på fritidshem och lekskolor. Enligt beredningens mening bör samma differentiering med hänsyn till inkomsten ske i alla former av barnstugor. Avvägningen mellan å ena sidan heltidsvistelse och å andra sidan kortare vistelsetider är däremot svårare. 5-timmars tillsyn kan i princip anses motsvara halv heltidsvistelse, eftersom heltidsvistelsen genomsnittligt omfattar 9—10 timmar. För korttidsvister av typ lekskola som inte förknippas med måltider och i fritidshem vill beredningen förorda en avgiftssättning av i stort sett nuvarande karaktär. Det finns starka skäl för att genom en låg avgift i fritidshem medverka till att barn i den yngre skolåldern inte överlämnas åt sig själva och lek på gatan utan får tillfälle att delta i fritidshemmets verksamhet under den skolfria delen av dagen, om föräldrarna arbetar borta och hemmet är tomt.

Det finns emellertid anledning att ifrågasätta om inte också andra barn-tillsynsformer i princip borde avgiftsbeläggas enligt samma system som i daghemmen. Det gäller i första hand familjedaghemsvirksamheten, där föräldrarnas ekonomiska åtaganden borde vara desamma som inom den institutionella barntillsynen. En samordning av taxorna i barnstugeinstitutioner och familjedaghem måste därför enligt familjebereidningens mening vara fördelaktig. Om i dessa fall ersättningarna till familjedaghemmen är lägre än den maximala föräldraavgiften, torde det dock vara lämpligt att maximera en avgift i nivå med ersättningen. Det kan vidare ifrågasättas, om inte också den kommunala barnvårdarinneverksamheten bör inordnas i ett avgiftssystem, som gäller för kommunens organiserade barn-tillsyn i övrigt. En lätt förkylning eller annan åkomma, som får till följd, att barnet plötsligt inte kan tas emot i daghemmet, bör således inte medföra att föräldrarna åsamkas stora kostnadsökningar för barntillsynen. En ordning som innebär, att barnvårdarinnorna och i förekommande fall även övrig social hemhjälp, som ägnar sig åt barntillsyn, inordnas i ett enhetligt avgiftssystem för barntillsynsvirksamheten bör därför övervägas. Önskvärt vore att föräldrarna för den avgift de betalar garanteras barn-tillsyn vare sig barnen är friska eller sjuka, i barnstugeinstitutionen eller genom enskild tillsyn alltefter omständigheterna.

En vecko- eller månadsavgift måste dock kompletteras med vissa tilläggsbestämmelser. Vid skriftlig förhandsanmäld bortovaro under minst tre dagar bör således avdrag från vecko- eller månadsavgiften kunna erhållas med $1/20$ för varje dag som barnet varit frånvarande. Beredningen förutsätter härvid att hänsyn tas till föräldrarnas arbetstider. I det fall då den ena föräldern har deltidstjänstgöring, som innebär t. ex. tre dagars heltidstjänstgöring per vecka, bör överenskommelse kunna träffas mellan kommunen och föräldrarna om att avgiften skall utgå med $12/20$ av hel avgift per månad.

Om barnet är frånvarande från barnstugan på grund av sjukdom sker

inget avdrag i de fall då kommunal barnvårdarinna eller motsvarande vårddar barnet i hemmet. Någon avgift för barnvårdarinnans arbete uttas under dessa förutsättningar inte. Om kommunal hemhjälp inte finns tillgänglig, bör avdrag från vecko- eller månadsavgiften medges endast under förutsättning, att föräldrarna lämnar intyg om att barnet varit sjukt. I de fall då barnet till följd av snuva e. dyl. inte mottas i barnstugan bör däremot alltid avdrag medges.

Slutligen vill familjeberedningen ifrågasätta, om det inte ur bl. a. psykologiska synpunkter vore fördelaktigt, om alla ekonomiska mellanhavanden mellan personalen och föräldrarna avskaffades. Detta skulle kunna ske genom att föreståndarinnan avlastades avgiftsuppbörden och den i stället sköttes av kommunens (barnstugornas) centrala förvaltning. Föreståndarinnan skulle till denna kunna lämna uppgift om avdragsgill bortovaro under månaden.

Familjeberedningen har här anlagt en del principiella synpunkter på föräldraavgifterna. Den är medveten om att den avgiftssättning, som faktiskt sker, är en kommunal angelägenhet, som inte kan eller bör vara föremål för centrala direktiv från statsmakterna eller något dess ämbetsverk. Beredningen är dock övertygad om och har genom sina kontakter med de båda kommunförbunden fått det bekräftat, att kommunerna är medvetna om värdet av ett mera enhetligt avgiftssystem. Ur rättvisesynpunkt kan det inte vara riktigt, att en barnfamilj beroende på boendeorten får betala några hundra kronor mer per år för en barntillsyn som kostar mindre i annan, kanske närliggande kommun. Att just rättvisesynpunkter har dikterat de ofta mycket differentierade avgiftsskalor, som förekommer, får dock inte undanskymma de administrativa olägenheterna av sådana trappstegsskalor, som ställer kravet på föräldraparten att preciserat redovisa sina inkomster. En rimlig avvägning i praktiken av principen om avgift efter inkomst bör kunna tillgodose den fordran på likställighet, som man gärna vill uppställa för de familjers vidkommande som är barnstugornas kundkrets. I sammanhanget får man dock inte glömma, att fordran på likställighet inte är relevant för den stora majoritet barnfamiljer, för vilken en barnstugeplats befinner sig helt utom räckhåll. Vad som för dessa familjer är iögonfallande är inte de olika avgifter, som de gynnade föräldrarna betalar, utan den faktiska subventioneringen av samtliga avgifter i barnstugorna, en subventionering som de som skattebetalare menar sig vara med om att betala. När familjeberedningen förordar att man normalt bör låta åtminstone matkostnaden för barnstugebarnen täckas av föräldraavgiften är det för att möta och mildra denna reaktion. Att låta avgifterna växa uppåt med familjeinkomsten är också en konsekvens av samma principresonemang. Även familjer med förhållandevis höga inkomster kan ha så svårt att ordna tillsynen av sina barn, att dessa far illa. Om man fortsätter att avgiftsvägen subventionera sådana familjer

såsom nu sker, måste följderna bli en så mycket strängare och mer in-
trängande behovsprövning, en prövning som i praktiken skulle ställa dessa
familjer utanför barnstugeservicen.

Familjeberedningen har noterat kommunförbundens positiva inställning
till dessa frågor och deras vilja att medverka till en lösning. Beredningen
vill föreslå att ett samarbete upptas med det snaraste mellan social-
styrelsen som tillsynsmyndighet för landets barnstugor och huvudmän-
nens organisationer, i syfte att få fram rekommendationer till förnuftiga
avgiftstaxor, att tillämpas inte minst av de många kommuner som inte
tidigare prövat en barnstugeverksamhet men nu påbörjat dess uppbyggnad.

Tabell I. Gifta eller samboende. Bruttoinkomster för föräldrar med barn i daghem. Stockholm med förorter

Daghemmets namn	19 999		20 000		25 000		30 000		35 000		40 000		45 000		50 000		55 000		60 000		65 000		Medel- inkomst
	—	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Ängbygården	2	3	1	4	4	4	4	4	4	4	5	4	4	4	1	2	—	—	—	—	—	—	40 899
Hjorthagen	3	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30 885
Vällingby	1	2	3	9	9	5	5	3	3	3	5	3	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	35 028
Räcksta	2	1	1	9	9	6	5	3	2	2	5	3	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	36 298
Jämtlandsstugan	1	4	—	5	5	2	1	1	1	1	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	32 899
Asen	4	—	3	9	9	10	5	2	2	2	5	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	34 705
Lövsåtragränd	2	3	3	10	6	5	1	3	3	3	1	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 694
Concordiavägen	—	2	7	6	6	6	7	2	2	2	7	2	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	35 445
Sofia småbarnsskola	5	—	1	1	1	3	2	1	1	1	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	29 095
Adolf Fredrik och Gustav Vasa	5	—	2	1	1	4	4	1	1	1	4	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	30 216
Maria husmodersskola	3	1	3	7	7	5	2	2	2	2	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	30 998
Katarina södra	2	7	4	9	9	6	2	2	1	1	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29 998
Nykroppsgatan	3	1	3	3	3	8	7	2	2	2	7	2	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	36 714
Talliden, Nacka	3	1	3	7	6	6	4	2	2	2	4	2	2	1	1	1	—	—	—	—	—	—	38 840
Gustavsvägen, Solna	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	36 393
Vårby, Huddinge	—	1	2	7	7	5	5	1	1	1	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35 668
Vimpeln, Sundbyberg	1	—	1	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	35 102
Antal	38	29	37	91	77	56	27	15	8	1	3	382											
Procent	10	8	10	24	20	15	7	4	2	—	1	100											
Medelinkomst Stockholm med förorter																							82 892
Medelinkomst Hela landet																							84 800
Medelinkomst Stockholm med förorter																							84 800

Tabell II. Gifta eller samboende. Bruttoinkomster för föräldrar med barn i daghem. Övriga landet

Daghemmets namn	19 999	20 000	25 000	30 000	35 000	40 000	45 000	50 000	55 000	60 000	65 000	Medel-inkomst
	—	24 999	29 999	34 999	39 999	44 999	49 999	54 999	59 999	64 999	—	
Blåsten, Göteborg	2	1	—	3	3	5	3	1	—	—	—	37 512
Måns, Göteborg	—	2	4	5	7	6	—	—	—	—	—	34 183
Fredriksborg, Göteborg	1	—	3	3	2	1	2	—	—	—	—	34 216
Vasa-Johannesberg, Göteborg	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	23 067
Köpstadsö, Göteborg	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	43 600
Lugnet, Malmö	2	3	7	12	6	—	—	—	—	1	—	30 650
Limhamns, Malmö	2	2	6	8	3	2	3	—	—	—	—	32 529
Svalan, Norrköping	1	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	28 271
Kastanjegården, Norrköping	2	5	4	12	—	—	—	—	—	—	—	26 895
Hammarby, Västerås	1	2	4	4	—	—	2	—	1	—	—	31 769
Haga, Västerås	1	2	4	4	2	—	1	—	—	—	—	30 083
Engelbrectsgården, Gävle	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	35 520
Smedjegatan, Eskilstuna	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Östra förskolan, Jönköping	1	—	2	3	3	—	—	—	—	—	—	30 209
Rosendala, Huskvarna	3	5	1	3	—	1	—	1	—	—	—	27 532
Eriksgården, Landskrona	2	2	4	4	6	3	1	—	—	—	—	32 489
Trädgård-Morsing, Ystad	4	7	10	4	3	—	—	—	—	—	—	26 368
Blålockan, Västervik	3	—	2	1	1	1	—	—	—	—	—	25 982
Dalbohemmet, Växjö	1	2	3	7	2	1	1	—	—	—	1	32 355
Antal	27	35	60	75	38	22	13	2	2	1	1	276
Procent	10	13	22	27	14	8	5	1	1	—	—	100

Medelinkomst
Övriga landet
31 291

Medelinkomst
Hela landet
32 842

Medelinkomst
Övriga landet
30 040

Tabell III. Bruttoinkomster för ensamstående föräldrar med barn i daghem. Stockholm med förorter

Daghemmets namn	Medelinkomst										Medelinkomst Stockholm med förorter
	4 999	5 000 7 499	7 500 9 999	10 000 12 499	12 500 14 999	15 000 17 499	17 500 19 999	20 000 22 499	22 500 24 999	25 000 29 999	
Ångbygården	—	—	—	3	2	1	4	—	2	1	18 840
Hjorthagen	1	—	2	3	1	8	1	—	—	—	13 289
Vällingby	1	—	1	2	6	5	6	5	2	1	17 556
Räcksta	—	—	1	2	2	5	2	1	2	1	18 111
Jämtlandsstugan	—	—	—	1	2	3	5	3	3	—	18 328
Asen	—	—	3	1	10	4	8	7	2	1	17 204
Lövsåtragränd	—	—	—	1	2	3	—	2	—	—	16 267
Concordiavägen	1	—	1	—	2	4	4	—	—	—	15 000
Sofia småbarnsskola	1	—	3	3	1	1	3	—	—	—	12 508
Adolf Fredrik och Gustav Vasa	2	—	1	3	3	6	11	2	2	2	17 372
Maria husmodersskola	2	—	1	4	4	6	3	6	—	—	15 013
Katarina södra	3	—	1	3	2	4	8	3	—	—	14 933
Nykroppsgatan	—	—	—	1	—	3	2	1	1	3	21 355
Gustavsvägen, Solna	—	—	—	—	1	1	1	2	1	1	17 500
Vårby, Huddinge	—	—	3	2	6	8	2	—	1	1	15 244
Vimpeln, Sundbyberg	—	—	—	1	3	—	—	1	—	—	15 184
Talliden, Nacka	—	—	—	1	3	6	2	1	—	—	16 771
Antal	11	—	17	31	50	68	62	34	17	9	307
Procent	4	0	6	10	16	22	20	11	6	3	100

Medelinkomst Stockholm med förorter	Medelinkomst Hela landet	Medianinkomst Stockholm med förorter
16 538	15 207	16 380

Source: Statistics Sweden, Statistics of Income, 1968. Stockholm with suburbs.

Tabell IV. Bruttoinkomster för ensamstående föräldrar med barn i daghem. Övriga landet

Daghemmets namn	4 999	5 000	7 500	10 000	12 500	15 000	17 500	20 000	22 500	25 000	30 000	Medel- inkomst
	—	7 499	9 999	12 499	14 999	17 499	19 999	22 499	24 999	29 999	—	
Blåsten, Göteborg	—	—	—	1	6	4	7	3	1	—	—	16 897
Måns, Göteborg	—	1	4	6	5	2	—	1	—	—	—	12 158
Fredriksborg, Göteborg	2	1	1	5	4	3	2	1	—	—	—	12 160
Vasa-Johannesberg, Göteborg	—	—	1	1	3	2	1	2	—	—	—	15 550
Köpstadsö, Göteborg	—	—	—	5	2	3	4	—	1	—	—	15 505
Lugnet, Malmö	—	—	—	10	13	5	3	—	—	—	1	14 546
Limhamn, Malmö	—	—	—	1	5	5	1	—	—	—	—	15 516
Svalan, Norrköping	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	12 892
Kastanjegården, Norrköping	—	2	—	17	5	6	—	2	—	—	—	12 775
Hammarby, Västerås	1	—	1	2	1	4	—	1	—	1	—	16 347
Haga, Västerås	—	—	—	7	5	11	1	2	—	1	—	15 245
Engelbrektgården, Gävle	—	—	1	2	3	6	1	—	—	—	—	14 505
Smedjegatan, Eskilstuna	—	1	3	2	7	4	—	—	1	—	—	13 138
Östra förskolan, Jönköping	2	1	2	2	4	8	1	—	—	1	—	13 333
Rosendala, Huskvarna	—	—	2	3	4	—	2	—	—	—	—	13 041
Eriksgården, Landskrona	—	—	1	2	6	6	2	1	—	—	—	14 759
Trädgård-Morsing, Ystad	1	—	1	1	7	2	1	—	—	—	—	13 626
Blåklöckan, Västervik	—	2	1	6	—	—	—	—	—	—	—	9 700
Dalbohemmet, Växjö	1	—	—	3	3	2	—	—	—	—	—	11 957
Antal	7	8	19	80	84	69	27	15	3	3	2	317
Procent	2	3	6	25	26	22	9	5	1	1	1	100
Medelinkomst Övriga landet	13 876											
Medelinkomst Hela landet					13 207							
Medianinkomst Övriga landet										13 800		

BILAGA I

Exempel på enhetliga avgiftssystem i barnstugor

Föräldrarnas årsinkomst	Heltidsvistelse			5-timmarsvistelse			Korttidsvistelse samt lekskole- och fritidshemsvistelse		
	Avgift per barn, när i familjen finns			Avgift per barn, när i familjen finns			Avgift per barn, när i familjen finns		
	1 barn under 15 år	2 barn under 15 år	3 barn under 15 år	1 barn under 15 år	2 barn under 15 år	3 barn under 15 år	1 barn under 15 år	2 barn under 15 år	3 barn under 15 år
—14 999									
Dagavgift	3:—	2: 25	1: 75	1: 50	1: 12	0: 87			
Veckoavgift	15:—	11: 25	8: 75	7: 50	5: 62	4: 37			
Månadsavgift	60:—	45:—	35:—	30:—	22:—	17:—	15:—	11:—	9:—
15 000—19 999									
Dagavgift	4:—	3:—	2: 33	2:—	1: 50	1: 16			
Veckoavgift	20:—	15:—	11: 67	10:—	7: 50	5: 83			
Månadsavgift	80:—	60:—	47:—	40:—	30:—	23:—	20:—	15:—	12:—
20 000—24 999									
Dagavgift	5:—	3: 75	2: 92	2: 50	1: 87	1: 46			
Veckoavgift	25:—	18: 75	14: 58	12: 50	9: 37	7: 29			
Månadsavgift	100:—	75:—	58:—	50:—	37:—	29:—	25:—	19:—	15:—
25 000—29 999									
Dagavgift	6:—	4: 50	3: 50	3:—	2: 25	1: 75			
Veckoavgift	30:—	22: 50	17: 50	15:—	11: 25	8: 75			
Månadsavgift	120:—	90:—	70:—	60:—	45:—	35:—	30:—	22:—	18:—
30 000—34 999									
Dagavgift	8:—	6:—	4: 67	4:—	3:—	2: 33			
Veckoavgift	40:—	30:—	23: 33	20:—	15:—	11: 66			
Månadsavgift	160:—	120:—	93:—	80:—	60:—	46:—	35:—	26:—	20:—
35 000—39 999									
Dagavgift	10:—	7: 50	5: 83	5:—	3: 75	2: 91			
Veckoavgift	50:—	37: 50	29: 17	25:—	18: 75	14: 58			
Månadsavgift	200:—	150:—	117:—	100:—	75:—	58:—	40:—	30:—	23:—
40 000—44 999									
Dagavgift	12:—	9:—	7:—	6:—	4: 50	3: 50			
Veckoavgift	60:—	45:—	35:—	30:—	22: 50	17: 50			
Månadsavgift	240:—	180:—	140:—	120:—	90:—	70:—	45:—	34:—	26:—
45 000—49 999									
Dagavgift	14:—	10: 50	8: 17	7:—	5: 25	4: 08			
Veckoavgift	70:—	52: 50	40: 83	35:—	26: 25	20: 41			
Månadsavgift	280:—	210:—	163:—	140:—	105:—	81:—	50:—	38:—	29:—
50 000—54 999									
Dagavgift	16:—	12:—	9: 33	8:—	6:—	4: 66			
Veckoavgift	80:—	60:—	46: 67	40:—	30:—	23: 33			
Månadsavgift	320:—	240:—	187:—	160:—	120:—	93:—	55:—	41:—	32:—
55 000—59 999									
Dagavgift	18:—	13: 50	10: 50	9:—	6: 75	5: 25			
Veckoavgift	90:—	67: 50	52: 50	45:—	33: 75	26: 25			
Månadsavgift	360:—	270:—	210:—	180:—	135:—	105:—	60:—	45:—	35:—
60 000—									
Dagavgift	20:—	15:—	11: 67	10:—	7: 50	5: 83			
Veckoavgift	100:—	75:—	58: 33	50:—	37: 50	29: 16			
Månadsavgift	400:—	300:—	233:—	200:—	150:—	116:—	65:—	48:—	38:—

BARNAVÅRDSMANNASKAP

Historik

Barnavårdsmannainstitutionen infördes i svensk lagstiftning genom lagen om barn utom äktenskap av den 14 juni 1917. Syftet härmed var att söka tillvarata de utomäktenskapliga barnens rätt och bästa. Denna uppgift hade tidigare uteslutande åvilat modern i hennes egenskap av barnets naturliga representant, men — framhöll den dåvarande lagberedningen i sitt förslag år 1915 till revision av giftermålsbalken och vissa delar av ärvdebalken — detta hade visat sig synnerligen otillfredsställande, då modern ofta saknade både vilja och förmåga att göra barnets rätt gällande. Således hade — framhöll man vidare — faderns underhållsskyldighet i endast ringa utsträckning fastställts genom dom eller avtal. Därtill kom att modern ofta saknade förmåga att indriva de underhållsbidrag, som ändå fanns avtalade, även i fall där detta varit möjligt. Därför var det enligt lagberedningens mening nödvändigt med ett ingripande från samhällets sida för att tillförsäkra barnet vad som rätteligen skulle tillkomma det. Vidare påpekades att de ogifta mödrarnas situation ofta var sådan, att de även för egen del var i behov av samhällets bistånd.

Det förslag till lag om barn utom äktenskap, som lagberedningen framlade och som senare också antogs, innebar att för varje barn som föddes utom äktenskap skulle förordnas en särskild person — kallad barnavårdsman — för att bistå modern och tillse att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratogs. Barnavårdsmannen skulle ofördröjligen vidtaga åtgärder för att fastställa barnets börd och tillförsäkra barnet ett underhåll. Vidare skulle barnavårdsmannen »biträda med indrivande och tillhandahållande av underhållsbidrag» samt — när skäl därtill fanns — »göra anmälan om förordnande av förmyndare för barnet».

Även om barnavårdsmannens uppgifter således främst var att biträda modern och icke att träda i hennes ställe såsom representant för barnet, gavs ändå möjlighet för barnavårdsmannen att självständigt eller genom ombud föra talan för barnet rörande faderskap, underhållsbidrag m. m. Vidare fanns ett stadgande, att uppdraget att vara barnavårdsman skulle upphöra, när barnet fyllt aderton år, men att barnavårdsnämnden kunde entlediga barnavårdsmannen utan att förordna ny sådan i de fall det visade sig att behov av barnavårdsman ej längre förelåg. I kungörelse samma år föreskrevs bl. a. att barnavårdsmans anteckningar och räkenskaper årligen

skulle granskas av barnavårdsnämnden samt att nämnden och barnavårdsmannen borde iaktta tystlåtenhet rörande vad som blivit känt i deras verksamhet.

Vid 1937 års riksdag upptogs i motion till riksdagen frågan om barnavårdsman även för vissa barn inom äktenskap och för adoptivbarn. I en promemoria som med anledning av detta upprättades inom justitiedepartementet föreslogs därefter att barnavårdsman skulle kunna förordnas i de fall, då föräldrarna levde åtskilda på grund av söndring eller efter vunnem hemskillnad, eller då äktenskapet var upplöst samt vårdnaden tillerkänts modern. Enligt förslaget skulle barnavårdsman också kunna förordnas då enligt 8 § lagen om barn i äktenskap vårdnaden skulle tillkomma allenast modern. Sådant förordnande av barnavårdsman föreslogs dock endast kunna ske på yrkande av modern och icke mot hennes önskan. I remissyttrandet över förslaget anfördes emellertid att barnavårdsnämnd — om det fanns skäl därtill — borde äga möjlighet att förordna barnavårdsman för barnet, oberoende av moderns initiativ eller medgivande. I proposition till 1939 års riksdag föreslogs också en självständig förordnanderätt för barnavårdsnämnden, men endast under förutsättning att nämnden av särskild anledning funne det erforderligt. Modern skulle däremot tillerkännas ovillkorlig rätt att kräva barnavårdsman. Vidare föreslogs i propositionen, att barnavårdsman för barn i äktenskap i princip skulle ha samma befogenheter och skyldigheter som barnavårdsman för barn utom äktenskap. Främsta undantaget utgjordes av att något stadgande om skyldighet att fastställa barnets börd inte upptogs. Förslaget om ändring i lagen om barn i äktenskap antogs av riksdagen och bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1940.

På förslag av ärvdabalkssakkunniga (SOU 1946:49) sammanfördes senare de bestämmelser om barnavårdsman, som fanns i 1917 års lag om barn utom äktenskap och 1920 års lag om barn i äktenskap, till ett särskilt kapitel i den nya föräldrabalk, som trädde i kraft 1949. I samband med den översyn som de sakkunniga då gjorde gavs möjlighet för barnavårdsnämnderna att — om särskild anledning ansågs föreligga — förlänga uppdraget att vara barnavårdsman till dess barnet fyllt 21 år. Vidare gavs möjlighet för make, som vid domstol framställt yrkande att vårdnaden måtte tillerkännas honom, att begära barnavårdsman — s. k. interimistiskt förordnande.

Med årens lopp har sedan flera motioner till riksdagen aktualiserat frågor rörande barnavårdsmans verksamhet. Det har främst gällt skapandet av möjligheter till en ökad förordnanderätt av barnavårdsman för barn fött inom äktenskap och vars föräldrar tvistar om vårdnaden eller umgängesrätten. 1950 års abortutredning och 1954 års familjeberedning framställde båda i sina betänkanden (SOU 1953:29 resp. 1955:29) önskemål om att den personligt stödande delen av barnavårdsmännens arbete borde

få större utrymme. Även 1950 års barnavårdskommitté behandlade frågan om ett ökat stöd genom barnavårdsmannainstitutionen för skilsmäso- och styvbarn. Kommittén föreslog därvid vissa ändringar i FB 3:1 och 6. Enligt förslaget skulle således barnavårdsman kunna förordnas när barnavårdsnämnden ansåg det erforderligt (tidigare »*av särskild anledning finna det erforderligt*»). Vidare föreslogs vissa ändringar i kungörelsen om barnavårdsmans verksamhet och tillsynen därå (KK 28 april 1950, nr 146) — ändringar, som främst innebar skärpningar av barnavårdsmannens skyldigheter, när det gällde fastställelse av faderskap, samt syftade till att bättre tillfredsställa de ensamstående mödrarnas krav på personligt kurativt bistånd. Förslaget medförde dock inga förändringar i lagbestämmelserna. I motioner till 1963 och 1964 års riksdagar har vidare, med samma syfte, hemställts om utredningar ang. barnavårdsmannainstitutionen. Över den senare motionen har första lagutskottet i utlåtande (nr 6/1964) framhållit, att de i motionen upptagna spörsmålen i första hand bör betraktas som ett organisatoriskt problem, men att de i »den mån de kan anses ingå, direkt eller indirekt, i det större problemkomplex som avser de s. k. ofullständiga familjerna, beaktas vid det arbete, som för närvarande pågår i syfte att förbättra dessa familjers ställning». Riksdagens skrivelse till Konungen i anledning av motionen och utlåtandet har av Kungl. Maj:t överlämnats till bl. a. familjeberedningen.

Gällande bestämmelser

Huvuddelen av bestämmelserna om barnavårdsman återfinns numera i föräldrabalkens 8:e kapitel. Enligt dessa skall förordnandet av barnavårdsman ske av barnavårdsnämnden i den kommun där vårdnadshavaren är kyrkobokförd — eller om denne inte är kyrkobokförd — där han vistas. Uppdraget kvarstår tills barnet fyllt 18 år, men lagen ger möjlighet att förlänga barnavårdsmannaskapet till 21 år eller att — om behov inte längre förefinnes — entlediga barnavårdsmannen från sitt uppdrag innan barnet fyllt 18 år (7 §). Vidare stadgas att till barnavårdsman skall förordnas därtill lämplig man eller kvinna (4 §).

Vissa skillnader föreligger i barnavårdsnämndens möjligheter att förordna barnavårdsman för barn som är födda utom respektive inom äktenskapet. I det förra fallet skall barnavårdsman alltid förordnas (3 §). För att möjliggöra detta har en blivande moder skyldighet att anmäla sitt tillstånd till barnavårdsnämnden i den församling där hon vistas. Föräldrar, arbetsgivare och andra i liknande ställning har skyldighet att erinra henne om angelägenheten att göra sådan anmälan (5 §). En blivande moder till ett utomäktenskapligt barn har således anmälningsplikt till barnavårdsnämnden innan barnet är fött. Det bedöms nämligen såsom fördelaktigt

om barnavårdsman kan förordnas redan före barnets födelse, då därigenom större möjlighet ges att bistå modern i samband med förlossningen — med plats på mödrahem, bostad, adoption etc. Vidare finns vid sidan av föräldrabalken vissa bestämmelser om att predikant eller annan anställd på barnbördshus eller sjukhus till pastorsexpeditionen i födelseorten skall anmäla när barn har fötts utom äktenskapet. En liknande skyldighet åligger barnmorska som biträtt vid förlossningen utanför sådan institution. Det åligger sedan pastorsämbetet att lämna barnavårdsnämnden meddelande om födelsen.

För barn födda inom äktenskapet, även då barn är adopterat av makar eller då den ena maken adopterat den andres barn, kan däremot barnavårdsman förordnas endast under vissa förutsättningar. Dessa är dels att föräldrarna lever åtskilda — genom söndring (då endast en av föräldrarna har vårdnaden om barnet), efter vunnen hemskillnad eller efter äktenskapsuppplösning — dels att antingen den som tillerkänts vårdnaden om barnet gör framställning om förordnande eller att barnavårdsnämnden, av särskild anledning, finner det erforderligt. Barnavårdsman kan också förordnas interimistiskt i fall då vårdnadsfrågan inte är avgjord (1 §). Barnavårdsman kan vidare förordnas i de fall då rätten beslutat att vårdnaden om barnet skall tillkomma endast en av föräldrarna t. ex. i fall då den ena föräldern gör sig skyldig till grovt missbruk eller försummelse vid vårdnadens utövande eller är hemfallen åt missbruk av rusgivande medel, för ett lastbart liv eller av olika orsaker är förhindrad att under en längre tid delta i vårdnaden (FB 6:6).

Barnavårdsman har att bistå vårdnadshavaren med råd och upplysningar samt tillse att barnets rätt och bästa behörigen tillvaratas. Särskilt åligger det honom att sörja för att barnets börd blir fastställd, när det är fött utom äktenskapet, samt att tillse att barnet får underhållsbidrag. Han skall dessutom hjälpa till vid indrivandet av underhållsbidraget, och — om det finns skäl — anmäla att barnet behöver förmyndare. För att fullgöra dessa uppgifter kan barnavårdsman erhålla bistånd av polisen (6 §). Han har även rätt att föra barnets talan inför domstol i ärenden som rör faderskap, egenskap av trolovningsbarn och underhåll (FB 20:4). Barnavårdsnämnden å sin sida skall utöva tillsyn över barnavårdsman och skall också svara för anställandet av denne (8 och 9 §§).

I kungörelse (nr 146/1950) har Kungl. Maj:t vidare utfärdat särskilda föreskrifter om barnavårdsmanens arbete och tillsynen däröver. I denna sägs bl. a. att barnavårdsman bör vara vårdnadshavarens personliga stöd samt sträva efter att vinna dennes och barnets förtroende. Han skall vidare — när anmälan inkommit att kvinna väntar barn utom äktenskapet — ofördröjligen underrätta sig om hennes förhållanden samt undersöka, om hon är i behov av samhällets stöd. Han skall också öva tillsyn över barnets personliga förhållanden och med uppmärksamhet följa dess utveck-

ling (2 och 3 §§). I tveksamma fall skall han rådgöra med barnavårdsnämnden eller den som fått i uppdrag att öva tillsyn över verksamheten (4 §). Vidare åligger det barnavårdsman att föra anteckningar rörande barnet och i de fall faderskapet till barn u. ä. icke blivit fastställt inom ett år från barnets födelse särskilt ange anledningen därtill i anteckningarna (7 §). Särskilda räkenskaper skall föras över in- och utbetalning av underhållsbidrag, som sker genom barnavårdsman (8 §). Barnavårdsman skall också göra anmälan, när han finner att barnavårdsnämnden bör entlediga barnavårdsman före 18 års ålder eller — motsatt — förlänga förordnandet efter det barnet fyllt 18 år (9 §).

Barnavårdsnämnden å sin sida skall bistå barnavårdsman i hans arbete samt lämna honom erforderliga råd och upplysningar, vaka över att han iakttar de föreskrifter, som finns i lag och författning, samt årligen (om möjligt före den 1 april) granska hans anteckningar och räkenskaper med därtill hörande handlingar. Vid denna granskning skall särskilt uppmärksammas sådana fall, där faderskapet till barn utom äktenskap inte är fastställt (12 §).

Familjeberedningens kommunenkät

De bestämmelser om barnavårdsman, som återfinns i föräldrabalkens 8:e kapitel samt i kungörelse den 28 april 1950 (nr 146/1950), skiljer sig från övrig barnavårdande lagstiftning dels genom förekomsten av det s. k. *personliga* förordnandet, dels genom särskiljandet av barn som är födda inom, respektive utom äktenskapet.

Under senare år har viss kritik riktats mot såväl barnavårdsmaninstitutionen som mot bestämmelserna om barnavårdsman. Detta har skett från både allmänhetens och huvudmännens — kommunernas — sida. Även om syftet med denna kritik har varit olika, har önskemålen från båda håll varit, att åtgärder borde vidtagas för att åstadkomma ett ökat kurativt stöd till de föräldrar, för vars barn barnavårdsman är förordnad.

Familjeberedningen beslöt, efter det den tidigare nämnda riksdagsskrivelsen överlämnats till beredningen, att genom en kommunenkät insamla synpunkter på några av de frågor som enligt kritiken utgör ett hinder för dessa ökade kurativa insatser. Ett av beredningen upprättat frågeformulär tillställdes 11 kommuner, som utan att motsvara alla de krav som kan ställas på en representativ undersökning ändå utgjorde ett genomsnitt av samtliga kommuner. Svaren på formulären kompletterades genom intervjuer med ordförande och tjänstemän i vederbörande kommuns barnavårdsnämnd. Resultaten av denna enkät redovisas nedan.

Tabell 1. Antalet barnavårdsmän förordnade i egenskap av tjänstemän i kommunen

Kommun	Antal barnavårds- män	Ägnar sig odelat åt barnavårdsmanuppdrag															
		Antal förordnanden						Sköter också andra uppgifter									
		21— 50	51— 100	101— 150	151— 200	201— 250	251— 300	301— 350	351— 400	400— över	21— 50	51— 100	101— 150	151— 200	201— 250	251— 300	301— 350
Stockholm ...	44 ¹				3 ²	3 ²		37	1								
Göteborg	45				1		5	6	3								
Malmö	17 ³	2															
Gävle	5							2									
Södertälje ...	3																
Järfälla	4																
Mjölby	1																
Botkyrka	2																
Sigtuna	1																
Boxholm	1									1 ⁵							
Tierp	1												45				

1 Enl. stat 41 tjänster, varav 3 är uppdelade i 6 halvtidstjänster. Utöver dessa finns dessutom 3 frivilliga, av vilka 1 har 3 ärenden och också sköter andra arbetsuppgifter, medan 2, med vardera 1 ärende, är förtroendeman.

2 Halvtidstjänster.

3 Varav 2 nya tjänster, som ej kommit upp i »normalt» antal ärenden.

4 1:e assistent med vissa arbetsledande uppgifter.

5 Sköter samtliga sociala arbetsuppgifter.

Uppgifter om barnavårdsmannaförordnanden m.m.

I samtliga de 11 kommuner, som familjeberedningen vände sig till, är barnavårdsmännen förordnade i egenskap av tjänstemän i kommunen. Med detta följer att de i regel också har andra arbetsuppgifter att sköta; undantagen utgörs av Stockholm och Malmö samt delvis av Södertälje. I dessa kommuner ägnar sig barnavårdsmännen helt åt sina förordnanden och har också mellan 300 och 400 sådana vardera att sköta. I undantagsfall förekommer också att barnavårdsmännen har över 400 ärenden. Bland dem som också sköter andra arbetsuppgifter varierar antalet förordnanden mellan 150 och 250. Att märka är att »ensamassistenter» i de 3 minsta kommunerna i enkäten — Sigtuna, Boxholm och Tierp — sköter 50 eller flera barnavårdsmannaskap, tillsammans med *samtliga övriga* sociala arbetsuppgifter i kommunen (se tab. 1).

För ca 90 % av alla utomäktenskapligt födda barn har faderskapet kunnat fastställas. Detta överensstämmer väl med genomsnittet för hela riket. Av de 101 234 u. ä. barnen vid 1964 års slut hade 91 % fått faderskapet fastställt. (Stat. Meddelanden 1966:7.) Huruvida faderskapsfastställandet kan betraktas som ett mått på barnavårdsmännens effektivitet är dock tveksamt. De höga siffror som de mindre kommunerna redovisar i tabellen nedan torde i högre grad bero på andra orsaker än ett — i förhållande till de övriga kommunerna — bättre och framgångsrikare samarbete mellan barnavårdsmannen och den ensamma modern.

Den möjlighet som lagen ger att förlänga barnavårdsmannaförordnandet efter det att barnet fyllt 18 år utnyttjas mera sällan. Bland de 8 kommuner

Tabell 2. Antal barnavårdsmannaförordnanden samt ej fastställda faderskap bland u.ä.-barnen

Kommun	Antal förordn. för barn födda u.ä.	Antal förordn. för barn födda i.ä.	Antal ej fastställda faderskap bland u.ä.-barn		Därav för barn		
			Abs.	Rel.	1 år	1—2 år	2 år
Stockholm	12 244	3 247	1 786 ¹	14,6	803 ²	356	627
Göteborg	6 055	1 625	726	14,0	Ej uppgift		
Malmö	3 697	1 648	426	11,5	167 ³	67	176
Gävle	963	145	56	5,8	16	9	31
Södertälje	677	261	73	10,8	21	17	25
Järfälla	463	200	49	10,6	19	8	22
Mjölby	151	91	18	11,9	6	3	9
Botkyrka	258	147	26	10,1	11	4	11
Sigtuna	42	8	2	4,8	1	—	1
Boxholm	—	—	—	—	—	—	—
Tierp	43	16	0	—	—	—	—

¹ Därav: inledd rättegång 412, under utredning 787, ej möjlig att fastställa 587.

² Därav: 227 ännu ej födda.

³ Därav: 37 ännu ej födda.

Tabell 3. Hembesök av barnavårdsman

Kommun	Barnens ålder	Hembesök företas
Stockholm	0— 2	Genom barnavårdscentralerna
	2—18	I den mån omständigheterna påkallar
Göteborg	0— 2	Genom barnavårdscentralerna
	2—18	Minst en gång vartannat år
Malmö	0— 2	Minst en gång per år
	2—18	Kontakt eller besök minst varje halvår
Gävle	0— 1	Minst en gång per år
	1—18	1 medeltal en gång per år
Södertälje	0—18	Sporadiska besök, främst i späda åldrar
Järfälla	0—18	Sporadiska besök, främst i späda åldrar
Mjölby	0—18	Besök relativt ofta när barnen är små
Botkyrka	0—18	Besök vid behov
Sigtuna	0—18	Sporadiska besök
Boxholm	0—18	Inga hembesök förekommer
Tierp	0— 1	Två gånger per år
	1— 2	En gång per år
	2—18	Sporadiska besök

(ej redovisade här), som kunnat lämna uppgifter om åldersfördelningen bland de barn för vilka barnavårdsman är förordnad, har endast 191 av 24 049, dvs. 0,8 %, av förordnandena kvarstått efter det barnet fyllt 18 år. Tidigare entlediganden beröres i nästa avsnitt.

Den helt dominerande orsaken till att barnavårdsman förordnas för barn, födda i. ä., är meningsskiljaktigheter mellan föräldrarna angående umgängesrätten. Vårdnadshavarens önskan om stöd, när det gäller underhållsbidragets utbetalning, förekommer också, liksom — fast mera sällan — att barnavårdsnämnden själv av särskilda skäl förordnar barnavårdsman.

Samarbete med barnavårdscentral, daghem och skola eller med någon av dessa har upprättats i de flesta kommuner. I regel tas endast sporadiska kontakter när det anses att behov föreligger. I de större kommunerna förekommer dock ett mera regelbundet samarbete.

Hembesök av barnavårdsman förekommer som tabell 3 visar i ringa utsträckning. De sker oftast i de späda åldrarna och när förordnandena har överflyttats från en annan kommun. I vissa kommuner sker inga hembesök alls eller endast efter påstötning. I Stockholm och Göteborg har man träffat överenskommelse med barnavårdscentralerna att dessa skall sköta hembesöken under det första eller de första levnadsåren. Några särskilda direktiv för hembesök har inte utfärdats av någon kommun. I Stockholm fanns en äldre instruktion som emellertid upphörde att gälla i februari 1965. Orsaken till detta var att den ansågs otidsenlig och inte helt tillämplig under nuvarande förhållanden. Någon ny instruktion har inte ansetts erforderlig, då bestämmelserna i lagen och i kungörelsen om barnavårdsmaninstitutionen i sig själva är så utförliga att de ger tillräcklig vägledning för verksamheten.

I Göteborg får — enligt uppgift — alla nyanställda muntliga instruktioner angående förfarandet vid hembesök.

Indrivningen av underhållsbidrag har i de större städerna ofta avlastats barnavårdsmännen genom att särskilda kravbyråer inrättats inom barnavårdsnämnderna. I de mindre kommunerna åligger dock detta arbete som regel fortfarande barnavårdsmannen.

Det obligatoriska förordnandet

Ingen av de intervjuade kommunerna anser det lyckligt att slopa det obligatoriska förordnandet av barnavårdsman för barn födda utom äktenskapet. Man påpekar att det visserligen i dagens samhälle knappast går att märka några skillnader mellan barn, som föds utom eller inom äktenskapet, men att det ändå finns ett avgörande skäl för att behålla obligatoriet; varje barns rätt till en far. Denna rätt anser man inte vara möjlig att tillgodose tillnärmelsevis i den omfattning som nu sker utan hjälp från samhällets sida. De ensamma mödrarna har inte tillgång till alla de möjligheter som barnavårdsmän och barnavårdsnämnder kan utnyttja — polismyndigheter, anställningsregister m. m. Samma förhållande gäller också mödrarnas möjligheter att avtala och indriva underhållsbidrag. Man påpekar vidare, att vissa mödrar inte heller har någon större önskan att få faderskapet fastställt. I dessa fall är det därför nödvändigt, att någon utomstående tillvaratar barnets rättighet.

Däremot är samtliga kommuner överens om att *entledigande av barnavårdsman* skulle kunna ske i väsentligt större omfattning än vad nu är fallet under förutsättning att möjlighet till kurativa åtgärder ordnas på ett tillfredsställande sätt. Man har visserligen påpekat att lagen alltsedan tillkomsten ger möjlighet till entledigande före det barnet fyllt 18 år, men av lagtexten framgår inte i vilka fall behov av barnavårdsman inte längre föreligger, utan avgörandet härav har överlämnats åt nämnden och dess omdöme. Lagtexten ger inte heller någon upplysning om huruvida barnavårdsnämnden kan entlediga barnavårdsman utan medgivande av barnets vårdnadshavare. I praxis har man i kommunerna ansett, att förordnandet inte kan upphöra utan att vårdnadshavaren godkänner detta. Socialstyrelsen har för övrigt i sina »Råd och anvisningar» (nr 64/1950) uttalat, att entledigande av barnavårdsman före barnets 18-årsdag endast bör ske i undantagsfall, »t. ex. där modern genom sin ställning och sina personliga egenskaper har speciella förutsättningar för att kunna tillvarata barnets rätt och bästa». Detta har gjort att kommunerna mera undantagsvis utnyttjat möjligheten att entlediga barnavårdsman, innan barnet uppnått angiven ålder, och endast i fall där speciella skäl kunnat åberopas. (Här bortses då från sådana entlediganden, som gjorts på grund av föräldrarnas vigsel, barnets död, överflyttning till annan kommun, adoption eller bruten hemskillnad.)

Tabell 4. Obligatoriska förordnanden

Kommun	Fråga: Finns det enligt Er mening fortfarande anledning att behålla det obligatoriska förordnandet av barnavårdsman för barn födda utom äktenskap?	
	Ja	Nej
Stockholm	×	
Göteborg		× ¹
Malmö	×	
Gävle	×	
Södertälje		× ¹
Järfälla	×	
Mjölby	×	
Botkyrka	×	
Sigtuna	×	
Boxholm	×	
Tierp	×	

¹ I stället för ett obligatoriskt förordnande av barnavårdsman bör det finnas en obligatorisk anmälningskyldighet till barnavårdsnämnden.

Under senare tid har emellertid flera kommuner blivit mindre restriktiva när det gällt tidigare entlediganden. Orsakerna härtill torde vara flera. Genom ett utslag i regeringsrätten år 1962 — vilket fått prejudicerande betydelse — entledigades barnavårdsmannen, trots att både vederbörande barnavårdsnämnd och socialstyrelsen avstyrkt ett sådant entledigande. Socialstyrelsen har vidare i yttrande över en motion till 1963 års riksdag (lag¹ utl.nr 44/1963) också i viss grad modifierat sin tidigare uppfattning. Den anför där att barnavårdsnämnderna möjligen kan tillämpa bestämmelserna om barnavårdsmannaskapets upphörande mindre restriktivt utan att skada sker.

I samma riktning har också det stora antal förordnanden verkat som barnavårdsmännen — framför allt i de större kommunerna — har att sköta. I Göteborg har man således under våren 1965 plockat ut ett visst antal barnavårdsmannaskap där det framkommit, att barnen levde under goda och trygga hemförhållanden, varför det kunde antas att behov av barnavårdsman inte längre förelåg. Vårdnadshavaren tillställdes därefter en skrivelse, i vilken man förklarade att nämnden inte längre ansåg att det fanns skäl för ett fortsatt förordnande och att nämnden, om vårdnadshavaren så önskade, var beredd att entlediga barnavårdsmannen. Hittills har 878 sådana ärenden varit föremål för behandling. 562 (64 %) av vårdnadshavarna begärde eller gick i sitt svar med på att förordnandet upphörde. De övriga 315 (36 %) ville ha kvar barnavårdsmannen. En stor del av dessa har då, trots uppmaning, inte svarat på skrivelsen och därför ansetts vilja att förordnandet fortsatte. En liknande genomgång har gjorts av barnavårdsnämnden i Södertälje. Man utgick där i sin bedömning från att barnavårdsmannen skulle kunna fränkopplas samtliga ärenden där

Tabell 5. Tidigare entlediganden

Kommun	Fråga: Om möjlighet till kurativa åtgärder ordnas beträffande sådana fall, där barnavårdsman entledigas innan barnet fyllt 18 år, anser Ni då			
	att entlediganden skulle kunna ske i väsentligt större omfattning än nu?		att frågan om entlediganden regelmässigt bör upptas till prövning, sedan faderskapet fastställts och underhållsbidraget avtalats eller utdömts?	
	Ja	Nej	Ja	Nej
Stockholm	×		×	
Göteborg	×		×	
Malmö	×		×	
Gävle	×		×	
Södertälje	×		×	
Järfälla	×		×	
Mjölby	×		×	
Botkyrka	×		×	
Sigtuna	×		×	
Boxholm	×			×
Tierp	×		×	

¹ Frågan bortfaller med det system som föreslagits.

barnen är födda inom äktenskapet och modern inte uttryckligen önskade behålla barnavårdsman på grund av stridigheter i umgängesfrågan el. dyl. samt ärenden, där barnen är stadigvarande omhändertagna för samhällsvård. För barn födda u. ä. ansåg man i Södertäljeundersökningen att de ärenden kunde avskrivas, där

1) föräldrarna sammanbor, 2) modern är gift med annan man än barnets far och barnet finns i hemmet, 3) ensamstående mor med barn över 6 år, vars situation är så ordnad, att behov av stöd och hjälp från barnavårdsman ej längre föreligger, samt 4) barn, som är stadigvarande omhändertagna för samhällsvård.

Med utgångspunkt från dessa principer fann man att 56 % av i. ä.-ärendena (av sammanlagt 254 förordnanden) och 42 % av u. ä.-ärendena (av sammanlagt 682 förordnanden) skulle kunna avskrivas.

Även i en del andra kommuner har man gjort liknande beräkningar, och därvid kommit till liknande resultat. Det bör dock understrykas att en förutsättning för entlediganden i denna omfattning har varit, att barnavårdsnämnden ställde resurser till förfogande för kurativt stöd åt vårdnadshavaren.

Med vissa modifieringar har man också i alla kommuner utom en (se tabell 5) ansett att frågan om entledigande av barnavårdsman regelmässigt bör upptas till prövning av barnavårdsnämnden, sedan faderskapet fastställts och underhållsbidrag avtalats eller utdömts.

Barnavårdsnämnden i Stockholm har dock ställt sig tveksam till ett tidigare entledigande, när det gäller omyndiga mödrar. Vidare vill man göra tillägget att vårdnadshavarens arbets- och bostadsförhållanden först bör vara ordnade. Familjen bör med andra ord vara »socialt etablerad» innan frågan om entledigande bör upptas till prövning i nämnden. Vid en undersökning rörande omfattningen av åtgärderna och kontakterna i barnavårdsmanåreanden, som gjordes i Stockholm 1961, konstaterades emellertid, att arbetsinsatserna beträffande de utomäktenskapliga barnen till väsentlig del koncentrerades till de två första åren efter barnets födelse. För åldrarna över två år noterades för undersökningsåret att ingen kontakt alls förekommit i drygt 10 % av ärendena och 1—2 kontakter i ytterligare 41 %. Man betonar emellertid att den låga kontaktfrekvensen till viss del kan bero på svårigheten att under nuvarande förhållanden bevaka hela ärendestocken på ett tillfredsställande sätt och att antalet kontakter i verkligheten varit högre än vad undersökningen visar.

I Göteborg framhöll man att det var väsentligt att man vid prövningen tog hänsyn till om vårdnadshavaren önskade ha kvar barnavårdsmanen eller inte. I några kommuner har man också ansett, att prövningen angående entledigandena inte får göras bunden av en alltför omfattande utredning, eftersom fördelarna med entledigandena — ett minskat antal ärenden och därmed sammanhängande arbete — då skulle gå förlorade. Vidare har i en kommun tanken framförts att en åldersgräns borde sättas vid sju år. Vid den åldern kunde man vara mogen att pröva, huruvida ett entledigande kunde ske, eftersom skolan då träder in och delvis övertar de uppgifter barnavårdsmanen har.

Det personliga barnavårdsmanåförordnandet

Den omständigheten, att en speciell person förordnas till barnavårdsman för ett eller flera barn, måste ses mot bakgrunden av de förhållanden som var rådande vid lagens tilkomst 1917. Samhällets insatser för en social omvårdnad om individen var vid denna tidpunkt mycket blygsamma. Något ansvar i nuvarande bemärkelse för de människor som råkat i en besvärlig situation fanns inte. 1902 års lag angående uppfostran av vanartade och i sedligt avseende försummade barn gav inte barnavårdsnämnderna stora möjligheter till insatser. Förmaning till föräldrarna, varning till barnet eller placering i fosterhem eller skyddshem var i stort sett de medel som stod till buds. Det var därför naturligt att det tillsyns- och biståndsorgan för ensamstående föräldrar, som barnavårdsmanåinstitutionen avsåg att vara, bäst tillgodosågs om uppgifterna lades på enskilda personer med speciella lagliga befogenheter. Av förarbetena till lagen framgår att barnavårdsmanåuppdraget i första hand förutsattes bli ett oavlönat kommunalt förtroendeuppdrag, men möjligheter gavs ändå att barnavårdsnämnden anställde personer med uppdrag att vara barnavårdsman.

Det personliga förordnandet av barnavårdsman anses numera inte längre motsvara sitt syfte. De flesta kommuner har tjänstemän anställda för denna verksamhet och varje tjänsteman har ett stort antal förordnanden. Arbetet med indrivning och redovisning av underhållsbidrag, som lagenligt åligger barnavårdsmännen, har ofta överförts till en särskild byrå, vilken helt svarar för denna mycket arbetskrävande uppgift. Som en följd av att barnavårdsman förordnas personligen och att denne skall svara för att underhållsbidrag kommer den bidragsberättigade till del, måste nu fullmakter för denna byrå införskaffas i varje ärende av barnavårdsmännen eller mödrarna. Avskrifter av dessa fullmakter måste sedan företes i olika sammanhang i samband med åtgärder rörande indrivning av underhållsbidrag m. m.

Vidare finns bland varje barnavårdsmans ärenden alltid ett antal som påfordrar omedelbara åtgärder. När innehavaren av en barnavårdsmanna-tjänst av någon anledning är ledig måste en vikarie förordnas, som svarar för att erforderliga åtgärder kommer till stånd. Det anses varken praktiskt möjligt eller lämpligt att vid varje sådant tillfälle låta nämnden besluta om entledigande av den ordinarie barnavårdsmannen och i stället förordna vikarien.

Varje sådan förändring som inträffar med barnavårdsmannaförordnandet måste givetvis också meddelas klienten.

Det personliga barnavårdsmannaförordnandet betraktas därför på de flesta håll som en synnerligen omständlig och svårmanövrerad organisationsform. Det finns och — uppger man — kommer vid varje tillfälle alltid att finnas ett antal barnavårdsmannafall, där en tjänsteman är förordnad medan en annan sköter med ärendet förenade arbetsuppgifter.

8 av de 11 intervjuade kommunerna (se tabell 6) har därför klart uttalat att en överflyttning till barnavårdsnämnden av barnavårdsmannens skyldigheter och befogenheter är önskvärd för att åstadkomma rationellare arbetsmöjligheter. Vidare har framhållits att den ensamstående föräldern med nuvarande system saknar frihet att välja den tjänsteman som hon eller han skulle kunna få den bästa kontakten med. En sådan valfrihet torde inte heller vara möjlig eller ens önskvärd att åstadkomma inom ett nytt system. Fördelningen av ärendena på olika assistenter (barnavårdsmän) måste antagligen även framledes ske på ungefär samma grunder som för närvarande.

Man har också påpekat att vissa »svåra fall» genom det personliga barnavårdsmannaskapet nu inte kommer under barnavårdsnämndens prövning, eftersom nämnden är i god tro att barnavårdsmännen sköter sina åligganden på ett tillfredsställande sätt, men brister kan föreligga.

Det har också menats att ett eventuellt överförande av barnavårdsmannaskapet på barnavårdsnämnden skulle kunna medföra vissa konsekvenser av psykologisk karaktär. Man har därvid sagt att många vård-

Tabell 6. Det personliga förordnandet

Kommun	Fråga: Anser Ni att det personliga barnavårdsmannskapet, ..., lämpligen kan upphöra och ersättas av att Bvn tilläggs dessa befogenheter på samma sätt som gäller för andra barnavårdande uppgifter?	
	Ja	Nej
Stockholm	×	
Göteborg	×	
Malmö	×	
Gävle	×	
Södertälje	×	
Järfälla	×	
Mjölby	×	
Botkyrka	×	
Sigtuna	1	
Boxholm		×
Tierp	1	

¹ Uppges sakna betydelse för Sigtuna och Tierp.

nadshavare fortfarande uppfattar barnavårdsnämnden som en i viss mån »polisiär myndighet», medan barnavårdsmannen framför allt betraktas såsom hjälpare och stödjare. Detta har varit huvudmotivet till att Boxholms kommun inte ansett att barnavårdsmannens befogenheter bör överflyttas till nämnden. Övriga kommuner har förklarat att många människor fortfarande kanske upplever barnavårdsnämnden på detta sätt, men att en omsvängning skett, framför allt under senare år.

De två kommuner (Tierp och Sigtuna), som inte svarat på frågan, motiverar detta med att en sådan överflyttning saknar betydelse för de mindre kommunerna.

Granskning och kontroll

Med det personliga barnavårdsmannaförordnandet sammanhänger nära bestämmelserna om granskning av barnavårdsmannens arbete. Vid denna granskning skall enligt lagbestämmelserna särskilt uppmärksammas fall, där faderskapet till barn utom äktenskap ännu inte fastställts. Efter verkställd granskning, som av nämnden kan uppdras till ordföranden, ledamot av nämnden eller hos denna anställd personal, skall anteckningar och räkenskaper fördes med påteckning härom med angivande av tidpunkten.

Formerna för granskningen, vilka är oförändrade sedan barnavårdsmannainstitutionens tillkomst 1917, är sålunda mycket speciella. Varje barnavårdsman blir föremål för en ingående granskning av sitt under året fullgjorda arbete på ett sätt som knappast torde förekomma inom något annat område. Liksom formerna för barnavårdsmannainstitutionen anses därför också reglerna för granskningen föråldrade.

Sedan förordnandet av barnavårdsman ofta blivit ett tjänsteuppdrag

numera, har det framhållits, att tillsynen av att barnavårdsmännen fullgör sina arbetsuppgifter borde ske på samma sätt som för övriga tjänstemän hos barnavårdsnämnderna. Vidare har i många kommuner vissa av barnavårdsmännens ursprungliga uppgifter överförts till andra organ. Sålunda svarar ofta — som redan nämnts — en speciell bidragsbyrå för den ekonomiska verksamheten med förmedling och indrivning av underhållsbidrag. Hälsotillsynen bland småbarn sköts oftast av barnavårdscentralerna. Med denna utveckling har granskningen i den föreskrivna ordningen kommit att omfatta i huvudsak endast de åtgärder, som vidtagits för fastställelse av faderskap och barnavårdsmännens kurativa arbete.

De flesta kommuner finner inte heller det nuvarande tillvägagångssättet vara så rationellt och effektivt, att det bara av den anledningen finns skäl för att behålla systemet. Det har också sagts att det är mera sällan, som det upptäcks egentliga sakfel, utan granskningen blir mera en form av handledning för tjänstemännen. Granskningen av den ekonomiska verksamheten sker också ofta av kommunens revisorer, även i sådana fall där någon speciell kravbyrå inte finns. En viss ytterligare granskning sker — efter den nya bidragsförskottslagens ikraftträdande — också av länsstyrelserna i samband med att kommunerna begär statsbidrag för utbetalade bidragsförskott.

Hälften av kommunerna är emellertid på det klara med att granskningen i någon form bör finnas kvar, och speciellt då granskningen av räkenskaperna. Barnavårdsmännen i dessa kommuner anser granskningen vara ett gott stöd i arbetet. Detta understryks ytterligare av att rörligheten bland barnavårdsmännen är mycket stor och de nyanställda ofta behöver granskningen som »påstötning» i ett eller annat avseende. Det gäller såväl felaktigheter i avtal om underhållsbidrag som bevakningar av dödsbo m. m.

Mot detta kan ställas det uttalande som barnavårdsdirektören i Stockholm gjort i ett tjänstememorial för en tid sedan. Han anför där följande: »Då granskningen i den form som föreskrivs i tillsynskungörelsen (sålunda) i stora delar ej fyller den funktion, som avsågs vid tillkomsten av barnavårdsmannainstitutionen, är det naturligt att den ibland med visst fog betraktas som en formalitet utan större praktisk nytta och därmed kan bli en irritation i barnavårdsmännens arbete. Av större betydelse för ärendenas riktiga handläggning torde därför vara att barnavårdsmännen ges möjlighet att kontinuerligt och i direkt anslutning till aktuella åtgärder kunna konsultera en erfaren arbetsledare, ävensom till samarbete inom en mindre grupp av barnavårdsmän.»

För de större kommunerna förefaller också detta vara en lämpligare lösning, men för mindre kommuner, där det ofta bara finns en eller ett par barnavårdsmän, är det svårare att åstadkomma en sådan fortlöpande konsultation. Det anses inte heller möjligt att uppta godkännande av faderskap eller avtal om underhållsbidrag på barnavårdsnämndens sammanträden.

Speciella önskemål

En kommun har framfört tanken, att man genom att slopa de personliga barnavårdsmannaförordnandena också skulle kunna slopa bestämmelserna om barnavårdsman. Barnavårdsnämnden har genom barnavårdslagen (varmed väl närmast avses barnavårdslagen 3 §) ansvaret för alla barn såväl genom allmänt förebyggande åtgärder och den allmänna ungdomsvården som genom ingripande i enskilda fall, i syfte att undanröja konstaterade hjälpbehov eller missförhållanden. Man har därför ansett det naturligt att nämnden också svarar för de åtgärder och det kurativa bistånd, som nu lämnas genom barnavårdsmannen. I barnavårdslagen skulle därför införas bestämmelser som gick ut på att barnavårdsnämnden har skyldighet att svara för faderskapets fastställande för barn som är födda utom äktenskapet, ävensom att se till att underhållsbidrag blir avtalade eller utdömda. Detta skulle ske genom nämndens personal och på samma sätt som när dessa handlägger andra ärenden inom barnavården. Nämnden skulle även svara för de kurativa åtgärder, som kunde anses erforderliga.

Förordnanden i traditionell mening skulle inte vara nödvändiga, utan endast en anmälningsplikt när det gäller barn som föds utom äktenskap. Vårdnadshavarna både för u. ä.- och i. ä.-barn skulle naturligtvis kunna vända sig till barnavårdsnämnden för att få hjälp och stöd i olika situationer på samma sätt som nu sker visavi barnavårdsmannen. Nämnden å sin sida skulle givetvis ha samma möjligheter att speciellt uppmärksamma sådana fall, där man nu enligt FB 8:1 kan förordna barnavårdsman av särskild anledning. Vidare skulle nämnden ha ansvaret för att lämpliga åtgärder blev vidtagna, liksom också för att stöd och hjälp lämnades i den omfattning, som var erforderlig. Någon granskning i vedertagen mening skulle med en sådan konstruktion inte heller vara erforderlig. Nämnden ansvarade för faderskapsfastställandena, liksom för att avtalen om underhållsbidrag blev riktigt upprättade och att bidragen blev utbetalade. Detsamma gäller även alla andra åtgärder, som i varje enskilt fall kunde anses erforderliga.

Familjeberedningens förslag

När barnavårdsmannainstitutet skapades i samband med tillkomsten av 1917 års lag om barn utom äktenskap, var samhällets övriga barnavårdande funktioner mycket outvecklade. Detta torde vara orsaken till att institutet gavs en så självständig utformning i förhållande till den övriga barnavården genom att barnavårdsmannen personligen förordnades för att på olika sätt bistå barnet och den ensamma modern.

Förhållandena år 1917 för de mödrar, som födde barn utom äktenskapet, var också ofta sådana att både moder och barn fick lida nöd, förhållanden

som kunde avläsas i bl. a. den relativt högre dödligheten för utomäktenskapliga barn, jämfört med för barn födda i äktenskap. Eftersom samhällets möjligheter att bistå var allmänt sett begränsade, var det naturligt att lagstiftarna gjorde det till en obligatorisk skyldighet för kommunerna att förordna barnavårdsman för de utomäktenskapligt födda barnen, som hade det sämst. Ändamålsenligheten med detta och en del andra därmed sammanhängande stadganden har emellertid ifrågasatts, sedan samhällsutvecklingen ändrat mycket till det bättre under de fem decennier, som förflutit sedan barnavårdsmannainstitutet tillkom. I diskussionen om institutets framtida utformning har därför hävdats med allt större bestämdhet att tiden nu är mogen för dess reformering. Såsom framgått av den tidigare redovisningen har en av de elva kommuner, som tillfrågats menat att bestämmelserna skulle helt kunna undvaras, eftersom barnavårdsnämnderna ändå enligt barnavårdslagen skall särskilt uppmärksamma sådana underåriga, som med hänsyn till bl. a. hem- och familjeförhållanden kan anses särskilt utsatta för risk att utvecklas ogynnsamt, och eftersom det åligger nämnderna att vidtaga åtgärder i de enskilda fall, där missförhållanden och hjälpbehov föreligger.

Familjeberedningen har emellertid inte funnit tillräckliga skäl att slopa bestämmelserna om barnavårdsman med hänvisning till dessa barnavårdsnämndernas åligganden. Beredningen anser det inte vara möjligt, vare sig med allmänt förebyggande åtgärder eller individuella ingripanden enligt barnavårdslagen, att bistå ensamstående vårdnadshavare så effektivt som med tillhjälp av barnavårdsmannainstitutionen. De åtgärder som kan ifrågakomma enligt föräldrabalkens bestämmelser om barnavårdsman är sålunda av helt annan karaktär än barnavårdslagens föreskrifter om ingripanden till stöd för barn och ungdom.

Barnavårdsmännen har under den tid de förekommit genom sitt arbete fyllt en stor uppgift, en uppgift som fortfarande behöver fullgöras. Beredningen är av den mening, att det materiella innehållet i lagstiftningen om barnavårdsman utgör ett så värdefullt stöd åt ensamstående vårdnadshavare till barnens bästa, att det bör i huvudsak kvarstå. Angeläget är däremot att anpassa i vissa delar föräldrade bestämmelser till det nutida samhället. I sammanhanget kan för övrigt nämnas att inom gruppen ensamstående med barn det f. n. inte finns möjlighet för änkor eller änklingar med barn att utnyttja stödet av barnavårdsman. Om, som beredningen förordar i det följande, man genomför viss ändring av formerna för verksamheten, kan det därför vara lämpligt att samtidigt låta bestämmelserna i princip omfatta alla barnfamiljer, där endast en förälder har vårdnaden om barnet.

Obligatoriskt förordnande av barnavårdsman för u.ä.barn

I den allmänna debatten möts man ofta av synpunkten, att utomäktenskapliga barn inte bör behandlas annorlunda än barn födda i äktenskap i vad gäller förutsättningarna för förordnande av barnavårdsman. Man påpekar därvid att ett obligatorium för de utomäktenskapliga barnen innebär en icke påkallad särbehandling av dessa barn. Man hänvisar också till utvecklingen i Danmark, där en tidigare, mestadels kontrollerande tillsyn av vissa grupper av barn nyligen har ersatts av möjligheten och i vissa fall skyldigheten för barnavårdsnämnderna att erbjuda råd och vägledning till barnfamiljer.

Såsom redan antytts har nuvarande regler för förordnande av barnavårdsman för u.ä.-barnen sin rot i de speciella förhållanden, som gällde för dessa barn vid lagens tillkomst år 1917. I viktiga hänseenden har dessa förhållanden förändrats. De moraliska värderingarna t. ex. har blivit annorlunda och det framstår inte numera som en social chikan för en kvinna att föda barn utom äktenskapet. God utbildning och flera valmöjligheter beträffande förvärvsarbetet har gjort den barnafödande kvinnans beroende av man och familj mindre, samtidigt som det medverkat till att hennes möjligheter ökat att själv svara för sitt barns vård och uppfostran. Detta underlättas också av samhället genom barnstugor, skolmåltider, bidragsförskott m. m. Härtill kommer den allmänna opinionen numera till förmån för alla medborgares lika behandling — på gott och ont — som gör att särskilda skyddsbestämmelser för en viss grupp — som i detta fall u.ä.-barn — betraktas som en fördomsfullhet från samhällets sida.

Genom att antingen införa bestämmelser om ett obligatoriskt förordnande av barnavårdsman även när det gäller barn födda inom äktenskapet eller genom att avskaffa det nu gällande obligatoriska förordnandet för utomäktenskapliga barn skulle man enkelt kunna markera den principiella jämlikheten mellan dessa grupper. Familjeberedningen vill dock understryka att en lagstiftning om stöd åt vissa grupper med hänsyn till deras speciella behov inte kan undvaras i praktiken. Det gäller inom sjukvård, nykterhetsvård m. m. och är ingalunda specifikt för gruppen u.ä.-barn. Erfarenheten visar att en moder till barn utom äktenskap ofta har svårigheter att utan bistånd tillvarata barnets rätt. De ensamstående mödrarnas speciella svårigheter härvidlag är alltjämt en realitet och samhället bör inte undandra sig att genom särskilda åtgärder i individuella fall lämna dessa ensamstående vårdnadshavare det stöd, som inryms i barnavårds-mannainstitutet. Även om det finns mödrar, som själva är kapabla att sköta faderskapsfastställande m. m., behöver dock det stora flertalet stöd av en barnavårdsman i sådana ärenden. Det förekommer ofta att mödrarna genom att de är mycket unga och inte har tillräcklig mognad och livserfarenhet står i sådant beroendeförhållande till barnafadern eller till sina för-

äldrar att de inte utan stöd av en barnavårdsman bemödar sig om att få faderskapet fastställt och om att överenskommelse träffas om ett rimligt underhållsbidrag för barnet. De tillfrågade kommunerna har också — som ett skäl för bibehållande av obligatoriet — framhållit denna mödrarnas oförmåga och i vissa fall olust att själva vidtaga åtgärder av detta slag. Barnets rätt till en far finner beredningen vara angelägnare än den i och för sig riktiga principen om lika bestämmelser för alla barn inklusive förordnanden av barnavårdsman.

Nu kan inte alltid mödrarna få det stöd av barnavårdsmanen som de anser sig i behov av. Barnavårdsmännen, särskilt i de större städerna, åligger ett mycket stort antal förordnande, vilket medför att de tvingas koncentrera sitt arbete på de mest brådskande och för barn och mödrar viktigaste arbetsuppgifterna såsom fastställande av faderskap, upprättande av avtal om underhållsbidrag och deras indrivande. De rent kurativa uppgifterna får därvid stå tillbaka eller tillgodoses i mindre grad. Om det vore möjligt att anställa många barnavårdsmän att fördela ärendena mellan, kunde givetvis varje fall ägnas mera uppmärksamhet. Att förordna barnavårdsman för alla barn är, med nuvarande arbetsmarknadssituation, en utopi. I stället bör personalförstärkningar sättas in på att öka möjligheterna till kurativa insatser för de barn som bäst behöver stödet.

Enligt beredningens mening bör således de nuvarande bestämmelserna bibehållas med avseende på obligatoriskt stöd åt vårdnadshavare med utomäktenskapliga barn samt frivilligt stöd kunna lämnas i övriga fall med möjlighet för barnavårdsnämnd att i särskilda fall förordna därom.

Överflyttning av ansvaret på barnavårdsnämnderna

Gällande ordning med personliga förordnanden innebär, att en enskild person, en barnavårdsman, utses av en administrativ myndighet såsom stöd åt vårdnadshavare för att bevaka barnets intressen. Barnavårdsmanen har inte endast en kurativ uppgift härvidlag, utan också lagliga befogenheter att på eget ansvar vidtaga åtgärder av mycket ingripande slag beträffande barnet, även mot vårdnadshavarens egna intressen. Barnavårdsnämndens befogenhet inskränker sig f. n. till att förordna och entlediga barnavårdsman och öva tillsyn över barnavårdsmannens verksamhet. I sistnämnda avseende skall nämnden i efterhand en gång per år genom granskning av varje enskilt ärende kontrollera, att barnavårdsmanen fullgjort sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt. Ehuru nämnden är skyldig att stå barnavårdsmanen till tjänst med råd och upplysningar, äger nämnden likväl inte lämna barnavårdsmanen direktiv för dennes handlande.

Denna utformning av barnavårdsmannainstitutet gör det nödvändigt att i varje enskilt ärende förordna en bestämd person, som genom förordnandet erhåller dessa lagliga befogenheter att i vårdnadshavarens ställe företräda

barnet. Det personliga förordnandet var vid institutets tillkomst år 1917 ett naturligt arrangemang med tanke på barnavårdsnämndernas dåvarande ställning, uppgifter och skyldigheter. Man räknade regelmässigt med att förordnande som barnavårdsman skulle vara ett kommunalt förtroendeuppdrag, även om det från början gjordes möjligt för barnavårdsnämnderna att anlita tjänstemän för sådana uppdrag.

Utvecklingen har gjort formen för verksamheten otidsenlig. Barnavårdsmanuppdrag lämnas numera regelmässigt till tjänstemän. Var och en av dessa har ett relativt stort antal ärenden, av vilka en viss del ständigt påkallar omedelbara åtgärder av betydande vikt för barnet. När barnavårdsmännen är tjänstlediga av olika skäl — såsom sjukdom, havandeskap och semester — uppkommer därför praktiska svårigheter; endast den av barnavårdsnämnden förordnade barnavårdsmannen äger ju vidtaga åtgärder i ett ärende. Om man emellertid överför barnavårdsmännens i föräldrabalken särskilt angivna befogenheter till barnavårdsnämnderna, kommer dessa arbetsuppgifter att kunna fullgöras på samma villkor, som gäller för nämndernas övriga verksamhet som ombesörjs av tjänstemän, dvs. vid ledigheter övertas ansvaret av en annan och olika typer av ärenden kan hänvisas till dem som specialiserat sig på dem.

Mot ett överförande till barnavårdsnämnderna har endast anförts den omständigheten, att vissa människor uppfattar barnavårdsnämnden — i större utsträckning än barnavårdsmannen — som en representant för de »polisiära myndigheterna». Vissa psykologiska hinder skulle därmed kunna uppstå för ett gott samarbete mellan å ena sidan vårdnadshavaren och barnet, å andra sidan barnavårdsnämnden som myndighet jämfört med den ofta mycket goda personliga kontakt, som råder mellan barnavårdsmannen och dennes klienter. I flertalet fall torde man dock inte uppleva denna skillnad, och familjeberedningen tror för sin del att det psykologiska motståndet uppvägs av den praktiska nytta det medför att barnavårdsnämnden blir kollektivt ansvarig för att bevakningen av barnets intressen inte försummas.

Familjeberedningen har därför funnit, att det personliga förordnandet av barnavårdsman inte längre är en lämplig organisationsform när det gäller det stöd åt ensamstående vårdnadshavare, som avses med barnavårdsmaninstitutet. I kommunenkäten har också flertalet uttalat sig för en överflyttning av barnavårdsmännens befogenheter till barnavårdsnämnderna. Utöver här diskuterade, närmast praktiskt betingade skäl för en sådan ordning, kan också anföras principiella skäl. Med barnavårdsnämndernas nuvarande ansvar och uppgifter inom barn- och ungdomsvården och med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet anser familjeberedningen, att det är riktigtast att barnavårdsnämnderna får besluta om och taga ansvar för de åtgärder som vidtages i det enskilda ärendet, även om det inte behöver utesluta, att barnavårdsnämnderna uppdrager åt barnavårdsman

att på nämndens vägnar fatta vissa för den enskilde mindre ingripande beslut. Det förutsättes vidare att ordföranden i barnavårdsnämnd skall kunna fatta preliminära beslut i samma ordning som gäller för åtgärder enligt barnavårdslagen.

Om barnavårdsnämnd såsom beredningen här förordnat skall tilläggas de befogenheter, som nu tillkommer barnavårdsman enligt föräldrabalken, synes det naturligt, att dessa befogenheter allttjämt regleras i föräldrabalken. Barnavårdsnämnd har redan nu att vidtaga åtgärder enligt andra lagar och allmänna författningar än barnavårdslagen. Inget hinder föreligger därför för att det stöd åt ensamstående vårdshavare, som kan åläggas barnavårdsnämnden, regleras genom stadgande i föräldrabalken. Föreskrifter härom kan intagas däri med sammanhängande smärre justeringar i barnavårdslagen. Bestämmelserna bör därvid utformas så att det klart framgår, att barnavårdsnämnd skall i varje enskilt fall besluta om sådant stöd samt om dess upphörande. Enligt beredningens mening bör också den person, som av nämnden anlitas att utöva detta stöd, i lagtexten eller i eventuellt utfärdad kungörelse benämnas barnavårdsman.

I samband med en omarbetning av 8 kap. föräldrabalken bör bestämmelserna om stöd åt vårdnadshavare — som beredningen ovan förordnat — utsträckas till att i princip omfatta alla barnfamiljer, där vårdnaden utövas av endast en förälder.

När ett förordnande bör upphöra

En omtvistad fråga är varaktigheten av ett barnavårdsmanaförordnande. Gällande bestämmelser innebär, att ett förordnande kvarstår generellt tills barnet fyllt 18 år. Möjlighet finns dock för barnavårdsnämnden att entlediga barnavårdsmanen före barnets 18-årsdag, respektive förlänga förordnandet efter 18-årsdagen, dock längst t. o. m. det barnet fyllt 21 år. Förslag om sådant entledigande eller förlängande lämnas av barnavårdsmanen och godkänns av nämnden.

Kritiken har i detta avseende främst riktats mot att bestämmelserna konserverar ett stort antal förordnanden som med fördel kunnat avvecklas, enär något behov av barnavårdsman inte längre föreligger. Önskemål har framförts om att bestämmelserna borde utformas så att de gav större frihet vid entledigande av barnavårdsman. Man har därvid tänkt sig möjligheten av antingen att varje barnavårdsmanenskap i princip skulle kunna avvecklas, sedan faderskapet fastställts och underhållsbidrag avtalats, eller att det skulle upphöra vid en viss tidpunkt, t. ex. i 7-årsåldern, då skolan träder in och övertar en del av barnavårdsmanens uppgifter.

Beredningen har i föregående avsnitt uttalat att bestämmelserna i föräldrabalken bör utformas så att barnavårdsnämnd skall besluta om stöd åt ensamstående vårdnadshavare. Detta skall alltid ske när det gäller barn

födda utom äktenskapet. Beslutet skall avse ett år i sänder och därefter kunna förnyas, när så befinns erforderligt, dock längst till barnet fyllt 18 år. Enligt beredningens mening skall barnavårdsnämnden också i varje enskilt fall ta ställning till och fatta beslut om huruvida det särskilda barnavårdsmannaskapet skall upphöra. Givetvis går det inte att ange någon allmän tumregel för när detta kan ske, men en förutsättning bör vara att frågorna om faderskap och underhåll blivit lösta. Vårdnadshavarens bostads- och arbetssituation, liksom dennes egna önskemål om fortsatt barnavårdsmannastöd, bör också inverka på beslutet. Om den särskilda bevakningen av barnets intressen synes utan olägenhet kunna avvecklas bör dock vårdnadshavaren upplysas om att barnavårdsnämnden alltid står till förfogande, om hon eller han vill återknyta kontakten och behöver råd eller kurativt bistånd.

Flera hembesök

Kommunenkåten har visat att hembesök av barnavårdsman företages i ringa utsträckning. Detta sker huvudsakligen under barnets första levnadsår samt när speciella omständigheter gör sådana besök nödvändiga. I vissa kommuner förekommer över huvud taget inga hembesök.

Vid sidan av hembesökens betydelse för att skapa personlig kontakt med vårdnadshavaren, har också de fall av barnmisshandel, som inträffat under senare år, aktualiserat frågan om barnavårdsmannens möjligheter att genom hembesök uppspåra misshandel eller vanvård, eller förhållanden som disponerar för detta. En god kontakt mellan barnavårdsmannen och vårdnadshavaren kan under svåra och instabila förhållanden ha en förebyggande verkan. Men beredningen vill också framhålla vikten av täta hembesök för att därigenom skaffa kännedom om den miljö vari barnet lever. Ett ökat och regelmässigt samarbete mellan barnavårdsnämnden/barnavårdsmannen och barnavårdscentraler, barnstugor och skolläkare/sköterskor är dessutom av största vikt i fall där konstellationen av vuxna personer i barnets omgivning kan ge anledning till skärpt observans på risker för vanvård eller misshandel.

Granskning av barnavårdsmannens arbete

Det av beredningen föreslagna överförandet till barnavårdsnämnderna av barnavårdsmännens befogenheter medför att tjänstemännen (barnavårdsmännen) får arbeta under normalt tjänstemannaansvar. Kontrollen av deras ekonomiska funktion kan då ske genom kommunens (barnavårdsnämndens) revisorer. Enligt nuvarande lagstiftning skall vid granskningen särskilt uppmärksammas de fall, där faderskapet inte kunnat fastställas. Att faderskap fastställles är enligt beredningens mening en för barnet och sam-

hället så viktig angelägenhet att granskningen i detta avseende bör bibehållas. Så sker också om den av familjeberedningen förordade ordningen blir gällande att ärenden, som är oklara i detta hänseende, årligen måste föredragas inför nämnden. Det är då naturligt att man samtidigt redovisar sina åtgärder och att dessa blir bedömda.

Sammanfattning

Det personliga förordnandet av barnavårdsman har blivit en tungrodd organisationsform i de flesta kommuner. Barnavårdsmännen, som numera nästan alltid rekryteras bland tjänstemännen inom barnavårdsnämnderna, belastas ofta av ett stort antal rutinärenden, som tar tid från de ärenden som kräver större insatser och engagemang. Den senare sortens ärenden å andra sidan kan bli försummade under perioder då barnavårdsmannen inte är i tjänst — under semester och andra ledigheter — och ingen annan är formellt behörig att överta ansvaret för ett fall. Familjeberedningen föreslår därför att barnavårdsmans nuvarande skyldigheter och befogenheter överförs till barnavårdsnämnden. Det personliga barnavårdsmannaförordnandet bör ersättas med ett beslut av barnavårdsnämnden, att nämnden själv — för ett år i taget — skall tillvarata barnets rätt och bistå dess vårdnadshavare med råd och upplysningar. På den person som å nämndens vägnar fullgör dessa åligganden bör man dock behålla benämningen barnavårdsman, som allmänt omfattas med förtroende. När det gäller barn fött utom äktenskapet skall barnavårdsnämnden alltid besluta om att sådant stöd skall lämnas. Särskilt beslut skall också enligt familjeberedningens mening fattas när stödet skall upphöra. Därvid skall en noggrann prövning ske av faderskapsfrågan och underhållet, liksom även vårdnadshavarens arbets- och bostadssituation bör finnas med i bedömningen. När så kan ske utan risk för barnet, bör den särskilda bevakningen av dess intressen kunna upphöra och barnavårdsnämndens ärendemängd kan sovras.

Familjeberedningen föreslår å andra sidan en utökning av barnavårdsmännens hembesök hos barn i de första levnadsåren samt att ett ökat och regelmässigt samarbete kommer till stånd med barnavårdscentraler, barnstugor, skolläkare och -sköterskor. Det nuvarande speciella granskningsförfarandet av barnavårdsmännens arbete föreslås avskaffat, då deras arbete blir underkastat samma tjänstemannaansvar, som gäller för barnavårdsnämndens övriga tjänstemän. Dock bör barnavårdsmännens räkenskaper granskas av kommunens revisorer och en prövning av orsakerna till icke fastställda faderskap äga rum en gång om året. Slutligen föreslår beredningen att bestämmelserna om stöd åt vårdnadshavare bör utformas så att de kan vid behov omfatta alla barn med endast en förälder — alltså även barn till änkor och änklingar.

BARNOLYCKSFALL

Barnens miljö — en farlig miljö?

»Olycksfallen såsom dödsorsak i barnåldern har under senare år fått en allt större relativ betydelse. I och med att övriga sjukdomar, främst infektionssjukdomar, avtagit, har den våldsamma döden blivit det utan tvekan främsta hotet mot barnens liv.» Detta konstaterar ett läkarteam inledningsvis i sin rapport¹ om barnolycksfallen i Stockholm år 1955 (Stockholmsundersökningen). Rapporten framhöll också att antalet olycksfall, som förorsakar sjukhusbehandling, enligt många läkares uppfattning stigit väsentligt under de senaste decennierna. Vetgirighet och verksamhetslust — karakteristiska egenskaper hos barn i de första levnadsåren — leder ständigt barnet på upptäcktsfärder, alltifrån spädbarnets aningslösa försök att rulla runt på skötbordet till tonåringarnas experiment med kemisk-tekniska preparat.

I dessa strävanden att lära känna tingen och sina egna möjligheter i samband därmed är det nästan oundvikligt, att barnen råkar ut för en del smärre skador. De bygger därvid upp den erfarenhet, med vilken de — i regel — förmår undvika de verkligt allvarliga skadorna. En förutsättning är då, att föräldrar och andra vårdnadshavare ser till, att barnets omgivning inte erbjuder sådana riskmoment som det — med hänsyn till ålder och övriga omständigheter — inte förstår att akta sig för i ett obevakat ögonblick.

Emellertid finns det åtskilligt i barnens omgivning, vars utformning föräldrarna inte kan påverka — i varje fall inte utan vissa ekonomiska insatser. Den tekniska utvecklingen har gjort dagens kök, tvättstugor och badrum till högmekaniserade arbetsplatser, vilket skulle motivera lika stränga regler angående arbetarskydd som gäller för arbetsplatser i näringslivet. Efterlevnaden av sådana stadganden på enskilt område skulle dock kunna bli mycket svår att kontrollera, och något effektivt medel för förebyggande av barnolycksfall i hemmet kan arbetarskyddslagen aldrig bli. Men lagstiftningsbestämmelser beträffande bostädernas inredning och utrustning ur barnsäkerhetssynpunkt kan troligen få effekt, om de kombineras med en energisk upplysningsverksamhet inriktad på barnfamiljerna.

¹ Berfenstam, R., Ehrenpreis, Th., Ekström, G., Garsten, P. och Myrin, S.-O., Barnolycksfallen i Stockholm 1955. Svenska läkartidningen 1957:54.

Undersökningar om barnolycksfall

Stockholmsundersökningen 1955

Denna undersökning om barnolycksfall är den mest omfattande, som hittills företagits. För att fylla behovet av sådana uppgifter om olycksfallen, som skulle kunna ge en uppfattning om orsakssammanhången, fördelningen efter ålder och kön, tidpunkt och plats, relationen mellan dödsfall och svåra resp. lätta olycksfall för skilda olycksfallstyper etc., företog ett team läkare en undersökning rörande förekomsten av barnolycksfall i Stockholm under år 1955. För genomförande av undersökningen infördes på Kronprinsessan Lovisas Barnsjukhus och Karolinska Sjukhuset ett speciellt poliklinikkort på vilket läkaren, förutom vanliga data, även fick besvara vissa frågor om omständigheterna kring olyckan. Uppgifterna överfördes därefter till hålkort. Vid övriga sjukhus fanns inget motsvarande kortsystem upplagt, utan därifrån överfördes till hålkort de uppgifter som fanns tillgängliga på gängse poliklinikkort. Vissa kompletterande uppgifter insamlades senare, bl. a. med hjälp av dödsfallsuppgifter från Statistiska Centralbyrån.

Det material man på detta sätt insamlade omfattade samtliga barn i storstockholm i åldern 0—14 år, som under 1955 behandlats för olycksfall på något av sjukhusen eller avlidit efter olycksfall inom området. Separat redovisas också i Stockholm kyrkobokförda barn, som under året avlidit genom olycksfall på annan ort (11 st.).

Sammanlagt omfattar undersökningen 24 466 olycksfall (inträffade bland ca 227 000 barn), av vilka drygt 6 % varit intagna på sjukhus, medan resten genomgått poliklinisk behandling. 29 av dessa olycksfall har haft dödlig utgång (plus de 11 barn som avlidit till följd av olyckshändelse utanför Stockholm).

Barn i förskoleåldern (1—6 år) är enligt undersökningen mest utsatta. 12 % av alla barn i den åldern råkade ut för någon form av olycksfall. Obetydligt mindre risker (11 %) var barn i skolåldern utsatta för. Spädbarnsåret (upp till 1 år) visar sig vara den säkraste perioden, men de inträffade olycksfallen är oftare av svårare beskaffenhet, 0,9 % med dödlig utgång mot knappa 0,2 % för barnen i förskole- respektive skolåldern. Flickorna är — konstateras det vidare — något mindre utsatta för olycksfall än pojkarna och undgår speciellt de allvarligaste tillbudena. Undersökningsresultaten visar också en klart ökad olycksfrekvens under sommarmånaderna, vilket helt beror på den stora gruppen av utomhusolyckor. Sön- och helgdagar visar en 20 % lägre olycksfallsfrekvens än veckans övriga dagar. Någon speciellt farlig vardag kunde dock inte konstateras. När det gäller dygnets olika timmar, konstateras emellertid en förmiddagstopp kl. 11—12 och ett markerat maximum kl. 15—18. Trots att barn i regel är morgon-

pigga, visar tiden fram till kl. 10 en förvånande låg frekvens olycksfall. Man drar av detta den slutsatsen, att den minskade olycksfallsbenägenheten har samband med att barnet är utvilat och bättre behärskar sina rörelser.

Man har också undersökt var olycksfallen inträffade. Detta har dock kunnat ske enbart med de fall, som införts till Karolinska Sjukhuset och Kronprinsessan Lovisas Barnsjukhus och tack vare de speciella poliklinikkort som där användes. Av 17 845 olycksfall, som infördes till dessa båda sjukhus, utgjordes 40 % av s. k. hemolycksfall (inträffade i hemmet eller dess närmaste omgivningar). *Huvudparten av brännskadorna, förgiftningarna och kvävningarna återfinns i den gruppen. Man konstaterar att det inträffar relativt få olycksfall på daghem och i lekskolor; man beräknar också att riskerna för de barn som vistas på dessa institutioner är mindre (ca 4 %) än för de barn som är hemma (ca 12 %).* Största förtjänsten av detta — förklarar undersökarna — torde tillkomma den betryggande övervakning, som ges, men också omgivningens, lekplatsens och leksakernas anpassning efter ålder spelar tydligen en stor roll.

Bland de olycksfall som inträffat bland barn i åldern 7—14 år (8 426) och som behandlats på Kronprinsessan Lovisas Barnsjukhus och Karolinska Sjukhuset har 28 % inträffat i skolan, medan 2 % av olycksfallen i samma åldersgrupp inträffade när barnen var på väg till och från skolan.

De offentliga lekplatserna svarar för 5 % av samtliga olycksfall; småbarnen är värst utsatta. Trasiga redskap och leksaker samt äldre barns ovarsamma behandling med lekattiraljerna utgör den största faran.

Fallskador var den vanligast förekommande typen av olycksfall (48 %) och slutade i två fall med dödlig utgång. De brännskador som ingår i materialet (540 st.) bestod till huvudsaklig del av skallskador, och till över 80 % var det barn under 6 år som drabbats. Huvudparten inträffade, som tidigare nämnts, i hemmet. Typiska småbarnsolyckor visade sig också förgiftningarna vara; 95 % inträffade före 5 års ålder. Det visade sig också vara en mycket vanlig olycksfallsanledning i de yngsta åldrarna — 1/4 av samtliga rapporterade olycksfall bland spädbarnen var således förgiftningsfall. De vanligaste orsakerna var att barnen ätit tobak, kemisk-tekniska produkter eller läkemedel. Trafiken svarade för 10 % av de undersökta olycksfallen. 2/3 av dessa var cykelolyckor, utan inblandning av motorfordon. I 30 % var motorfordon inblandade; skadorna var här svårare såtillvida att 9 dödsfall inträffade. Trafikskadorna konstaterades i allmänhet vara svårare än övriga skador. Medan 6,3 % av olycksfallen varit av den arten att de föranlett intagning på sjukhus är motsvarande siffra för trafikolycksfallen 17,2 %. För samma sak talar förhållandet att trafikolycksfallen endast utgjorde 9 % av totalmaterialet men svarade för 24 % av de på sjukhus intagna.

Olycksfall genom drunkning och kvävning utgör en förhållandevis ringa andel av undersökningsmaterialet beroende på att dessa tillbud sällan blir

registrerade. De fall som införs till sjukhus är regelmässigt av den art, att de slutar med döden.

Slutligen sammanfördes alla de övriga olycksfall som inte kan hänföras till en viss bestämd grupp. Hit hänfördes skador, som var resultatet av slagsmål och misshandel, lek med skjutvapen m. m. Där ingick också klämskador och skador på grund av nedsvalda föremål. Tre dödsfall orsakades av olycksfall av denna art.

Relationstalet mellan dödstal och skadetotal för denna undersökning är 1:840. I jämförelse med sådana relationstal i övrigt, där man oftast kommer fram till siffror upp mot 1:400, framstår relationstalet för denna undersökning som anmärkningsvärt lågt. Att siffran är så låg beror till stor del på att befolkningen i Stockholmsområdet i stor utsträckning söker hjälp för skador, som är relativt små. Korta avstånd och ringa kostnader underlättar detta. Man har emellertid kunnat konstatera, att ej indicerade läkarbesök förekommit ytterst sällan.

De flesta olycksfallen (75 %) var av så lindrig art, att de endast krävt ett eller två läkarbesök. 1 545 patienter vårdades dock inläggande på sjukvårdsavdelning. På kirurgiska specialavdelningar har barnolycksfallen svarat för 11 870 vårddagar (vilket motsvarade ca 25 % av samtliga vårddagar vid dessa avdelningar). Till detta kommer 1 858 vårddagar vid de övriga sjukhusen.

Brännskador och förgiftningar i Stockholmsundersökningens material

Konsumentinstitutet fann det värdefullt att ytterligare studera brännskadorna och förgiftningarna, vilka är typiska hemolycksfall. Journalkorten från Stockholmsundersökningen beträffande dessa olycksfallstyper granskades och de fakta antecknades, som var av betydelse för att klarlägga orsakerna till olycksfallen. Analyserna härav publicerades sedan i skriftserien »Konsumentinstitutet meddelar», 1960, och gav följande mera detaljerade bild av dessa olycksfall.

Brännskadorna

I undersökningen har 471 fall av brännskador kunnat bearbetas. Liksom beträffande hela olycksfalls materialet överväger pojknas antal (286) avsevärt mot flickornas (185). Det framgår också, att brännskadorna är typiska småbarnsolyckor med en kraftig topp i 1-årsåldern; drygt 70 % inträffar före femårsåldern och 80 % av olycksfallen inträffar under hela förskoleåldern. I skolåldern är antalet olycksfall jämförelsevis ringa och ganska jämnt fördelat i de olika åldersklasserna.

Intet fall av brännskadorna har fått dödlig utgång. Kvarstående men har dock uppstått i ett flertal fall, och ett relativt stort antal fall, 87 stycken,

har fordrat sjukhusvård. Vårdtidens längd har varierat mellan 1 och 31 dagar. De flesta fallen har krävt mer än ett poliklinikbesök och i 14 fall har behandlingstiden överstigit ett år.

Beträffande orsaken till och situationer kring olyckorna har de tillgängliga uppgifterna ej varit så utförliga, att man för hela materialet kan göra någon indelning av olycksfallen med hänsyn till exempelvis om olyckan varit självförvållad eller ej, om den skett då barnet varit ensamt eller tillsammans med vuxna eller andra barn, om den skett under lek, måltid, hushållsarbete osv. Uppgift har däremot i flertalet fall funnits om arten av den värmekälla, som orsakat brännskadan. Följande uppställning anger skadefrekvensens fördelning med hänsyn till värmekällans art.

Värmekälla	Antal fall
Het vätska	308
Hett föremål	88
Öppen låga	20
Ånga	4
El-ström	3
Frätande kemikalier	5
Ej angiven orsak	43
Summa	471

Het vätska. Skållskadorna, 308 fall, utgör i det närmaste 2/3 av brännskadorna. Åldersfördelningen är ungefär densamma som för totala antalet brännskador med en utpräglad topp i 1-årsåldern, 94 fall. Beträffande vilka vätskor som orsakat brännskadorna visade det sig, att inte mindre än 227 skador orsakats av het mat eller dryck. I 191 fall har barnen bränt sig på het dryck, i över 2/3 av dessa fall på hett kaffe, och i 36 fall på annan flytande eller halvflytande mat såsom soppor, gröt, kräm, stekflott och knäckmassa.

Olyckorna torde i flertalet fall ha inträffat vid måltider och servering och relativt sällan i samband med matlagningen. En olycka har inträffat, då en tryckkokare »exploderat». I några fall har barnen bränt sig, då de rört om i kastruller på spisen eller dragit kokkärl från spisen över sig. Då het mjölk och buljong hällts upp i glaskärl, som spruckit, har vätska stänkt på barnen. Detta har också inträffat vid upphällning från kokkärl. Då det gäller äldre barn och då t. ex. knäckmassa eller stekflott anges som brännskadeorsak, kan man också förmoda, att olyckan skett i samband med matlagning.

Barn kan inte förtära så varm mat som vuxna. I en undersökning över matens temperatur testades bl. a. barn i åldern 5—8 år. Resultatet avvek avsevärt från de vuxnas; flertalet av de vuxna försökspersonerna föredrog en temperatur mellan 60° och 70° på den mat de förtärde. Vid 60° ansåg dock barnen, att choklad och välling var så het, att de brände sig på den.

Först då temperaturen var under 40° tyckte de, att maten var för sval. Yngre barn är sannolikt ännu mer känsliga för hög temperatur på maten.

Väl planerade kök med avställningsytor vid spisen och med rymliga matplatser minskar risken för skållningsolyckor i samband med matlagning och måltider.

Hett vatten har angivits som brännskadeorsak i 68 fall, av vilka 25 fall krävt sjukhusvård, dvs. mer än 1/3 av fallen. I 15 fall ger uppgifterna vid handen, att olyckorna skett vid badning och tvätt. I 8 fall har barnen bränt sig på hett vatten från kokkärl genom att de vält eller dragit ner dem från spisen. Risken för olycksfall med hett vatten minskar med central varmvattenberedning och med en modern inredning av kök, badrum och tvättstuga, då man inte behöver koka upp vatten på spisen, bära hett vatten eller ställa hinkar och baljor med hett vatten eller tvättlut på golvet.

Heta föremål. I 80 fall har heta föremål orsakat brännskadorna. Den största gruppen, 36 fall, har inträffat i samband med matlagning, varvid barnen bränt sig på spisen, spishällen, kokplatta eller ugnslucka samt på stekpannor, ugnsplåtar och kokkärl. Över 2/3 av dessa olyckor har drabbat barn under 2 års ålder.

En ofta förekommande uppgift är »lagt handen på el-plattan» eller »lagt handen på spishällen». I en del fall anges att det är fråga om vedspis. Ett barn har dragit ner en kokplatta från bänk. Ugnsolyckorna är också ganska vanliga, 10 fall. Barnen har öppnat ugnsluckan, lagt handen på den, fallit över den eller bränt sig på plåtarna i ugnen. Vreden på såväl el- som gasspisar är numera »barnsäkra» men det finns ingen »barnsäker» stängningsanordning för ugnar. I samband med strykning har 20 olyckor inträffat, och en del av dessa har varit komplicerade.

Kaminer har orsakat brännskador i 9 fall, och i 6 av dessa har det angivits att det rört sig om el-kaminer. Barnen har ramlat på, snubblat över, fallit baklänges mot eller lagt handen på kaminerna. De s. k. strålkaminer-na utgör en risk i hemmen även på grund av brandfaran. För barnen medför de också större risk för brännskador, eftersom de har så hög temperatur. Olyckorna orsakade av värmekällor för uppvärmning av bostäder är förhållandevis få, vilket givetvis beror på att flertalet bostäder i vårt land numera uppvärms med centralvärme. Enligt 1960 års bostadsräkning förekom centralvärme i 71 % av hushållen i hela landet och i 81 % av hushållen i samtliga tätorter. Familjer med minderåriga barn hade även bostäder försedda med centralvärme i större utsträckning än övriga hushåll. I vissa andra länder, där centralvärme ej är allmänt förekommande, är öppna kolbrasor och heta kaminer ett större faromoment för barnen.

Elektrisk materiel. 3 barn i 1-årsåldern har fått brännskador av elektriskt materiel. I 2 fall anges strömförande sladd som orsak och i det tredje radioapparat. Intet av fallen har krävt sjukhusvård.

Frätande kemikalier. Brännskador av frätande kemikalier har 5 barn i

åldern 1—3 år erhållit. Intet av barnen har dock behövt vårdas på sjukhus. De frätande ämnena har varit tvättmedel (i ögat), lut, lutpulver och tjärpreparat.

Förgiftningarna

Av de 792 fallen av förgiftningar från huvudundersökningen har 674 fall, för vilka journalkort funnits, kunnat medtagas i denna utredning. Förgiftningarna är som förut nämnts typiska småbarnsolyckor, där pojknarnas andel något överväger flickornas (58 respektive 42 %). En kraftig topp registreras för 1-årsåldern med sammanlagt 300 fall. Före femårsåldern inträffade 92 % av totala antalet förgiftningar. Intet av förgiftningsfallen har fått dödlig utgång. Olyckorna har med avseende på det ämne, som förorsakat förgiftningstillbudet, indelats i grupper enligt följande.

Förgiftningsorsak	Antal fall
Tobak	325
Läkemedel	127
Kemisk-tekniska produkter	190
Övrigt	29
Ej angivet	3
Summa	674

Tobak. I närmare hälften av fallen har förgiftningarna orsakats av tobak i olika former, såsom cigaretter, cigarrer och fimpar därav samt piptobak. De flesta av fallen har inträffat i 1-årsåldern, och i 311 av fallen har barnen varit under 3 år. Enstaka fall av tobaksförgiftning har emellertid inträffat i varje årsgrupp upp till 11-årsåldern. Det framgår, att barnen oftast tagit fimpar från askkoppar. Det har även inträffat, att barn plockat upp fimpar ur papperskorgar och avfallskärl. I påfallande många fall har barnen fått tag på fimpar och ätit dem utanför hemmen. De har hittat dem i trappuppgångar, på lekplatser, gator och tåggolv.

Tobaksvaror bör förvaras oåtkomligt för småbarn, men att döma av det stora antalet fall av tobaksförgiftningar tycks man inte tänka på detta i många hem med småbarn eller hem, där småbarn kommit på besök. Sådana kommentarer som »tagit cigaretter, som varit väl undangömda — tagit cigaretter i handväska — i rockficka — i skåp — klivit upp och tagit cigaretter på hylla» osv. visar, att det finns risk för att småbarn kommer över tobaksvaror, även om de inte direkt ligger framme lättillgängligt. Några barn har under 1955 införts två gånger och två barn tre gånger efter att ha förtärt tobaksvaror.

För att fästa rökarnas uppmärksamhet på risken för tobaksförgiftning bland småbarn lät Svenska Tobaksmonopolet 1956—57 förse 5 miljoner

cigarrettpaket av märket Bill med en etikett med påskriften: »Göm all tobak för små barn. Töm askkopen.»

Läkemedel. Av de 127 fallen av förgiftning med läkemedel har över 100 gällt barn i åldern 1—3 år. Endast 5 barn, samtliga pojkar, har varit under ett år. De läkemedel, som barnen i åldern 1—3 år — där huvudparten av förgiftningarna förekommer — har stoppat i sig, företer en brokig karta över alla de olika läkemedel, som kan förekomma i ett hem. Ibland har barnen ätit ett par olika sorters medicin samtidigt. Läkemedel i tablettform dominerar men även många vätskor förekommer, t. ex. näsdroppar, A-D-vitaminlösningar, hostmediciner (flera fall), atropinlösning och kamferolja. Flera av de läkemedel barnen förtärt är starka gifter. Även för vuxna relativt ofarliga preparat, såsom laxermedel, acetylsalicyltabletter, t. ex. magnecyl, och järntabletter kan i fråga om små barn förorsaka allvarliga förgiftningar och t. o. m. dödsfall, om de förtäres i större mängder. I många fall har barnen krupit upp och kommit åt medicin ur olåsta medicinskåp, badrums- eller köksskåp. En 3-årig flicka har klättrat upp och kommit över magnecyltabletter med kodein ur ett skåp, beläget 1,8 m över golvet. Ur olåsta medicinlådor och andra lådor har också barnen tagit läkemedel.

Kemisk-tekniska produkter. Denna grupp omfattar 190 fall, vilka efter produkternas användningsområde uppdelats enligt följande:

Tvätt- och rengöringsmedel	36 fall
Organiska lösningsmedel	48 »
Kosmetika	10 »
Anilin och andra färger	53 »
Insekts- och växtskyddsmedel	7 »
Diverse	36 »

Inom samtliga grupper förekommer de flesta olyckorna i 1- och 2-årsåldern, men fall förekommer även i förskoleåldern och i skolåldern upp till 13 år.

Barnen i 3-årsåldern och därunder, de flesta i 1- och 2-årsåldern, har förtärt lacknafta (varnolen, dilutin), fotogen, aceton, möbelpolityr, rödspit, bonvax, thinner, terpentin, bensin m. m. uppräknat i ordningsföljd efter frekvensen. Närmare uppgifter om olyckorna förekommer endast i enstaka fall. Följande kommentarer kan återges: »Kommit över flaska, som stått framme på bord — hittat flaska i städsåp — flaska, som stått i fel skåp — doppat bulle i glas med möbelpolityr — druckit fotogen i samband med cykelrengöring.» Slutligen har en 8-månaders flicka druckit fotogen ur en fotogenlampa.

Sju 1-åringar och tre 2-åringar har förtärt kosmetika, läppstift, parfymer, eau de cologne, rakvatten, parfymerade badkulor och hudkräm.

Av de 53 förgiftningstillbudena med anilin och andra färger utgör anilin-

fallen 33. Beträffande »anilinpennors» giftighet har en utredning gjorts som visar, att pennorna ej innehåller anilin utan ett relativt ofarligt färgämne. Någon behandling av »anilinpenneförgiftning» brukar därför inte rekommenderas. Däremot kan vissa märckbläck innehålla anilin. I de övriga fallen har barnen ätit färgkakor, 4 fall, av vilka ett inträffat i lek-skola, och blåpennor, tuggat på färgtub och druckit vattenfärg och vatten, i vilket penslar sköljts.

Till gruppen växtskydds- och insektsmedel och liknande har förts 7 fall, som samtliga gäller barn i 1- till 3-årsåldern. Fem av barnen har ätit mal-kulor och två råttgift, som de har hittat utomhus. Malmedel säljes ofta i förpackningar, som påminner om karamellrullar, vilket måste anses som mycket olämpligt.

Några förgiftningar med växtskyddsmedel föreligger inte i materialet. Växtskyddsmedel innehåller ofta så giftiga ämnen, att några droppar är livsfarliga för barn. Olyckor med dödlig utgång har inträffat med dylika både bland barn och vuxna.

Ögonolycksfall bland barn i Stockholm under en femårsperiod (1948—52) av Eugén Strömberg, Stockholm

Undersökningen begränsar sig till skador, som inträffat i Stockholm bland barn under 16 år och som föranlett intagning på Karolinska Sjukhuset, Sabbatsbergs Sjukhus och Södersjukhuset. Den visar, att dessa skador endast i ringa utsträckning kan hänföras till s. k. hemolycksfall. Sammanfattningsvis gav undersökningen följande resultat:

- att de flesta ögonskador bland barn drabbar pojkar i åldern 6—12 år,
- att drygt en fjärdedel av de på sjukhus för ögonolycksfall intagna barnen har perforerande ögonskada,
- att den vanligaste diagnosen är contusio bulbi (ögonglobsskada),
- att de flesta skadorna orsakats av pilar och projektiler från slangbågar,
- att i 13 % synen på det skadade ögat nedsatts till mindre än ledsyn och att i ytterligare 5 % synen allvarligt nedsatts.

Förgiftningar och förgiftningstillbud hos barn (Akademiska Sjukhuset. Uppsala 1954—1961)

Förgiftningsfallen vid Akademiska Sjukhusets barnklinik under åren 1954—1961 har analyserats av Åke Edlund och Juhani Linna, Uppsala. Materialet utgjordes av 603 fall, varav 509 varit möjliga att närmare penetrera. Antalet fall per år har ökat under tidsperioden. Omkring 95 % av patienterna var under 5 år; åldersgruppen 1—2 år var den största. Tobak var det vanligaste förgiftningsmedlet och orsakade cirka hälften av fallen. Dess andel har ökat, jämfört med en tidigare undersökning från samma klinik. Läkemedelsförgiftningarna utgjorde en fjärdedel av fallen, och den reste-

rande fjärdedelen utgjordes av förgiftningar med petroleumprodukter och övriga kemisk-tekniska preparat. Bland barn i åldern 0—2 år dominerade tobaken som förgiftningsorsak, medan läkemedel dominerade bland barn över 2 år. Tobaken gav inte i något fall upphov till en allvarlig sjukdomsbild, medan läkemedel svarade för tre fjärdedelar av de allvarliga förgiftningarna. Inga dödsfall förekom.

Barnolycksfall inlagda på Linköpings lasarett under tiden 1951—1960 av A. Engberg, S. Nordlund och R. Berfenstam¹

Undersökningen omfattar samtliga på Linköpings lasarett inlagda barnolycksfall under tiden 1951—1960 och är retrospektiv (journaluppgifter). Målsättningen har varit att få en överblick över de barnolycksfall som är så svåra, att de behöver sjukhusvård. En stor del av barnen är bosatta på landsbygden eller i små samhällen, och jämförelser har där gjorts mellan dessa och barn bosatta i städer. Sammanlagt 1 206 barn i åldern 0—14 år har intagits på kirurgiska kliniken på grund av olycksfall under tiden 1951—1960. 2/3 av dessa var pojkar. Multipla skador förelåg i ca 5 % av fallen. 60 % av barnen kom från städer, 40 % från landsbygden. Per år har ungefär samma antal patienter inlagts. Årstidsfördelningen överensstämmer med den från tidigare undersökningar kända, med största antalet skador under tiden maj—september, mindre topp i februari och litet antal skador i mars samt tiden oktober—januari.

De 1 220 skador som drabbat 1 206 patienter — de flesta barn i åldern 5—9 år — fördelar sig efter skadetyper enligt följande.

Fördelning efter skadetyper

Skadetyper	Antal
Huvudskador	472
Frakturer	458
Sårskador	104
Bröst- och hålskador	77
Brännskador	77
Övriga skador	32
Summa	1 220

Skallskador och frakturer dominerar över andra skadetyper. Frakturerna har nästan uteslutande drabbat extremiteterna. Skallskador och framför allt brännskador drabbar oftare åldersgruppen 0—4 år, medan frakturer av såväl arm som ben ökar i frekvens med stigande ålder. Beträffande skadetyperns fördelning på stad och landsbygd finner man, att skallskadorna relativt sett är vanligare i staden, medan sårskador, »inre skador» och brännskador är något vanligare på landet.

¹ Undersökningen, som tidigare ej publicerats, har välvilligt ställts till familjeberedningens förfogande.

Skador i hemmet av sådan svårighet att barnen blir inlagda på sjukhus är ovanliga, om man bortser från småbarnen. I skolan inträffar sällan skador, här har ej olyckshändelser på väg till och från skolan inräknats. Mellan land och stad föreligger ingen skillnad beträffande skadeplats.

Brännskador

76 barn har vårdats för brännskador, därav 40 från städer. 2 avled till följd av skadorna, båda efter lek med öppen eld, varvid kläderna antänts. Som nämnts dominerar åldern 0—4 år. Heta föremål såsom elektriska element, kokplattor osv. har orsakat 6 brännskador. Beträffande skillnader mellan land och stad kan noteras, att relativt sett fler barn från städer skadats genom heta vätskor, 83 % mot 64 %.

Utomhusskador, ej i trafik

Genom olika aktiviteter utomhus har, bortsett från trafikskadorna, 439 barn skadats. Fall från höjd har varit skadeorsak hos 138, fall i samma plan hos 84 och sport hos 108 patienter. Skadeorsaken var okänd i 18 fall och annan än de nämnda i 93 fall.

Skador genom fall

Vid fall i samma plan skadades 48 barn sommartid och 36 på is, frakturer var vanligare än skallskador. Fall från höjd orsakade 138 skador, 16 av dessa föll från rutschbana i lekpark och 12 från gunga, övriga från stenar, staket och lågt belägna tak. I denna grupp övervägde skallskadorna. Anmärkningsvärt är, att de i rutschkana alla var stadsbarn och hade fallit eller knuffats baklänges ned från trappan till densamma. Mellan land och stad fann man i övrigt inga skillnader.

Sportskador

Till dessa skador har räknats omkullkörning på cykel under lek på andra platser än gator eller vägar; i denna grupp dominerar åldersgruppen 5—9 år, övriga skadeorsaker drabbar mest äldsta gruppen. Endast 6 av de 106 barnen var mellan 0—4 år, de hade alla åkt kälke mot träd eller stenar.

Vid cykelolyckorna var skallskador vanligast, medan frakturer vanligen uppstått vid övriga skadeorsaker, speciellt vid höjdhopp. Påfallande få skador har inträffat under ishockeyspel.

Barnolycksfallen i Uppsala-regionen och Malmö stad under 1964

Sedan den 1 januari 1964 har medicinalstyrelsen påbörjat försök med patientstatistik, vilket sker vid samtliga kroppssjukhus (sjukhem) inom

den s. k. Uppsala-regionen, innefattande landstingen i Uppsala län, Västmanlands län (del av), Kopparbergs län, Gävleborgs län, Västernorrlands län (del av) och Jämtlands län. I försöksverksamheten ingår också Malmö stad. För varje utskrivna patient erhåller medicinalstyrelsen data, som bl. a. innefattar de diagnoser som ställts i anledning av sjukhusbehandlingen. Antalet utskrivna från Uppsala-regionen och Malmö stad uppgick 1964 till omkring 200 000, vilket utgör ungefär en femtedel av samtliga utskrivningar i hela landet. Ur detta material har diagnoserna avseende skador genom yttre våld och förgiftning, ställda på barn under 15 års ålder, utvalts enligt överenskommelse med familjeberedningen. De uppgick till ca 2 300. Skadorna redovisas dels efter barnets ålder och skadans tillkomstsätt, dels efter barnets ålder och skadans diagnosgrupp.

En gruppering av antalet skador med avseende på deras uppkomstsätt ges även för inskrivna under årets fyra kvartal. Totalsiffran härvid skiljer sig från statistiken över utskrivna under samma år, så att 6 st. färre skrevs in än skrevs ut. Slutligen lämnas en redogörelse för de operationer som företagits, dels med avseende på skadans uppkomstsätt och dels med avseende på operationens lokalisering till olika kroppsdelar.

Materialet är behäftat med vissa fel: svårigheter har uppstått när det gällt att urskilja sådana fall, som vårdats mer än en gång under året för samma olycksfall. I ett 50-tal fall har födelsenumret saknats men födelse-datum överensstämt, och man kan antaga att det rört sig om samma patient. När detta kunnat misstänkas har dubbelföringen eliminerats. Vid uppställningen efter skadans uppkomstsätt har tillika ett antal skador (sammanlagt 100 fall) på grund av kodifieringen icke kunnat föras in under den riktiga rubriken utan hänförs till »övriga skador».

Olycksfallens fördelning på olika åldersgrupper efter skadans tillkomstsätt

	Ålder					Totalt
	< 1 år ¹	1—4 år ¹	5—9 år	10—14 år	Okänd ålder	
Trafikskada	1	78	246	183	—	509
Fallskada	16	252	330	236	1	834
Förgiftning	—	129	27	19	—	175
Brännskada	5	125	25	21	—	176
El-skada	—	1	5	4	—	10
Skär- och stickskada	—	21	27	29	—	77
Skott- och sprängskada ...	—	1	8	13	—	22
Kvävning	2	7	—	3	—	12
Drunkning	—	4	7	1	—	12
Övriga skador	13	119	167	146	1	440
Summa	37	737	836	655	2	2 267

¹ Definitionen av åldern har gjorts genom att födelseåret dragits ifrån utskrivnings-året. Detta kan i något fall ha medfört att barn som rätteligen tillhört åldersgruppen 1—4 år, förts in under åldersgruppen < 1 år och vice versa.

Uppställningen visar, att fallskadorna dominerar med omkring 36 % av samtliga. Brännskadorna och förgiftningarna, vilka är resultat av typiska hemolycksfall, har också en hög frekvens och svarar för 8 % vardera av samtliga skador. Dessa skador förekommer framför allt i 1—4-årsåldern.

Olycksfallens gruppering efter skadans diagnos i olika åldrar

Diagnos	Ålder				Totalt
	< 1 år ¹	1—4 år	5—9 år	10—14 år	
Frakturer	8	130	303	234	675
Luxationer o. distor- tioner	—	9	9	8	26
Inre skador i huvud, bröst, bål o. bäcken	12	205	280	206	703
Sårskador o. kontu- sioner	4	71	151	139	365
Främmande kropp i öga el. naturlig öpp- ning	3	39	18	12	72
Brännskador	7	127	30	25	189
Nervskador	—	1	2	2	5
Förgiftningar	—	137	29	23	189
Drunkningar	—	7	6	1	14
Kvävningar	—	1	—	—	1
El-skador	—	1	3	3	7
Övriga skador	3	9	5	4	21
Summa	37	737	836	657	2 267

¹ Se not ovan.

De helt dominerande skadorna utgörs av inre skador, frakturer samt sårskador och kontusioner. Därefter kommer brännskadorna och förgiftningarna.

Olycksfallens fördelning under årets fyra kvartal efter skadans uppkomstsätt

För att få en uppfattning om eventuella variationer av olycksfallstyperna under årets gång redogör följande uppställning för olycksfallsfrekvenserna under årets fyra kvartal.

Frekvensen av olycksfall, som kräver inläggning på sjukhus, visar sig vara störst under sommarmånaderna. Det är framför allt trafikolyckorna som ökar under den varma tiden på året. Fallskadorna har en tydlig frekvenstopp under det första kvartalet. Detta torde till inte ringa del bero på de olycksfall, som inträffar i samband med bl. a. sådana vintersporter som skridskoåkning (med ishockeyspel) och skidåkning. En smärre stegring av fallskadorna inträffar under juli, augusti och september; denna tid sammanfaller till stor del med skolfrierna, då barnen har tillfälle att i större utsträckning ägna sig åt lekar samt sport- och friluftsliv. Förgift-

	Kvartal				Summa
	1	2	3	4	
Trafikskador	73	162	162	112	509
Förgiftningar	33	48	49	45	175
Fallskador	278	183	220	153	834
Brännskador	42	46	41	47	176
Skär- och stickskador	21	19	22	15	77
El-skador	1	2	5	2	10
Skott- och sprängskador	6	5	6	5	22
Kvävning	2	3	2	—	12
Drunkning	5	3	4	—	12
Övriga skador	99	129	134	78	440
Summa	560	600	645	462	2 267

ningar och brännskador tillhör däremot de skador, som är relativt jämnt fördelade under året. Frekvensen av olycksfall i gruppen Övriga skador, där en mångfald olika typer av olycksfall sammanförts, visar en klar stegring under den varma delen av året. Liksom beträffande trafikolyckorna torde detta bero på den allmänna stegringen av friluftaktiviteter tillsammans med den ökade fritiden under denna del av året.

Ur patientstatistiken har även framtagits antalet operationer som erfordrats på grund av olycksfall bland barnen. 966 operationer har utförts, och deras fördelning efter typ av skada på olika slag av operationer framgår av nedanstående uppställning.

Typ av skada	Operationer på						Summa
	Ögon	Öron, näsa, hals	Bröst o. buk	Muskler o. skelett	Hud o. subcutan vävnad	Övrigt	
Trafikskador	1	3	16	143	51	27	241
Förgiftningar	—	1	—	—	—	3	4
Fallskador	1	12	1	306	17	13	350
Brännskador	—	—	—	—	50	4	54
Skär- o. stick- skador	9	3	—	22	18	19	71
El-skador	—	—	—	—	7	—	7
Skott- o. spräng- skador	6	—	—	2	6	3	17
Kvävningar	—	5	2	—	—	2	9
Övriga skador	22	40	6	85	51	9	213
Summa	39	64	25	558	200	80	966

Not: Vid en jämförelse av tabellerna, som anger skadans uppkomstsätt och diagnoserna över skadan, finner man att siffrorna uppvisar smärre differenser. Så säger t. ex. tabellen över skadornas uppkomstsätt, att 175 fall av förgiftningar inträffat; däremot anger uppdelningen av skadorna efter diagnoser, att 189 förgiftningar registrerats. Orsaken till sådana skillnader är bl. a. en viss osäkerhet i klassificeringen i början av försöket med patientstatistik. En del skador kom att klassas såsom »övriga» i stället för att föras in under den specificerade grupp, dit de rätteligen skulle ha hänvisats.

Operationer på muskler och skelett samt hud och subcutan vävnad är de vanligaste förekommande. Olika slag av benbrott och muskelskador i samband med fall- och trafikskador utgör nästan 50 % av samtliga operationer (fallskadorna enbart omkring 30 %). Operationer på hud och subcutana vävnader på grund av brännskador är lika många (50 st.) som de som erfordras genom trafikskadorna, dvs. över 5 % av samtliga.

Giftförvaring hos småbarnsfamiljer

I slutet av 1950-talet företogs en undersökning¹ — i samband med revisionen av giftlagstiftningen — om giftförvaringen hos småbarnsfamiljer.

I en större mellansvensk industristad (Västerås) besöktes i hemmen ett slumpmässigt urval av familjer med barn i åldern 1—2 år. Avsikten var att söka få en objektiv bedömning av förvaringen av mediciner och tekniska preparat med hänsyn till förgiftningsrisker för barnen samt om möjligt korrelera resultatet av bedömningen till yttre faktorer såsom tillgång på för barn oåtkomliga skåputrymmen, bostadsförhållanden m. m.

Totalt besöktes 206 familjer. Med hjälp av ett särskilt formulär efterfrågades vissa grupper av mediciner och tekniska preparat samt förekomsten av olika anordningar för giftförvaring. Förvaringen av gifterna bedömdes med utgångspunkt från vad som kan anses oåtkomligt för ett 24 månader gammalt barn.

I hemmen fanns i allmänhet rikligt med mediciner och tekniska preparat i 198 (96,1 %) av familjerna. Förvaringen av gifterna var generellt mycket bristfällig. I endast 21 (10,2 %) familjer var förvaringen av mediciner och tekniska preparat acceptabel, medan återstående 185 (89,8 %) hade en otillfredsställande förvaring. Då förvaringen generellt var så bristfällig, ansågs det utsiktslöst att försöka korrelera densamma till yttre faktorer såsom bostadens karaktär m. m.

I 16 (7,8 %) familjer fanns medicinskåp, som dock i endast 6 familjer användes som enda förvaringsplats för medicinerna. Säkerhetsproppar fanns i 3 (1,5 %) familjer. Låsbart städskåp fanns i 80 (38,8 %) familjer, medan låsbart skåp under diskbänken och säkerhetsstängningen endast fanns i ett fåtal familjer. Även städskåpet utnyttjades ofta på ett mindre tillfredsställande sätt. 1/3 av familjerna med dylikt skåp utnyttjade det ej alls till förvaring av tekniska preparat. Förvaringen av tekniska preparat var i undersökningsmaterialet snarast något bättre hos familjer utan låsbart städskåp än i familjer med sådant skåp.

Förvaringen av fläckurtagningsmedel, vilka enligt giftstadgan skall förvaras med särskild varningstext, var ej bättre än förvaringen av möbelpolytyrer, å vilka preparat dylik text ej kräves. Förvaringen av medel mot ohyra

¹ Berfenstam, R., Beskow, J.: Giftförvaring hos småbarnsfamiljer. Bil. 2 till Reviderad giftlagstiftning 1961 (SOU 1961:41).

var dock något bättre, vilket torde bero på att dessa medel förses med tydligare varning samt på den allmänt spridda kunskapen om dessa preparats giftighet.

Undersökningsresultaten visade, att hos familjer med barn i åldern 1—2 år i Västerås förvaringen av mediciner och tekniska preparat var mycket otillfredsställande. I hemmen fanns ofta en påtaglig brist på ändamålsenliga förvaringsutrymmen för gifter. Där dylika utrymmen fanns, utnyttjades de ofta på ett felaktigt sätt.

Åtgärder hittills i syfte att minska antalet barnolycksfall

Lagstiftning m.m. beträffande läkemedel, gifter och bekämpningsmedel

Som framgår av föregående redogörelse för olika undersökningar, ägnades under 1950-talet ett ökat intresse åt frågor om förgiftningsolyckor bland barn. År 1957 tillsattes en statlig utredning med uppgift att verkställa en översyn av lagstiftningen angående gifter. Utredningen resulterade i ett betänkande, Reviderad giftlagstiftning (SOU 1961:41), som låg till grund för den nya lagstiftningen om läkemedel, gifter och andra hälsofarliga varor samt bekämpningsmedel, som antogs av riksdagen 1962 (prop. 184:1962). Den tidigare starkt splittrade lagstiftningen ersattes då av tre grundläggande förordningar — läkemedelsförordningen, giftförordningen och bekämpningsmedelsförordningen — vilka alla trädde i kraft den 1 juli 1964. Av intresse i förevarande sammanhang är den särskilda vikt som lagts vid säkerhetsföreskrifterna, när det gäller märkning, emballering, förvaring samt kontroll och tillsyn av läkemedel, gifter och andra hälsofarliga ämnen.

Enligt giftförordningens (GF) 17 § skall vid utlämnande av *hälsofarlig vara* (gifter och vådliga ämnen) från tillverknings- och försäljningsställe förpackningen vara märkt på sådant sätt, att riskerna för förgiftning eller annan skada genom varan i möjligaste mån begränsas. I samma paragraf stadgas vidare — vilket är en nyhet i förhållande till tidigare gällande bestämmelser — om kvalitativ deklaraionsplikt av i den hälsofarliga varan ingående ämnen, som ger varan dess hälsofarliga egenskaper.

I kungörelsen om tillämpningen av giftförordningen (GK) ges ytterligare bestämmelser (12 §) om denna deklaraionsplikt. Här anges även närmare (9, 10 §§) vad som skall ingå i märkningen. Sålunda skall förpackningen vara märkt med varans namn och uppgift om dess karaktär av gift respektive vådligt ämne, och i det senare fallet skall även en kort varningstext ge uppgift om de risker, som är förbundna med varan. Förutom uppgifter om firmanamn och adress och liknande skall *förpackningen vara märkt med föreskrift att varan skall förvaras oåtkomlig för barn.*

I GK ges dessutom bemyndigande (14 §) för giftnämnden att meddela närmare föreskrifter om utformningen av märkningen. Dessa märkningsföreskrifter är f. n. under utarbetande hos giftnämnden, och man strävar härvid efter att finna enhetliga och tydliga texter och symboler, som skall göra allmänheten uppmärksam på varans egenskap som hälsofarlig.

Beträffande handhavande och förvaring av hälsofarlig vara stadgar GF i 18 § allmänt att detta skall ske så att de med varan förenade riskerna i möjligaste mån begränsas, vilket närmare anges i GK. Angående emballaget säger 8 § GK, att vid överlåtelse av hälsofarlig vara skall denna vara innesluten i förpackning, som kan anses betryggande vid transport, förvaring och användning och som icke genom sin utformning medför påtaglig risk för förväxling med andra varor, särskilt med sådana som är avsedda för förtäring.

När det gäller bestämmelser om hur hälsofarliga varor skall förvaras och hanteras i hemmen anger 19 § GK vad som särskilt skall iakttagas:

- a) att varan förvaras på sådant sätt, att den icke kan åtkommas av barn;
- b) att varan hålles väl avskild från varor avsedda till förtäring;
- c) att varan sedan förpackning brutits om möjligt förvaras i det ursprungliga emballaget och i varje fall icke i kärl, som på grund av sin sedvanliga användning kan giva anledning till förväxling;
- d) att meddelade varningsföreskrifter efterföljes.

Hälsofarliga varor, som inte längre är avsedda att användas för sitt ändamål, skall förstöras eller oskadliggöras på ett betryggande sätt (GF 20 §). I samma paragraf stadgas det dessutom, att emballage och redskap i samband med hälsofarliga varor skall handhasas så att kvarvarande rester inte kan förorsaka skada.

I bekämpningsmedelsförordningen föreskrives, att varje *bekämpningsmedel* skall registreras av giftnämnden, varvid medlet klassificeras och varningstext fastställs. Vid registreringen granskas även emballaget, och det kan då hända att nämnden inte godtager vissa typer av emballage. *Varje bekämpningsmedel skall åsättas »Förvaras oåtkomligt för barn»*. För övrigt överensstämmer föreskrifterna om bekämpningsmedel i de här aktuella avseendena med dem som gäller för gifter och andra hälsofarliga ämnen.

Beträffande *läkemedel* anger läkemedelsförordningen (LF) bl. a. att dessa skall vara fullständigt deklarerade med avseende på sammansättningen (5 §) och halten av ingående beståndsdelar. Rörande märkningen i övrigt har medicinalstyrelsen bemyndigande att utforma föreskrifter härom. Nya sådana föreskrifter har utarbetats och anges i receptkungörelsen. Bl. a. föreskrivs här, att *»Förvaras oåtkomligt för barn» skall åsättas varje läkemedel som enligt giftstadgan betecknas som gift eller vådligt ämne*. Omkring 90 % av läkemedlen utgörs av farmaceutiska specialiteter, dvs. standardiserade läkemedel, som är avsedda att tillhandahållas i tillverkarens original-

förpackning. Dessa skall registreras hos medicinalstyrelsen, varvid särskilda villkor till förebyggande av skada kan givas. Vid registreringen granskar medicinalstyrelsen även emballeringen. Om hanteringen av läkemedel stadgas (LF 13 §), att nödig aktsamhet skall iakttagas, så att medlet inte åtkommes av obehörig eller kan vålla skada på annat sätt. *För läkemedels förvaring i hemmen ges samma föreskrifter som beträffande hälsofarliga varor.*

Giftstadgeutredningen konstaterade i sitt betänkande (SOU 1961:41), att säkerhetsproblemet i dessa frågor knappast kunde lösas genom ytterligare föreskrifter i giftlagstiftningen. De nedslående resultat, som redovisats i undersökningen om giftförvaring hos småbarnsfamiljer (se sid. 109), ansåg utredningen skulle kunna motverkas genom intensifierad upplysning om och aktiva åtgärder för att åstadkomma säkra förvaringsutrymmen i hemmen och för att dessa utrymmen verkligen blir använda.

I sammanhanget kan redovisas ett initiativ av läkemedelsföretaget Astra att förse marknaden med barnsäkra lock för medicinflaskor, tablett- och salvburkar. År 1957 lanserade företaget ett säkerhetslock, som tillverkades i 12 storlekar, avsedda för medicinflaskor och vissa andra glas och som även passade för flaskor med vanligt kemiskt-tekniskt innehåll. Locken såldes för 55 öre via apotek, järn- och färghandlare. Trots aktiva informationsåtgärder mottogs locket med mycket ringa intresse från allmänhetens sida. Efter några år skänktes därför de flesta locken bort gratis via aktioner i tidningar, på Lions-evenemang och liknande, och några lock finns inte längre i lager. Under några år omkring 1960 införde samma företag också ett säkerhetslock av annan konstruktion på bl. a. järnpreparat. Detta lock kostade 25 öre extra, vilket dock inte ersattes av sjukkassan. Det visade sig då, att ytterst få var villiga att erlägga denna extra avgift för barnsäkerheten. Man nedlade tillverkningen av dem i samband med att nytt tablettglas med plomberad förslutning infördes på marknaden.

Myndigheters och organisationers arbete i olycksfallsförebyggande syfte

Genom den allt rikhaltigare floran kemiska preparat av olika slag, som marknaden erbjuder (1964 i Sverige: 1 000 handelspreparat inom gruppen biocider; färghandelns riktpislista upptar 10 000 olika kemiska preparat), har det blivit allt angelägnare att läkare och allmänhet hålles underrättade om preparatens giftsubstans och verkningar, om de ofrivilligt eller av barnlig okunnighet konsumeras av människor. Sedan 1960 finns också vid Karolinska sjukhusets barnklinik en *giftinformationscentral* — förmodligen den första utanför USA. Informationsverksamheten grundar sig på ett kartotek som f. n. innehåller ca 7 000 kort på tekniska preparat, läkemedel och växter. På dessa kort uppföres — efter det att deklARATION införskaf-

fats från tillverkaren — namn, användningsområde, tillverkare och mängd av ingående ämnen samt kortfattade uppgifter om toxicitet, förgiftningssymptom och behandlingsåtgärd. För utförligare information hänvisas i regel till aktuell toxikologisk eller farmakologisk litteratur. Informationscentralen, som även är engagerad i de förgiftningsfall, som behandlas på Karolinska sjukhusets barnklinik, har anlåtats så mycket av läkare från hela landet — i viss mån även av allmänheten — att svårigheter uppstått att tillgodose behovet av önskad information (1965 omkring 5 500 förfrågningar mot 4 500 år 1964). Speciellt är detta fallet under kvälls- och nattid, då jourhavande läkare vid barnkliniken är den som skall besvara inkommande förfrågningar.

I första hand skall centralen i samband med akuta förgiftningar lämna information till läkare i hela landet och även till allmänheten angående tekniska preparats och läkemedels giftighet, de förgiftningssymptom, som de kan framkalla, samt den behandling som omedelbart kan behöva sättas in vid förgiftningar. Den förebyggande verksamheten är en annan uppgift, som dock centralen under hittillsvarande uppbyggnadsfas haft begränsade resurser att ägna sig åt. Den bedömer f. n. som sin viktigaste uppgift att skaffa resurser för en intensifierad förgiftningsprofylax. Genom de anslag, som beviljats dels för utnyttjande av datatransmissionsteknik, dels för en extra läkartjänst har centralen fr. o. m. juli 1965 fått avsevärt större förutsättningar att bedriva en förebyggande verksamhet med anvisning på särskilda skyddsanordningar.

Vid en internationell barnläkarkongress, som hölls i Tokyo i november 1965 och som också innefattade en konferens angående giftinformationscentraler, konstaterades det stora behovet av nationella centraler och deras snabba utbyggnad och effektivisering. Frågan om en internationell organisation av giftinformationscentraler var även föremål för diskussion; full enighet rådde om att en sådan organisation var önskvärd och på längre sikt nödvändig. Man framhöll sålunda vikten av en internationell organisation, som genom kontinuerlig kontakt med redan befintliga centraler och centraler under uppbyggnad i olika delar av världen kunde förmedla värdefulla rön och anvisningar.

Det pekades vidare på speciella områden, där internationellt samarbete behövs:

Huvudcentralen i varje land borde bearbeta sådana bibliografier och publikationer om förgiftningar, som finns inom landet, och distribuera denna information till andra länder; det borde ske ett kontinuerligt utbyte av information beträffande nya kemiska produkter, som kommer ut i marknaden i varje land; de resultat, som nås vid automatisk databehandling av materialet vid olika giftinformationscentraler, borde distribueras till samtliga länder och de kodsystém, som användes vid en dylik bearbetning, borde göras internationellt enhetliga.

I diskussionen underströks från svensk sida, att om en internationell organisation skulle kunna fylla en praktisk uppgift borde den fungera med stöd av medlemsländernas respektive regeringar och lämpligen inom ramen för WHO:s verksamhet. Frågan bordlades till 1966 års kongress. Denna hölls i Köpenhamn i slutet av september, och någon rapport härifrån har ännu inte färdigställts.

Förgiftningsfallen representerar ju endast en del av de mycket varierande skadeorsaker, som barn kan råka ut för. En bevakning av hela riskområdet har *Samarbetskommittén mot barnolycksfall* åtagit sig. På initiativ av läkare upptogs barnolycksfallsproblemen till diskussion av Svenska Röda Korset och Rädda Barnen år 1954. Vid ett sammanträde med intresserade myndigheter och organisationer beslöts att bilda en samarbetskommitté. Den förebyggande verksamheten skulle beröra barn från 0—14 år och arbetet inriktas framför allt på upplysningsverksamhet; även forskning skulle stödjas av kommittén. Följande myndigheter och organisationer är f. n. representerade i samarbetskommittén:

Barnpsykologiska Forskningsinstitutet vid Lärarhögskolan (f. d. Barnpsykologiska Forskningslaboratoriet)
 Cykel- och Mopedfrämjandet
 Folksam
 Försäkringsbolagens Upplysningstjänst
 Kooperativa Kvinnogillesförbundet
 Kungl. Medicinalstyrelsen
 Kungl. Skolöverstyrelsen (numera omfattande även Överstyrelsen för yrkesutbildning)
 Målsmännens Riksförbund
 Nationalföreningen för Trafiksäkerhetens Främjande (NTF)
 Riksföreningen för Simningens Främjande (Simfrämjandet)
 Rädda Barnens Riksförbund
 Statens Institut för Konsumentfrågor
 Stockholms Stads Barnavårdsnämnd
 Svenska Barnsköterskeföreningen
 Svenska Brandförsvarsföreningen
 Svenska Landsbygdens Kvinnoförbund
 Svenska Livräddningssällskapet (SLRS)
 Svenska Röda korset
 Sveriges Förskollärares Riksförbund
 Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund
 Sveriges Scoutförbund
 Sveriges Socialdemokratiska Kvinnoförbund

Kommitténs första uppträdande utåt blev utställningen »Barnets farliga värld», som visades på 60 orter i landet. Utställningen stannade ca 1 vecka på varje plats och olika »dagar» arrangerades: hemmets dag, trafikens dag etc. En affisch och en broschyr utgavs i samband med utställningen. Kommitténs medicinska experter och sekreterare har sedan deltagit som rådgivare vid utställningar arrangerade av Statens institut för konsument-

frågor, Arbetskyddsstyrelsen m. fl., där barnsäkerheten varit berörd. I Sveriges Radio och TV samt skolradio och skol-TV har program ordnats och likaså har dagspressen, veckopressen och facktidsskrifter stött kommitténs upplysningsverksamhet dels genom att publicera av kommittén färdigställt material och dels genom egna initiativ.

Av broschyrer, folders etc., tillkomna på initiativ från eller genom medverkan av arbetsutskottet, kan nämnas:

»Barnets farliga värld» bekostad av försäkringsbolagens upplysningstjänst och Folksam. Den är tryckt i ett flertal upplagor, senast 1964 (250 000). Liksom Rädda Barnens »hustavla» — Skydda barnen — delas den ut gratis på alla landets barnavårds- och mödravårdscentraler samt i samband med undervisning i skolor och på kurser.

I Thulebolagens skriftserie nr 3 utkom »Skydda barn mot olycksfall» av professor Ragnar Berfenstam. »Skydd mot fara ute och inne» av docent Theodor Ehrenpreis ingår i boken »Barnen, Livet och Vi».

»Faror i barnets värld» av professor Berfenstam ingår i boken »Mammas Var, När, Hur?», och i »Farligheter i barnets värld» redigerad av Maj Ödman ingår kapitel av Theodor Ehrenpreis och Ragnar Berfenstam.

I flera liknande uppslagsverk för föräldrar angående barns fostran och vård har avsnitt rörande barnolycksfallen och möjligheterna att förebygga dem införts. Samma gäller läroböcker i barnsjukvård för läkare, sjuksköterskor etc.

1963 utkom »Barnolycksfall i hemmet» av fru Millan Wigander.

Av övrig upplysningsverksamhet kan nämnas: Affischer — bildband — film — förpackningsreklam. Affischer har färdigställts till utställningar och — i samarbete med Medicinalstyrelsen — för mödravårds- och barnavårdscentralerna, apoteken etc.

I samarbete med firmor, som saluför småbarnsartiklar, har utarbetats serier med råd och varningar rörande barnolycksfallen. Dessa serier når hemmen via varornas standardförpackningar. Kontakter har tagits med Svenska plastföreningen för att få till stånd en varningsmärkning av de i handeln förekommande förpackningsmaterialet av tunn plast. Plastföreningen utarbetade en skrivelse till sina medlemmar rörande kvävningsrisker i samband med material av tunn polyetenfilm samt förslag till varningsmärkning, och detta förslag fick ett positivt mottagande bland föreningens medlemmar. På grund av en strukturförändring inom plastindustrin har Svenska plastföreningen upphört med sin verksamhet och ett nytt organ, Sveriges plastförbund, är under organisation. Frågan om varningsmärkningen har därför överlämnats till Svenska Förpackningsföreningen, där man nu (sept.) endast väntar på det formella godkännandet för att gå ut till de berörda medlemmarna med rekommendationer om användandet av den godkända varningsmarkeringen.

De undersökningar, som bedrivs på Barnpsykologiska forskningslaboratoriet under docent Stina Sandels ledning, har varit ett stöd för undervisning och upplysningsverksamhet rörande småbarn i trafiken. Barnolycksfallskommittén har framfört önskemålet att dessa undersökningar utökas

till att omfatta även småbarnens reaktioner inför andra olycksfallsrisker än dem som förekommer i trafiken.

Det är således en mångsidig verksamhet, som bedrivs av samarbetskommittén.

I det arbete, som utföres av *Konsumentinstitutet* beträffande hemmens utrustning, ingår alltid barnsäkerheten som en betydelsefull faktor. I institutets undersöknings- och provningsverksamhet både i vad gäller den tekniska utrustningen i hemmen och bostadens funktioner ägnas olycksfallsriskerna speciell uppmärksamhet.

Vid de tekniska provningarna av hemmens maskinella hjälpmedel — såsom olika typer av matberedningsmaskiner, skär- och rivkvarnar m. m. men också av skärredskap, spisar, kokkärl etc. — studeras utformning och funktion även med hänsyn till olycksfallsriskerna, inte bara för den person som handskas med ifrågavarande redskap utan också för övriga familjemedlemmar, framför allt då småbarnen.

Detta gäller i samma utsträckning institutets studier av bostadens planering och inredning: golvmaterial och golvvård, som eliminerar risk för halka, betryggande förvaring av kemisk-tekniska preparat och läkemedel, avställningsytor vid spis, stabila stegar, tvättmaskiner, strykbräden, manglar osv. Institutets provningsresultat redovisas i dess skrifter och genom bildband och utställningar.

Konsumentinstitutet har i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå permanenta bostadsutställningar med inredningar och utrustning i full skala. De belyser bl. a. vad som kan åtgöras för att ernå större säkerhet i kök, badrum, barnkammare, trappor m. m. Utställningarna ger konkreta förslag på skyddsåtgärder. Materialet omfattar också montrar och skärmar med förevisning av lämpliga tekniska arrangemang mot olycksfall.

I den förebyggande barnvården kommer sjuksköterskor i kontakt med ett stort antal hem och har således möjlighet att i sin verksamhet sprida upplysning om olika olycksfallsförebyggande åtgärder. *Medicinalstyrelsen* har i ett cirkulär angående olycksfallsprofylax bland barn utarbetat en minneslista för vad som bör uppmärksammas i hemmen, att användas av sjuksköterskorna vid hembesök, då råd och anvisningar bör ges om säkerhetsfrågor:

Minneslista för sjuksköterskor vid hembesök inom den förebyggande barnvården:

1. *Trappor*, såväl utomhus som inomhus, bör ha räcken och eventuellt grindar.
2. *Fönster* bör helst vara försedda med säkerhetsspärrar. Spärrar och krokars skall vara ordentligt påhakade, när fönstren är stängda. Bästa skyddet för öppna fönster är nät.
3. *All elektrisk materiel* måste vara hel och ofarlig. Vägghävt kontakter och grenuttag till sådana bör vara av »barnsäker» typ, dvs. försedda med inbyggda klaffar. I annat fall bör skyddsproppar finnas.

4. *Medicinflaskor* och andra läkemedelsförpackningar skall förvaras på för barn oåtkomliga platser.
5. *Gifftiga eller frätande ämnen* (lutpulver, rengöringsmedel m. m., obs! särskilt växtskyddsmedel) skall förvaras på lämpligt sätt och på för barn oåtkomlig plats. Så får t. ex. vätskor av sådant slag ej hällas i läskedrycksflaskor e. dyl. och kärl med sådant innehåll ej ställas under diskbänkar etc.
Det bör påpekas, att numera i handeln finns säkerhetsreglar till skåp samt säkerhetslock eller -proppar till burkar och flaskor. Förvaringskärlen skall förses med etiketter, som tydligt anger innehållet.
6. *Verktyg och hushållsredskap*, med vilka barn kan skada sig eller andra, skall förvaras så att barnen ej kan få tag på dem.
7. Det bör påpekas, att särskild försiktighet skall iakttagas vid användande av *maskiner och apparater* inom hemmet, när barn finns i närheten. Detta gäller särskilt hushållsmaskiner av s. k. assistenttyp, köttkvarn, tvättmaskin, mangel osv.
8. *Kastruller och förvaringskärl med hett innehåll* skall alltid placeras på betryggande sätt. De skall ställas så, att barn ej kan gripa tag i skaft eller handtag och välta över sig innehållet.
9. Alla slags *tobaksvaror* skall förvaras oåtkomliga för barn. *Tändsticksaskar och cigarettändare* får ej ligga framme. Otömda askkoppar måste placeras utom räckhåll för barn.
10. Kanterna på *mattor* bör ej vara upprullade eller vikta, så att barnen kan snubbla på dem.
11. Se till att barnens *sängar och barnvagnar* är av lämplig konstruktion och utrustade på lämpligt sätt. Barnvagn skall vara försedd med effektiv broms.
12. *Sängar, sänghagar och lekhagar* får ej ha trasiga eller lösa spjälor, på vilka barn kan skada sig.
13. Barnens *kläder och leksaker* får inte vara försedda med prydnader, såsom tofsar, knappar, kulor e. dyl., vilka barnen kan svälja. Barn kan skada sig även på leksaker med spikar, träflisor o. dyl. eller på leksaker av olämplig konstruktion.
14. Om *napp* kommer till användning, skall den vara oskadad, sugstycket fastsittande och skyddsbrickans diameter minst 40 mm.
15. Se till att tunna *plastsdynen* icke användes som underlägg i barnens sängar och att barnen icke kan få tag på *plastpåsar*, som de kan dra över huvudet. Framhåll också, att barn ej får lämnas ensamma med *plasthaklappar* på sig. Kvävningrisken är stor med dessa artiklar av plast.

I samband med denna upplysningsverksamhet rörande förebyggandet av olycksfall i hemmet är det angeläget att inskräpa hos föräldrarna, att små barn under inga förhållanden får leka på körbana eller eljest på trafikerade vägar och att de ej får vistas utan tillsyn vid sjöar, vattendrag eller vattensamlingar. Brunnar skall vara täckta och dammar inhägnade. Ej heller bör små barn tillåtas uppehålla sig vid motorfordon, lantbruksmaskiner e. dyl. annat än under noggrann uppsikt. Enligt gällande trafiklagstiftning skall cykel, då barn skjutsas därpå, bl. a. vara försedd med lämpliga säten och erforderligt skydd mot hjulekrarna.

Enligt statistiken för 1963 fördelade sig hembesöken gjorda av sjuksköterskor på följande sätt:

Barnaåldern	Besök per år
spädbarn upp till 1 år	4,0
1-åringar	1,0
2-6-åringar	0,6

Under 1964 gjordes 689 900 hembesök. Härvid räknas varje besökt barn som ett hembesök, så att ett besök i en familj med 3 barn under 7 år kan statistiskt resultera i att 3 hembesök registreras.

Samma möjlighet som sjuksköterskorna i den förebyggande barnvården har att besöka barnfamiljer har hemvårdarinnorna och hemsamariterna och därmed jämförliga personer genom den sociala hemhjälpen. *Socialstyrelsen* har vid upprepade tillfällen uppmärksammat frågan om hem- och barnolycksfallen. Sålunda har till samtliga för den sociala hemhjälpen ansvariga nämnder för distribuering till hemvårdarinnor och ibland även till enskilda hem översänts upplysningsmaterial, utarbetat av Rädda Barnen, Konsumentinstitutet m. fl. Senast skedde detta 1963, då Konsumentinstitutets broschyr »Hemma kan hända» utsändes.

År 1965 hjälpte landets 3 415 heltidsanställda och 380 deltidanställda hemvårdarinnor 69 837 familjer och 28 198 åldringar och handikappade. I hemvårdarinnornas utbildning ingår upplysningar om hemolycksfallen, och de erinras om att genom råd och anvisningar till barnfamiljer delta i en ständigt pågående kampanj mot hemolycksfall.

Som central myndighet för hälso- och sjukvården har *medicinalstyrelsen* huvudansvaret för bekämpandet av barnolycksfallen. Under mottot »Respekt för recept» anordnade styrelsen tillsammans med bl. a. Röda korset en upplysningsaktion under hösten 1964 med anledning av de nya bestämmelserna om tillhandahållande och förvaring av läkemedel.

Inom medicinalstyrelsen utarbetades under våren 1966 en liknande kampanj med mottot »Läs hela etiketten». Medansvarig i denna aktion är Sveriges färghandlares riksförbund, och syftet är att rikta allmänhetens uppmärksamhet på vikten av att före användandet av i första hand kemisk-tekniska preparat väl studera den på etiketten vanligen anbragta bruksanvisningen för att förhindra de vådor, som kan uppstå, inte minst i form av barnolycksfall, vid felaktig användning eller underlåtenhet att följa föreskrifter. Aktionen bygger på affischering i butikerna och annonsering i dags-, fack- och veckopress samt upplysning genom radio och TV.

Kampanjen startade i juni med sitt sommarskede, som inriktade sig på »sommarpreparaten», dvs. biocider, lösningsvätskor, vissa giftiga färger etc. vilket allt är aktuellt i samband med semester- och fritidsliv. Medicinalstyrelsen finner vid en slutsummering av sommarkampanjen, att resultatet varit över förväntan i fråga om publicitet men mera blygsamt beträffande samarbetet med färg- och kemikaliehandlarna. Medicinalstyrelsen anser, att en fortsatt och utökad aktivitet bör bedrivas i press, radior och TV kontinuerligt under det närmaste året. För att kunna ge kampanjen kontinuitet och periodvis samlad kraft vill styrelsen, att den indelas i fyra skeden:

I.	Novemberskedet	66
II.	Februarskedet	67
III.	Sommarskedet	67
IV.	Höstschedet	67

Novemberskedet (66) kommer att ha sin huvudvikt lagd på »hemmets» preparat av tvättmedel, aerosoler och rengöringsmedel som användes mer eller mindre dagligen.

Arbetskyddsstyrelsen kommer i sin verksamhet endast i mindre omfattning i beröring med barnolycksfallsproblemet. Arbetskyddslagen ger ingen möjlighet till åtgärder eller tillsynsverksamhet i privata hem. När utvidgningen av lagens tillämpningsområde förbereddes 1962 till att omfatta varje verksamhet, som grundar ett arbetsgivare—arbetstagarförhållande, diskuterades frågan huruvida det arbete, som hembiträden och privatanställda barnsköterskor utför, skulle omfattas av lagen. Man fann dock att tillsynen av lagens efterlevnad i dessa fall skulle stöta på sådana svårigheter, att hushållsarbete i arbetsgivarens hem fortfarande borde undantagas från lagtillämpningen, vilket också beslöts.

Arbetskyddslagen lämnar däremot vissa möjligheter till förebyggande av olycksfall genom hushållsapparater, motorgräsklippare och andra liknande i hemmen förekommande maskiner och redskap, då det i 45 § första stycket sägs att »tillverkare eller försäljare av maskin, redskap eller annan teknisk anordning ävensom den, vilken upplåter sådan anordning till begagnande, skall tillse, att anordningen, då den avlämnas för att tagas i bruk inom riket eller här utställes till försäljning eller i reklamsyfte, är försedd med nödiga skyddsanordningar och även i övrigt erbjuder betryggande säkerhet mot ohälsa och olycksfall, så ock tillhandahålla för anordningens montering, användning och skötsel erforderliga föreskrifter».

I olika sammanhang har Arbetskyddsstyrelsen dock haft tillfälle att understryka sambandet mellan en skyddssinnad inställning i hemmen och arbetskyddet i förvärvslivet. På arbetskyddsutställningen »Säkerhet och sundhet» inom S:t Eriksmässan 1960 hade sålunda verkets sociala avdelning gjort en monter kallad »Arbetsplatsen hemmet», där speciellt barnolycksfallen belystes.

Arbetskyddsstyrelsens sociala avdelning medverkade vidare vid konsumentinstitutets utställning »Hemma kan hända» 1962, bidrog med studiematerial för Brevskolans studiekurs »Hemmets arbetskydd» och har hållit i medeltal 150 föreläsningar per år, varvid inpräntats att arbetskyddet börjar i hemmet: det är där barnen skall skolas till säkerhetsintresserade människor i arbetsliv och trafik.

I grundskolans läroplan ingår undervisning om barnolycksfallen och deras förebyggande. På lågstadiet tas detta upp under ämnet hembygdskunskap i något som kallas »Samtal om hemmet och familjen: faror och skydd». På högre stadier kommer ämnet in under samhällskunskap och naturkunskap. Några närmare anvisningar om vad som skall genomgåas i detta avseende lämnas inte av *Skolöverstyrelsen*, utan varje lärare lämnas fria händer vid utformningen av undervisningen. På grundskolans högstadium ges dock ämnet en utförligare behandling under hemkunskap och barnavård i tillvalsgrupper i årskurs 8.

För yrkesmänniskor som i sitt arbete sysslar med barn och hem såsom barnsköterskor, sjuksköterskor, hemsamariter m. m. ges alltid undervisning och instruktion om barnolycksfall och säkerhetsåtgärder i förebyggande syfte. I pediatrikkursen behandlas detta ämne för den blivande läkaren.

I relationen barn—leksaker finns många möjligheter till olycksfall, trots att leksakerna framställts med tanke på barnens bästa. Marknaden har dock befriats från de alltför drastiskt farliga detaljer, som förr kunde förekomma — plåtleksaker med vassa kanter, eldfarliga stoppade djur, dockor och djur med ögon som fastsatts med nålar eller hullingar, träleksaker med spikar etc.

I början av 1960-talet företogs på initiativ av en föräldragrupp inom Unga Örnar ett studium av barnens leksaksinnehav. Man planerade undersökningen i fyra etapper.

1. Kartläggning av barns leksaksinnehav samt faktorerna vilka antogs påverka detta.
2. Beskrivning av leksaksköparens karakteristika.
3. Köp- och säljbeteenden i ett 30-tal leksaksbutiker.
4. Intervjuer med ett 50-tal producenter, importörer och grossister.

Etapp 3 och 4 genomfördes med anslag från *Statens konsumentråd*. De två första etapperna har inte utförts utan bordlagts tills vidare. I intervjuerna med producenter, importörer och grossister berördes frågan om »farliga leksaker», och det konstaterades därvid helt allmänt, att leksaksmarknaden genomgått en avsevärd förbättring i trygghetshänseende. Vid ett studium av problemet farliga leksaker borde dock konsumenternas erfarenheter ha större intresse än producenternas åsikter.

Inom *Varudeklarationsnämnden* (VDN) fungerar en arbetsgrupp för leksaker. Gruppens arbete har fördröjts genom det tidsödande utarbetandet av provningsmetoder. Under hösten 1965 har emellertid arbetsgruppen utarbetat förslag till varudeklarationsnorm för dockor och leksaksdjur. Förslaget har varit på remiss hos berörda myndigheter och organisationer, och normen har nyligen fastställts. Nästa område inom leksaksmarknaden som VDN avser behandla är träleksaker.

Lekplatserna med sin fasta lekredskap ger också upphov till olyckstillbud, som ibland kan få dödlig utgång. Beträffande lekplatsernas utformning och utrustning uppvisas det i Sverige många mönstergilla anläggningar. Detta konstateras också i en publikation (1964) från *The World Organisation for Early Childhood Education* (OMEP), där ett flertal bilder från Sverige visar väl genomtänkta lösningar, bl. a. ur säkerhetssynpunkt. I *Bostadsstyrelsens* skrift »God Bostad», vars rekommendationer utgör norm för utförandet av bostäder, till vilka statslån utgår (mellan 90—95 % sedan mitten av 1950-talet), anges olika minimigränser för lekplatsernas inom bostadsområdet storlek för olika barnåldrar. För övrigt finns inga

bindande normer i dessa hänseenden. Inom *byggnadsstyrelsen* pågår för närvarande utarbetandet av en publikation med planeringsanvisningar kallad »God Plan». Härvid kommer bland annat trafikplanering och differentiering, parkering, lek- och fritidsområden att behandlas. Genom anslag från *Socialstyrelsen* har en undersökning av lekplatsernas utformning nyligen slutförts av Stina Wretlind-Larsson, Stockholms gatukontor. En kort sammanfattning av hennes synpunkter på lekplatser ur säkerhetssynpunkt ingår i bilaga II.

Familjeberedningens synpunkter och förslag

Barnolycksfallens omfattning

Av de undersökningar, som redogjorts för i det föregående, är den s. k. Stockholmsundersökningen 1955 den mest betydelsefulla, eftersom den innefattar samtliga olycksfall i Stockholm under år 1955, som införts till sjukhus för behandling. Till skillnad från undersökningarna i Linköping samt Uppsalaregionen och Malmö stad, vilka enbart behandlar de svårare fall, som krävt inläggning på sjukhus, redogör Stockholmsundersökningen även för de polikliniskt behandlade olycksfallen. Det är också framför allt bland dessa som man finner de typiska hemolycksfallen, som familjeberedningen är intresserad av att förebygga. Av Stockholmsundersökningens nära 24 500 olycksfall intogs drygt 6 % på sjukhus. Om man applicerar denna procentsiffra på patientstatistiken för Uppsalaregionen och Malmö stad och försöker uppskatta det totala antalet barnolycksfall i detta senare område skulle antalet bli omkring 38 000. Vill man därefter göra en beräkning för hela landet, bör dessa 38 000 multipliceras med 5, eftersom patienterna i Uppsalaregionen och Malmö stad representerar ca femtedelen av samtliga i hela landet. Totalsiffran blir då 190 000 barnolycksfall per år. Därutöver kommer de många olyckstillbud, som inte resulterat i sjukhusbesök. Olycksfall bland barn är således ett allvarigt problem med avsevärd räckvidd.

Beträffande Stockholmsundersökningens 227 000 barn konstaterades det, att barn i förskoleåldern till 12 % råkade ut för någon form av olycksfall; obetydligt färre olycksfall drabbade barn i skolåldern (11 %). Med dessa procentsatser som beräkningsgrund blir det antal barn under 15 år (1,6 milj. år 1964), som råkat ut för någon form av olyckshändelse, omkring 184 000. De båda uppskattningarna av det årliga antalet barnolycksfall, som kräver läkarvård, är mycket ungefärliga, men alltså ganska sammanfallande. De ger oss en uppfattning om barnolycksfallens storleksordning och därigenom också om betydelsen av ytterligare åtgärder i syfte att nedbringa olycksfallens antal.

Även om större delen av de många olycksfallen är av lindrig art och

endast få har dödlig utgång, måste riskerna för barnen av olycksfall i hemmet för många föräldrar och vårdare innebära ett ängslande inslag i familjelivet. Vardagsmiljön assimilerar snabbt den tekniska utvecklingens nyheter — den blir mera komplicerad och ibland farligare. Samtidigt har den forna disciplinen i barnens uppfostran lämnat plats för en större förståelse och tolerans inför barnets verksamhetsbehov och upptäckariver. Barnets friare tillvaro i en mera teknisk miljö har ökat faromomenten. Barntillsynen har inte i motsvarande grad blivit mer betryggande: dubbelarbetande föräldrar, trötta hemma-mammor utan möjlighet till avbyten i sina vårduppgifter och lejd arbetskraft i hemmen behöver alla i sin vaksamhet om barnet stödet av en barnsäker miljö. En indikator på värdet av detta är barnstugorna, som inredda med särskild hänsyn till barnens behov också uppvisar en lägre olycksfallsfrekvens än den genomsnittliga. Till en god familjeservice hör därför att man försöker göra bostäder och lekplatser så riskfria som möjligt för barnen. Detta är anledningen till att familjeberedningen tagit upp detta problem.

De vanligaste olycksfallen

Ur de utredningar om barnolycksfall, som redovisats i det föregående, har familjeberedningen avspjälkat två grupper — trafikolyckor och drunkningar — som ehuru både mycket frekventa och ödesdigra till sin effekt har mindre anknytning till hemlivet än till samhällsmiljön i allmänhet och är av den natur att de måste bekämpas från andra utgångspunkter än dem familjeberedningen företräder. Av hemolycksfallen, som beredningen här intresserar sig för, visar sig fallskadorna i samtliga undersökningar utgöra den största gruppen. Den upptar olika typer av skador beroende bl. a. på fallets höjd och barnets ålder. Spädbarnet kan få fallskador genom fall från barnvågen, skötbordet eller sängen. När barnet sedan lär sig krypa och gå vidgas riskerna till trösklar, glidande mattor, trappor och fönster. De något större barnen kan skada sig på lekplatserna genom fall från lekställningar, rutschbanor och gungor.

Därnäst vanligast är förgiftningarna, som inträffar mest bland småbarnen; man fann i Stockholmsundersökningen att 95 % av förgiftningarna inträffade före 5 års ålder. Utöver de vanligaste förgiftningarna — genom tobak, kemisk-tekniska produkter och läkemedel — nämner Stockholmsundersökningen också giftiga växter.

Även brännskadorna är typiska småbarnsolycksfall (Stockholmsundersökningen: 80 % av fallen var under 6 år). Vanligast är därvid skallskadorna, som kan uppkomma då barnet stjälpes en kastrull eller ett kärl med het vätska över sig, snubblar i någon tvättbalja eller lyckas dra på en het varmvattenkran. Brännskador inträffar även i samband med el-plattor, strykjärn, spisar och kaminer. Lek med tändstickor ger ofta upphov till

svåra skador, då kläder eller hår fattar eld. Andra allvarliga brännskador kan uppstå, när barn i krypåldern med något »verktygs» hjälp undersöker elektriska kontakter eller petar på strömförande sladdar och lampor. De något äldre barnen kan orsaka både sig själva och andra brännskador då de leker med explosiva ämnen, raketer, påsksmällare eller »hemgjorda» smällare. Gasfyllda ballonger, som exploderar, kan likaledes vålla brännskador.

Många olika typer av olycksfall resulterar i att barnet kvävs. Kvävningsolyckorna inträffar särskilt i spädbarnsåldern. Lufttäta plastskynken i sängen eller dess närhet, lek med plastpåsar, snören och band kan förorsaka kvävning. Småbarnets instinkt att undersöka tingen genom att stoppa dem i munnen gör att mynt, kulor, delar av leksaker och liknande föremål kan förorsaka kvävningsolyckor.

Åtskilliga olycksfall av skiftande slag resulterar i skador som inte kan rubriceras under gruppbeteckningar. Man kan nämna skador, som uppkommit genom olika slags köksmaskiner, där barnen får in sina händer; genom att klänga och klättra upp på en ugnslucka kan hela spisen tippa och falla över barnet. Även skador av slag bör nämnas. Orsakerna kan då vara så olika som slagsmål och misshandel, respektive ett oberäknat slag av en gunga eller boll.

Skador som uppkommer till följd av olämpliga leksaker förekommer inte sällan. Båge med pilar, slangbågar, luftgevär, »smällare» etc. kräver försiktighet, som inte alla barn har anlag för.

Åtgärder

Olycksfall i hemmen kan förebyggas eller nedbringas i antal genom flera samverkande åtgärder. Vad först beträffar *förgiftningarna* visar den föregående redogörelsen att det är en fråga både om förebyggande av sådana olyckor genom förpackningar, förslutningar och varudeklarationer på kemisk-tekniska preparat, mediciner etc. och en fråga om säkra förvaringsutrymmen i hemmen; därtill en fråga om information till föräldrarna och snabb sakkunnig läkarvård när olyckan väl har varit framme. Man kan som nämnt försvåra öppnandet av de flaskor och burkar som innehåller farliga medicinska eller kemiska preparat. Konstruktionen av »korkar» och lock, som inte kan avlägsnas utan ett handgrepp, som mindre barn inte lär sig av sig själva, är i princip redan löst. Det har prövats även i praktiken. Läkemedelsföretaget Astra lanserade för några år sedan en serie utexperimenterade förslutningar, som kunde köpas på apotek eller i järnhandel till en kostnad av mindre än 50 öre per styck. De har beklagligtvis försvunnit ur marknaden. Konsumenterna var likgiltiga eller ovilliga att betala den extra kostnaden som inte ingick i underlaget för gällande prisrabatterning på läkemedel. Bristande information till föräldrarna kan ha varit en orsak.

Det är annars svårt att tro att man skulle betrakta den lilla merutgiften för en barnsäker medicinflaska som alltför stor.

Utformningen av emballage, förpackningar och märkningar av giftiga ämnen eller ämnen, varav större doser är farliga att förtära, är för närvarande föremål för giftnämndens närmare studium. Familjeberedningen hoppas att det skall resultera i slagkraftiga varningsetiketter och effektiva skyddsemballage. Utredningen omfattar dock inte förslutningar av medicinburkar och medicinglas. Försäljningen av läkemedel i vårt land utgörs till ca 90 % av farmaceutiska specialiteter som förpackats i fabriken. Härav är ungefär 40 % importerade. Vid försäljning av läkemedel beräknas rabatteringen enligt nuvarande regler på förpackningen sådan den godkänts av medicinalstyrelsen. Samma förhållande gäller för de apotekstillverkade läkemedlen. Den andel, som köpes från utlandet, säljes över apoteksdisken i sitt ursprungliga emballage. Det är således endast de inom landet producerade, som eventuellt kan förses med *barnsäkra förslutningar genom avtal med producentfirmor och apotek*. Det kan enligt familjeberedningens uppfattning vara värt ett nytt försök att intressera dessa för en sådan service åt läkemedelskonsumenter med barn i hemmet. Samarbetskommittén mot barnolycksfall skulle kunna ta initiativ och *samordna en förnyad introduktion av barnsäkra förslutningar i handeln med en upplysningskampanj genom massmedia*. Om allmänheten får uppmärksamheten fäst på deras företräden, kan det måhända upparbetas en marknad även för barnsäkra ersättningslock och ersättningskorkar till utbyte mot de utländska produkternas mindre säkra. *Att låta den lilla merkostnaden för sådana förslutningar inkluderas i det subventionerade läkemedelspriset anser familjeberedningen värt att undersöka*. Läkemedelsutredningen har inte berört frågan. Då dess betänkande (SOU 1966:28) skall vidarebehandlas har emellertid medicinalstyrelsen och Kungl. Maj:t möjlighet att upptaga även denna fråga till övervägande. Enligt läkemedelsförordningen bör mediciner i hemmen förvaras oåtkomliga för barn. Beroende på doseringen och individens mottaglighet är mediciner ömsom hälsofrämjande och rogivande, ömsom ett farligt gift. Barn kan inte avgöra vilketdera. Goda mediciner med bär- eller karamellsmak, som numera förekommer, kan snarare avtrubba barnens vaksamhet inför de okända flaskornas innehåll. *Låsbara medicinskåp* borde därför vara självklar standard i hemmen.

Farliga ämnen, även i goda emballage, bör alltså följas upp med goda förvaringsutrymmen i bostaden. Det är numera vanligt att nya lägenheter förses med *låsbara skåp för rengöringsmedel i köket*. Detta bör bli *obligatorisk standard* i enlighet med förslag nedan om skärpta anvisningar från bostadsstyrelsen. Även badrumsskåp i den mån de ingår i lägenhetsutrustningen bör placeras utom räckhåll för småbarn så att de inte genom att kliva upp på toalettstolar och badkarskanter kan vittja dessa skåp på hårvatten, kosmetika o. dyl. Utredningen om giftförvaringen hos småbarns-

familjer i Västerås visade att familjernas användning av låsbara skåp för rengöringsmedlen i och för sig var ringa; detta bevisar emellertid inte att skåpen är obehövlige utan snarare att informationen till föräldrarna varit bristfällig och behöver intensifieras. Familjeberedningen anser, att så bör ske, och menar att *material för ökad information* om förgiftningsolyckornas orsaker och risker *bör ställas till förfogande av Giftinformationscentralen* vid Karolinska sjukhuset, där fakta om förgiftningar insamlas och fortlöpande registreras. Som framgått av den tidigare redovisningen har denna central mycket viktiga funktioner att fylla. Den har hittills till största delen sysslat med insamling av toxikologiskt informationsmaterial och rådgivning till läkare och sjukhus i anslutning till akuta förgiftningsfall. Då grundarbetet nu är utfört är centralen enligt uppgift beredd att på bredare basis bidra till profylaxen när det gäller förgiftningar. En del arbete av denna typ bedrivs f. n. genom frivillig medverkan, vanligen på kvällstid, av Giftinformationscentralens personal. *En personalförstärkning* kan alltså bli aktuell och *förefaller motiverad för den händelse att en utbyggd telefonservice kan erbjudas allmänheten*, där småbarnsföräldrarna dominerar. Man kan alternativt tänka sig att Centralen ställer kunskap och material till förfogande för Samarbetskommittén mot barnolycksfall och att denna åtager sig den propagandistiska spridningen därav.

Parallellt med förgiftningsfallen är *fallsador* och *brännskador* de vanligaste barnolycksfallen i hem och fastigheter. De anknyter i allmänhet till lägenheternas fasta inredning eller köksutrustningen. De farligaste fallskadorna förekommer i samband med illa stängda eller konstruerade fönster. Fallsador inom lägenheten är knappast livshotande och behöver inte skapa större problem, under förutsättning att de inte dessutom förvärras genom hårda golvbeläggningar eller halkiga sådana. I bilaga 1 ges en förteckning över åtgärder varigenom lägenhetsutrustningen kan minska anledningarna till sådana olyckor. Brännskadorna har av naturliga skäl sin vanligaste förläggning till kök och badrum liksom även till tvättstugor inom fastigheten. Statens institut för konsumentfrågor *studerar fortlöpande våra bostadsinteriörer och köksapparatur* och dess studier på dessa områden kan ge rikt stoff för upplysningsverksamheten genom Samarbetskommittén mot barnolycksfall. Rönen bör delges även byggnadsstyrelsen och bostadsstyrelsen. Familjeberedningen har gjort en överslagsberäkning av vad en barnsäker lägenhetsutrustning skulle föra med sig av merkostnader i förhållande till vad en vanlig normallägenhet i dag kostar i uppförande och funnit troligt att vid en allmännare användning av standardiserade detaljer, som gör lägenheten barnsäkrare, produktionskostnaden för en 2-rumslägenhet knappast skulle behöva öka med mer än några hundra kronor. En så ringa merkostnad i förhållande till de stora produktionskostnaderna i övrigt kan inte vara avskräckande om man eftersträvar att bostäderna skall bli mer barnvänliga. Familjeberedningen vill följaktligen *föreslå att bostads-*

styrelsen uppställer en sådan ökad trygghetsstandard som villkor för att statliga räntesubventioner skall utgå till ett bostadsbygge, det må vara hyreshus eller egna hem.

F. n. är de statliga lånen till nybyggnationen knutna till vissa standardkrav som utvecklas i bostadsstyrelsens anvisningar om Bra bostad och har mer eller mindre obligatorisk karaktär. 90 % av lägenheterna som byggs f. n. får statliga räntesubventioner och är underkastade dessa anvisningar. Om man räknar med att målsättningen för den kommande 10-årsperioden är en miljon nya lägenheter i landet, bör det kunna bli en stark förbättring av familjeservicen och barnsäkerheten, om man för dessa kommande nya lägenheter, som beräknas ge halva svenska folket modernare bostäder, föreskriver, att standarden skall omfatta sådana ting som petsäkra el-uttag, fönster av konstruktion som utesluter att barn kan öppna dem, halkfria golvbeläggningar, spisar som är förankrade i bakomvarande vägg etc. — i enlighet med rekommendationer av arkitekt Wallander i bilaga 1. Flera av dessa utrustningsdetaljer är redan nämnda i »Bra Bostad» som välvilliga önskemål men inte som anvisningar innebärande en fordran. En skärpning torde bli nödvändig, om önskemålen skall tagas på allvar och kravet på barnsäkerhet läggas till grund för den lägenhetsplanering som skall underställas bostadsstyrelsen för godkännande och belåning. Även de krav på goda lekplatser som bostadsstyrelsen uppställt bör hävdas med större stränghet vid beviljande av statlig bostadssubvention. Byggnadsstyrelsen kan göra en motsvarande insats vid fastställelse av stadsplaner genom att i sin gransknings- och rådgivningsverksamhet beakta behovet av och utformningen av bl. a. lekplatser inom bebyggelseområdena. Kommunerna och länsstyrelserna torde vid antagande och fastställande av planer kunna verka för att dessa behov tillgodoses.

Familjeberedningen är på det klara med att barnolycksfall aldrig helt kan elimineras genom försiktighetsåtgärder, men menar att man bör vidtaga försiktighetsåtgärder så långt det är ekonomiskt försvarligt för att nedbringa antalet barnolycksfall till ett minimum. Ytterst är upplysningsverksamhet den viktigaste åtgärden för att minska tanklöshet och ovarsamhet bland dem, som har vårdnaden om barn, och dem som formar vår vardagsmiljö. Man kan aldrig helt skydda barnen mot olycksfall. Även om bostäderna genom de anordningar, som Familjeberedningen föreslagit, i sinom tid blir maximalt barnsäkra ur teknisk synpunkt, kommer det att bero av de vuxnas omtanke och ordningssinne, om säkerheten fungerar. Ett ögonblicks distraktion eller glömska hos vårdaren kan utlösa en tragedi, och denna mänskliga faktor kan aldrig helt elimineras. Men den ovarsamhet, som bottnar i okunnighet och nonchalans som utslag därav kan angripas desto mera. Då konsumenter ryggar för bagatellartade utgifter för en säkerhetsförslutning eller lämnar pillerburkar på nattduksbordet måste det bero på ovetskap om de risker de utsätter små barn för.

En upplysning riktad till vuxet folk med barn i hemmet är därför ytterst den viktigaste åtgärden mot olycksfall bland barn. Påskrifter om innehåll och varningsetiketter kan om de är fränt sakliga väcka de vuxnas uppmärksamhet och aktivisera, även när trötthet och splittring är motverkande faktorer. Familjeberedningen noterar med uppskattning de insatser som gjorts av Samarbetskommittén mot barnolycksfall. Dess representativa sammansättning borgar för att den kan ge en allsidig information med stor auktoritet. Det är enligt familjeberedningens uppfattning angeläget att denna information underlättas rent tekniskt genom att radio och TV ställer frikostig programtid till kommitténs förfogande.

BILAGA I

Barnsäker lägenhet

Förslag från Svensk byggtjänst, arkitekt Sven Wallander

Köket

Skåpdörrar. Innehållet i köksskåpen kan många gånger vara olämpligt för barn och skåpen utgör riskmoment då de är lätta att öppna. Nu finns emellertid en typ av beslag, som fordrar att man samtidigt trycker på en knapp och lyfter på en hake, vilket gör det närmast omöjligt för ett litet barn att öppna dörren. Kostnaderna för detta beslag bör inte bli högre än för de nu mest använda, om det införes som standard och alltså tillverkas i stor skala. Genom anvisning i »God Bostad» bör en sådan utveckling främjas.

Lådhurtar. Lådsektionerna bör inte placeras intill spisen, så att barn kan via dem kliva upp på denna. Svensk köksstandard liksom HSB:s och Riksbyggens köksstandard tar hänsyn härtill. Husmors olägenhet av att ha redskapen något längre bort från spisen är minimal. Denna omplacering av lådhurtsarna i förhållande till spisen kan främjas av Bostadsstyrelsen.

Spis. Enligt upplysning från Elektroheliol har prov gjorts genom att placera en 20-kilos vikt ytterst på ugnsluckan, varför man numera alltid kan få spisar som inte tippas över, om ett litet barn kliver upp på ugnsluckan. Ett löst spisskydd (cirka pris 20 kr.) kan sättas på, respektive avtagas igen — i förra fallet när man vill hindra barnet från att gripa i kastrullhandtag o.dyl. och få det heta innehållet över sig.

Frys- och kylskåp. Olyckor i samband med dessa skåp är sällsynta, eftersom de måste tömmas och hyllorna är rätt svåra att få bort om barn skall kunna krypa in i dem. Med en enkel stälkedja om de båda motstående handtagen kan barnet hindras att öppna kylutrymmet.

Lägenheten i övrigt

Golv. Den vanligaste golvbeläggningen i kök och barnkammare är korkmatta. Sådan är hal, men halkigheten kan minskas genom mjukare underlagspapp. I nya hus brukar sådant nyttjas, då man numera också kräver bättre ljudisolering. Golvet i rum, avsett för barn, är därför i regel bra i nya fastigheter. För lägenheten i övrigt kan man tänka sig gummimattor, kork eller korkparkett. Dessa material ger golv, som inte är för hårda eller för hala.

Trösklar. Trösklar är i regel önskvärda då de medger enklare dörrmontage och möjliggör olika golvmaterial i olika rum. I detta senare fall upptar de nivåskillnaden mellan t.ex. korkmatta och parkettgolv. Deras fördelar uppväger risken av att barnen snubblar på dem, tills de lärt att undvika detta.

Fönster. Frågan om ventilation av bostadshus är f.n. under behandlig i Byggnadsstyrelsen. Systemet med att genom fläktar suga ut förskämd luft och sam-

tidigt släppa in frisk, förvärd luft — ett system som redan börjat tillämpas i mindre skala — kommer med tiden sannolikt att bli allmänt. När så sker behöver man bara ett eller ett par lösa handtag att använda, om man av någon anledning vill öppna fönstren. En viss, men mindre kostnadsökning torde bli följden. Dock finns nya byggmetoder (System Skarne) som inte behöver medföra någon kostnadsökning alls. Medan ventilationsfrågan utredes, borde alla fönsterhandtag vara lösa och endast kunna användas genom en särskild vridningsrörelse vid insättandet. Detta kan Bostadsstyrelsen främja. Kostnaden torde inte bli högre än den nuvarande.

Dörrlås. Dörrlås, som kan öppnas både bakifrån och framifrån, finns redan och borde vara obligatoriska i kök och badrum. Merkostnaden behöver inte bli stor.

Städsåp. Enligt HSB:s standard finns ett låsbart skåp för tvättmedel o.dyl. inne i städsåpet. Detta borde vara allmän standard och kan genomföras av Bostadsstyrelsen.

Balkongräcken. Föreskrifter finns redan om att dessa skall vara ofarliga för barn, inte för låga eller glesa. Övervakningen sker genom byggnadsnämnderna.

Eluttag. Eluttag av s.k. petsäker typ borde vara allmän standard, varvid den nuvarande merkostnaden — kr 2:75 för tvåvägs- och kr 3:60 för trevägs- — i förhållande till icke petsäkra eluttag bör kunna nedbringas.

Hissar. F.n. finns hissar, där knapparna sitter vertikalt, varigenom även små barn kan komma åt dem. Detta kan genomföras generellt genom anvisning i »God Bostad».

Trappor och trappuppgångar. Redan nu finns bestämmelser om trapppräckenas utförande, varigenom barn hindras tränga sig igenom. De är utfärdade av byggnadsstyrelsen och kontrolleras av byggnadsnämnderna.

Dörröppningar. I alla nybyggen användes standarddörrar, vilket betyder att ett önskemål om standardgrindar mellan rum eller mellan rum och trappa är lätt att uppfylla.

BILAGA II

Några synpunkter på anordningen av lekplatser med hänsyn till olycksfallsriskerna

*Ur »Planering av lekplatser» av Stina Wretling-Larsson,
Gatukontoret, Stockholm*

Allmänt om lekplatsen

I hemmet ordnar man en lekvrå eller i bästa fall en barnkammare, där barnen får leka och rå sig själva. Dock är lekmöjligheterna inomhus ofta kringskurna på grund av utrymmesbrist och lyhörddhet mellan våningarna. Desto större blir anledningen för samhället att medverka till att utelekplatsen verkligen fyller de anspråk, som bör ställas på en god lekplats. Vad är då en *god lekplats*? Först och främst en plats reserverad speciellt för lek. Den skall vara hälsosamt belägen utan bilavgaser och andra orsaker till luftföroreningar i närheten. Den skall vara säker, rymlig, rolig och inspirera till olika lekar i grupp och enskilt. Olika åldrars behov bör tillgodoses med erforderliga ytor inom samma lekplatsenhet utan alltför markerade avgränsningar, där detta inte fordras av säkerhetsskäl.

Lekplatsen skall vidare vara förlagd så, att barnen inte behöver passera livligt trafikerade gator på dit- och återvägen. Är detta av lokala skäl inte möjligt, måste det finnas ordentliga övergångsställen och varningsskyltar för fordons-trafikanterna samt skyddsstängsel, som hindrar barnen att springa direkt ut på gatan. Lekytorna bör inte ligga omedelbart intill väg eller gata, och där inte avståndet kan bli betryggande, bör lekplatsen på den åt trafiken gränsande delen inhägnas med staket, så att t.ex. bollar inte kan förrira sig ut i körbanan.

Vegetationen runt en lekplats och mellan lekytorna är av stor betydelse för trivseln. Plantering skall avgränsa platsen men får inte bli så hög och lummig, att insyn hindras. Det bör vara en given regel att undvika högväxande och skarptaggiga busksorter. De slänter och svackor, som under vintern användes för kälk- och kanåkning, bör lämnas fria från plantering och stamträd. Åkning i slänter som mynnar ut i trafikleder måste hindras.

Lekplatser i bostadsområden under utbyggnad

Då inflyttningen i nya bostadsområden ofta sker successivt och en stadsdel under byggnad för barnen innebär stora risker i form av byggnadsställningar, maskiner, livlig lastbilstrafik och mycket annat, borde provisoriska anordningar för barnens utelek vidtagas, när de första familjerna flyttar in i det nya området.

De ytor, som är avsedda till lekplatser, tages ofta i bruk för byggnadsupplag och arbetsvägar. Byggnadsbråte och lerschakt har stark attraktion på barn. Det vore därför önskvärt, att byggnadsföretagen i sin rekvisita medför en del roliga lekredskap för t.ex. klättring, gungning och rutschning och ställer upp dem på provisoriska platser, som inte behöver ha samma storlek som den blivande

riktiga lekplatsen. Marken avjämnas med några lass grus, en stor hög leksand stjälpes vid ena kanten, några färgglada lekstativ pålas fast i marken och området inhägnas med byggnadsplank. Någon överenskommelse av detta slag borde träffas mellan kommunen och byggnadsföretaget vid anvisande av plats för arbetsbaracker och materialupplag.

I de fall, där området för lekplatsen inte beröres av husbyggandet, är det önskvärt att lekplatsen går att ta i bruk när inflyttningen börjar.

Utevistelsen för de yngsta barnen i anslutning till bostäderna

De minsta barnens utelekar måste alltid övervakas av modern eller någon annan vuxen person, som aktivt intresserar sig för barnen och ser till att det inte gör sig illa eller smiter sin väg. Som hjälp härtill skall lekplatsen ha ett skyddat läge och vara inhägnad, så att det lilla barnet inte kan ta sig därifrån i ett obehållat ögonblick.

Stadsplanerare och byggmästare tänker ofta att tomtmarken (gårdarna) intill flerfamiljshus skall utformas som uppehålls- och lekplats för barn i småbarns-åldrarna. I 2—4 årsåldern skickas barnen ut med tillsägelse att inte lämna gårdarna. Småbarn har ofta behov av kontakt med en vuxen, av att berätta något, fråga något eller få något att äta. De är absorberade av sin lekvärld, även när de förflyttar sig till och från lekstället. Viktigt är därför, att de kommer direkt ut på sin lekgård och inte dit via gatan. Den gamla kringbyggda gården fyllde som trygg lekplats en stor mission. Nu när man kommit fram till en annan, öppnare byggnadsstil, är det nödvändigt att samtidigt beakta barnfamiljernas behov av riskfria lekställen för barnen. Detta innebär först och främst, att husen skall ha entré såväl åt gatan som åt gården.

Många lekplatser består nu av en minimal sandlåda på en grus- eller asfaltplan och en eller ett par lekapparater utanför på det hårda underlaget. Detta är inte tillfredsställande. För att i möjligaste mån eliminera olycksriskerna vid fall från lekapparaturen bör denna alltid stå på mjukt underlag. Rutschbanor över 1 m höga och karuseller hör överhuvudtaget inte hemma på lekplatser, avsedda för den tidigare småbarnsåldern. Bästa utformningen av sådan lekplats är en stor sandlåda eller försänkt sandbassäng och en hårdgjord yta. Sandbassängen bör vara omkring 100 m² och sanddjupet 40—60 cm.

Där bostadshusens placering inte bildar en trygg avgränsning mot trafiklederna, måste småbarnslekplatsen inhägnas med staket, som bromsar barnen när de vill ge sig därifrån. Det bör vidare vara självklart, att småbarnslekplatsen skall vara väl avskild från husens parkeringsplatser och att hänsyn tas till mödrarnas önskemål att ha de små barnen inom synhåll.

Parkleken

Med "parklek" avses en allmän lekplats för flera husgrupper med personal som har tillsyn över platsen och hjälper barnen till rätta.

I en sådan lekplats kan ingå en barnhage för de yngsta. Hagen bör omgivas av ett effektivt staket 80—100 cm högt, ha en grind med stängningsanordning, som inte kan öppnas av barnen, och med en konstruktion som inte inbjuder till klättring inifrån och ut. Stängselföljarna bör ligga på utsidan. Om näthinägnad användes, skall maskorna vara mycket små eller diagonala. En del plastklädda ståltrådsstängsel har visat sig olämpliga, då böckningarna vid

sträcktråden alltför lätt går att böja ut med taggtrådseffekt som resultat. Ingår rutschbana i utrustningen, skall den som nämnt inte vara högre än 1 meter och så anordnad att den inte kan vältras, dvs. ordentligt fixerad i marken. I barnhagen bör inte finnas någon parksoffa, då en dylik gör det lätt för de små barnen att klättra över staketet. I stället kan man ha några fällstolar i leksakslåren, så att mödrar som vill sitta kan förse sig själva med sittplats.

Parklekens utrustning skall inte bara fylla sitt ändamål som lekredskap utan vara så konstruerad, att den är ofarlig. Säkerheten är den viktigaste faktorn vid val av apparatur, även om varje form av mänsklig aktivitet innebär någon liten hasard. Att barnet får träna sin upptäckarglädje och får utlopp för sin äventyrlusta är en mycket viktig ingrediens i leken. Dessutom måste barnet lära sig att behärska sin kropp, att falla på rätt sätt, att reducera effekten av en uppbromsning o.s.v. Men alltför djärv lekapparatur måste undvikas och alla tänkbara farligheter förebyggas, så att barnen inte utsättes för olycksrisker som kan förutses.

Gungor bör helst placeras på en plan för sig eller så mycket som möjligt åt någon kant av lekplanen, avses från sandlådan och plaskdammen och avgränsade med ett 80—100 cm högt skyddsstängsel för att minska risken för slag, när barn av obetänksamhet eller i lekens yra kommer i närheten av gungorna. Under gungorna skall vara ett 40 cm tjockt lager med sjösand eller annan fin sand, alltså ett mjukt underlag, som dels ökar de riskfria lek-möjligheterna som t. ex. att hoppa från gungorna och dels förhindrar skador vid fall från gunga. Svåra skador som utslagna tänder och jack i ansiktet kan undvikas, om gungornas sittbräda ersättes med bildäck, vilka upphängs horisontellt eller vertikalt. Dessa ringsäten är roliga för att de kan begagnas på olika sätt och för att två barn med fördel kan gunga tillsammans. De horisontella ringarna förefaller vara mest omtyckta. Kombinerar ett horisontellt däck med ett mindre däck av scootertyp eller liknande, får man en säker småbarnsgunga. Vid inköp av begagnade däck från gummiverkstäder eller skrotlager måste man tillse, att däcken inte är så slitna, att fälgen kommer fram. Några av de firmor, som levererar gungstativ, tillverkar även sitsar av bildäck.

Rutschbanan skall vara konstruerad med en glidbana av rostfritt stål. Sidkanterna bör vara 10—15 cm höga med en extra förhöjning i övre delen för att förhindra, att barnen kan ramla över kanten, när de från stegen skall sätta sig i banan. En del modeller har skyddsvingar, som sitter på stag en bit från kanten vid banans övre del. Detta har visat sig mindre lämpligt, då barnen ställer sig på fastsättningsstagen för att hjälpa eller hindra sina kamrater. Mera ändamålsenligt är om själva kanten utformas så att den ger tillräckligt skydd vid höjdpunkten. Glidbanan bör sluta 20 cm över marken. Står rutschbanan på en grusplan, skall det ligga en träplatta, klädd med masonit där barnen landar. Där bildas annars en grop. Fristående rutschbanor skall ha järnstag från stödbock till såväl glidbana som till trappa. Detta senare saknas ibland med påföljd att trappan går att lyfta, vilket kan åstadkomma brott av fästena mellan trappan och glidbanan. För att rutschbanan inte skall kunna vältras eller flyttas bör den förankras stadigt i marken. Ledstängerna på trappstegens sidor måste sitta så att barnen inte kan fastna, om de sticker ut huvudet eller ett ben eller krånglar på annat sätt. Rutschbanan är en typisk sommarleksak, som inte bör stå ute över vintern, då iskana och kälkbackar ger mera utbyte av leken.

Klätterställningar av trä är att föredra framför sådana av järn eller plåt, då träet i sig självt är mjukare, vänligare och inte reagerar så kraftigt vid temperaturväxlingar.

Kasserade fordon kan bli en utmärkt lekplatsutrustning. Antingen det är en vanlig personbil, lastbil, brandvagn eller ångvält måste de göras om och anpassas för sitt nya ändamål. Man bör inte placera en skrotfärdig bil i befintligt skick på en lekplats. Den kommer snart att vara så förstörd, isärplockad och sönderslagen, att den är farlig på grund av utstående vassa plåtkanter, förstörda dörrar och gångjärn, sönderskuren klädsel m.m. Borttransport till soptipp blir nödvändig efter en mycket kort tids glädje för barnen och stor oro för föräldrarna. En till lekbil ordentligt omgjord lastbil gör utmärkt tjänst för klättring och fantasilekar. Endast karossen, hjulaxlar och hjul med däck bör då behållas. Motorn och rörliga delar tas bort eller svetsas fast. Detta senare gäller särskilt motorhuv. Fönsterglas och dörrar avlägsnas, och stoppningen i förarsätet ersätts med en träbänk. Flaket utrustas med bänkar och ett lågt stängsel samt en trappa på sidan och en bak.. Det enda rörliga som finns kvar är då ratten. Till slut målas bilen i glada färger. Åkdonet måste vara väl fastsatt vid försänkta brädor eller i marken nedgrävda plintar. Fordon av andra slag behandlas på liknande sätt.

Bland *mindre lämplig lekapparatur* kan nämnas karuseller av alla slag, som bör undvikas på grund av barns hänsynslöshet mot varandra. Kamrater ger för hög fart, så att de åkande mår illa eller rent av kastas av karusellen. Vidare är ihåliga apparater, som saknar möjlighet till genomsyn, inte bra då de inbjuder till nedsnuskande. Så hände t. ex. med en flera meter lång cementtrumma, som lagts ut som en jätteorm på marken, och en stor öltunna som till att börja med var lekstuga men så småningom missbrukades som toalett.

En särskild *cykelplats* att lära sig cykla på samt att trixa och ordna tävlingar på är ett önskemål, som framförts från föräldrahåll, eftersom det i regel är förbjudet att cykla på parkgångar, lekplatser och skolgårdar. Att ordna sådan övningsplats förefaller angeläget, när det av olycksfallsstatistiken vid sjukhusen framgår, att cykelolyckorna svarar för 60 % av olycksfallen i åldersgruppen 7—14 år. Det mest realistiska torde vara att tillåta cykling på de friytor, som är avsedda för de äldre barnens bollspel, genom att dubblera eller flerdubblera dessa ytor och lämna åt deltagarna själva att avgöra från gång till gång hur planen skall användas. Infarterna måste då ordnas så, att cykeltrafiken till och från inte sammanförs för mycket med småbarnens stråkvägar; dessutom måste det finnas tillräckligt stora cykeluppställningsplatser utanför dessa planer, så att barnen när planen användes för bollspel har en specialplats att parkera cykeln på. Annars slänges de runt omkring i buskage och på gräsmattor.

BILAGA III

Några synpunkter på fastighetstomter med hänsyn till barnsäkerheten

Av Millan Wigander, Stockholm

Man vet med ganska stor säkerhet att när förskolebarnet släpps ut för att leka på tomten eller gården blir området närmast husets entré den plats där barnet helst uppehåller sig. De små barnen går i regel inte långt bort. De vill känna kontakten med hemmet, och centrum i deras aktionsområde blir därför nära porten, den förmedlande länken mellan hemma och ute. Om byggherren lägger entrén mot grönområdet och den bilfria gatstumpen, är alltså barnen säkrare under utevistelsen än om entrén placeras mot den trafikerade gatan eller vägen. Redan då bostadsområdet planeras bör hänsyn till barnens säkerhet finnas med.

Men en fastighetstomt kan vara mycket olika. Vi har Grindtorpsmodellen, där en liten unge blir en prick i en av lekgårdarnas otaliga rundlar och endast kan spejas in med kikarhjälp från hemmets balkong och vi har radhustomten med nära till mamma i fönstret och sandlådan. Mellan dessa ytterligheter ryms många varianter av tomter med skyddad innergård, med ingen gård alls vid huset eller med gårdar där bilparkeringen är närmaste granne med sandlådan. Vissa allmänna krav på en barnvänlig fastighetstomt kan dock uppställas. Den får inte omöjliggöra en god syn- och hörkontakt med hemmet, som ger föräldrar och barn ömsesidig trygghet. Friytan för lek bör vända sig mot ett grönområde utan trafik, och grönområdet vara så utrustat, att barnen inte känner sig hänvisade till en »plats utanför», där inget roligt händer. Då blir gatan och bilparkeringen kanske roligare än den avsedda lekplatsen inom planteringen.

Kring både gammal och ny bebyggelse finner man tomter, inhägnade eller inte, med mångahanda risker för de lekande småbarnen. De flesta av dessa risker kan dock elimineras. Brunnar, rensbrunnar eller gamla oanvända brunnar bör sålunda vara försedda med lock, som småbarn inte orkar rubba. Det händer alltför ofta att barn ramplar ner i en rensbrunn, därför att locket varit slarvigt pålagt eller t.o.m. saknats, och även om barnet klarar sig utan svårare kroppsliga skador har det inträffade gett barnet en skrämselchock. Sinade brunnar på landet, som inte längre används för sitt ursprungliga ändamål, kan i stället bli bra sopnedkast, under förutsättning att de är försedda med lock, som småbarnen inte rör på. I Norge sjönk brunnsolyckornas antal betydligt efter en propagandadrive för ett sådant nyttiggörande av gamla bortglömda brunnar.

Vattentunnor under stuprännorna hör också till barnfarliga detaljer på en fastighetstomt. För att hindra lekande barn att klänga på kanten kan man spänna ett nät över tunnan. På senare år har det blivit populärt med vattenpool på tomten. En sådan varierar i storlek och utförande, men vattenpooler har alla gemensamt att de alltid fordrar tillsyn av småbarnen, då poolen är vattenfylld. Tillverkare av uppblåsbara plaskpooler borde förse dem med en text, som alltid påminner föräldrarna eller de, som passar barnen, om nödvändigheten att inte lämna småbarn ensamma med en sådan vattensamling.

Staket, grindar och lägre murar bör vara så utformade att de inte kan skada

barnen, om de klänger och leker på dem. Skarpa, spetsiga ribbor av trä eller metall bör bannlysas. Ett lågt staket på terrassen är kanske snyggt ur estetisk synpunkt men farligt för livliga barn, som hoppar och skuttar över det. Man bör alltså för inhägnader välja ett barnvänligt material och utförande.

I nya bostadsområden händer ofta att det bildas vattensamlingar i gropar och diken, innan bebyggelsen av området är fullt klar. Sådana vattensamlingar kan förhindras genom att groparna fylls igen eller staket uppsättes runt gropen. Allt för många olyckor med tragiskt slut har inträffat därför att man uppskjutit till slut-putsen att sanera ett nybyggnadsområde. Med lite god vilja kan en temporär lekplats ordnas redan när barnfamiljerna börjar flytta in. Med litet bräder, lådor etc. skulle barnen kunna få en egen liten byggplats för sitt verksamhetsbegär.

Då småhus- och radhusbebyggelsen expanderar ökar också de egna trädgårdstjapporna i antal. Eftersom det för det mesta blir små tomter kommer många tvivelaktiga trädgårdsväxter i omedelbart grannskap av småbarnens lektillhåll. Unga föräldrar saknar i allmänhet kännedom om olika växters egenskaper och giftighet är rätt vanligt förekommande. Det borde därför finnas varudeklarationer på växter för trädgård och blomsterfönster. Stormhatt och riddarsporre är t.ex. omtyckta rabattblommor i otaliga småhustjappor och rekommenderas gärna av trädgårdskonsulenter och fröhandlare. Men stormhatten är en av de giftigaste trädgårdsväxterna i vårt land. Förgiftningar genom stormhatt har inträffat hos småbarn redan vid sugning på växtdelar. Riddarsporrarna hör till samma giftgrupp, aconitingruppen, men är inte fullt så giftiga. Där kan man plocka bort växtens farliga frön. Upplysning om växters innehåll av giftiga ämnen är sålunda lika befogad som innehållsdeklarationer på kemisk-tekniska preparat. Får föräldrar och andra veta, att en växt är mycket giftig, kan den upplysningen bespara familjen en småbarnsförgiftning eller utgifter i onödan för växter som sedan måste bytas ut. Man kan vänta med de farligare växterna tills barnen blivit större och förståndigare.

Med egen trädgårdstjappa följer trädgårdsmaskiner och -redskap, alltifrån gräsklippare svävande på luftkudde till enkla handdrivna maskiner. En del är skyddade med plåtar för att förhindra olyckor. En extra »varningsplåt» skulle kunna ytterligare bidra till säkerheten och påminna de vuxna om vikten av att inte lämna maskinerna kvar ute eller så illa förvarade, att barnen under lek kan få dem i gång.

Besprutningsmedel för bekämpning av växtinsekter, råttgift och kemisk-tekniska preparat för rengöring, målning m.m. brukar inte alltid förvaras tillräckligt bertyggande. De varningstexter, som finns på förpackningar, flaskor m.m. borde kunna dramatiseras mera. Den för det mesta finstilla varningstexten, som meddelar att preparatet är barnfarligt, kunde liksom i Amerika illustreras med röda varningstrianglar och enkla teckningar av t.ex. en tesked, en matsked, en knivsudd etc. för att ange vilken mängd av preparatet som orsakar förgiftning. En effektivare varningsmärkning skulle troligen föra med sig, att man förvarade de kemisk-tekniska preparaten på säkrare plats i källare, uthus och garage.

En vanlig inställning till krav på mera barnsäkra miljöer än den konservativa, att barn klarade sig förr i tiden och kan göra det nu med. Men då glömmer man att skillnaden mellan då och nu är stor både beträffande barnens aktivitet och riskmomenten. I den friare nutida uppfostran betraktas barnens klåfingrighet som en ofta nyttig orientering i omvärlden. Och omvärlden fungerar som aldrig förr genom tekniska och kemiska processer.

barren om de källor och läser på dem. Sedan sändes till de olika metall- och benlyxor till landets på församling för källor till de olika byggnaderna. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap.

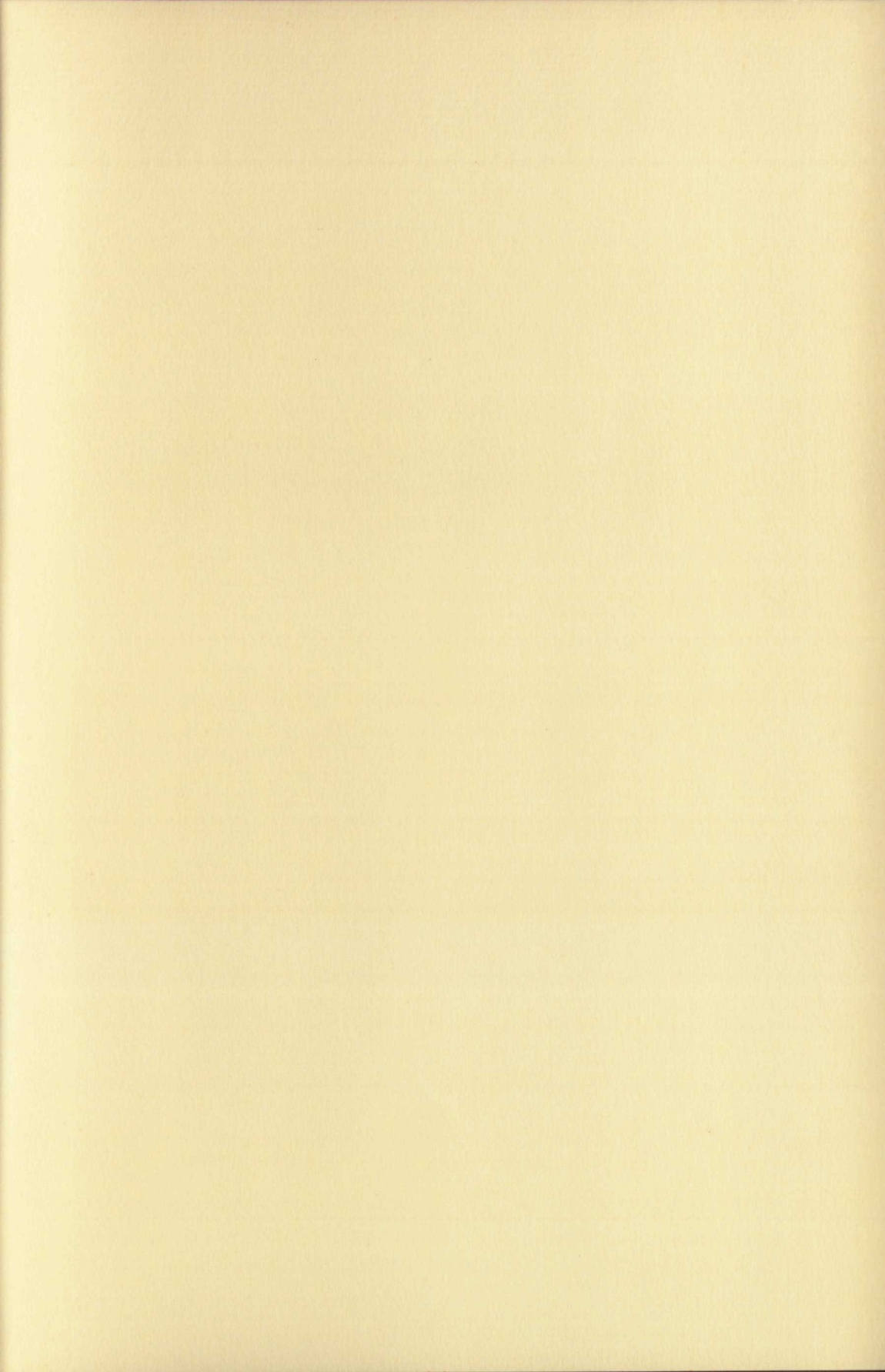
I nya byggnaderna finns det ett stort antal olika byggnader. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap.

De gamla och nya byggnaderna är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap.

Med en stor mängd olika byggnader och byggnader. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap.

En viktig insiktning till att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap. Detta är en del av den stora arbetet för att bygga upp ett nytt landskap.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1967

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Allmänna arvsfonden. [2]
Utsökningsrätt VI. [3]
Ny domkretsindelning för underrätterna. [4]

Socialdepartementet

Barnstugor. Barnavårdsmannaskap.
Barnolycksfall. [8]

Finansdepartementet

Statlig publicering. [5] Utkommer senare.
Finansiella långtidsperspektiv. [6]

Jordbruksdepartementet

Den framtida jordbrukspolitiken. [7]

Inrikesdepartementet

Kommunal bostadsförmedling. [1]

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1967

